

Γονικότητα και προβλήματα ψυχοκοινωνικής προσαρμογής

παιδιών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης

Μεταπτυχιακή Διατριβή

Ειρένα Αθανασίου

Μάιος, 2021

**Γονικότητα και προβλήματα ψυχοκοινωνικής προσαρμογής
παιδιών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης**

Ειρένα Αθανασίου

**Διατριβή η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στο
Πανεπιστήμιο Κύπρου**

Μάιος, 2021

Ειρένα Αθανασίου

ΣΕΛΙΔΑ ΕΓΚΥΡΟΤΗΤΑΣ**Μεταπτυχιακή φοιτήτρια:** Ειρένα Αθανασίου**Τίτλος Διατριβής:** Γονικότητα και προβλήματα ψυχοκοινωνικής προσαρμογής παιδιών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης

*Η παρούσα Μεταπτυχιακή Διατριβή εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για απόκτηση Μεταπτυχιακού Τίτλου Σπουδών στο **Τμήμα Ψυχολογίας** και εγκρίθηκε από τα μέλη της **Εξεταστικής Επιτροπής***

Εξεταστική Επιτροπή:**Ερευνητικός Σύμβουλος:** Παναγιώτης Σταυρινίδης, Αναπληρωτής Καθηγητής**Μέλος Επιτροπής:** Στέλιος Γεωργίου, Καθηγητής**Μέλος Επιτροπής:** Κώστας Φάντης, Αναπληρωτής Καθηγητής

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Πρωτίστως, θα ήθελα να ευχαριστήσω το Πανεπιστήμιο Κύπρου και κυρίως τον επόπτη μου και καθηγητή του τμήματος Ψυχολογίας, Δρ. Παναγιώτη Σταυρινίδη για την καθοδήγηση και τη στήριξη που μου προσέφερε για την εκπόνηση της μεταπτυχιακής μου διατριβής. Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω τους Δρ. Στέλιο Γεωργίου και Δρ. Κώστα Α. Φάντη για τη συμμετοχή τους στη τριμελή επιτροπή, με σκοπό την έγκριση της ερευνητικής μου πρότασης και για τις πολύτιμες εισηγήσεις τους για βελτίωση της ερευνητικής μου πρότασης. Θα ήθελα επίσης να τους ευχαριστήσω για τη συμμετοχή τους στην παρουσίαση της μεταπτυχιακής μου διατριβής. Θα ήθελα να εκφράσω τις ιδιαίτερες ευχαριστίες μου σε όλα τα παιδιά και τους γονείς που συμμετείχαν στην έρευνα, όπως επίσης στα σχολεία και στους/στις διευθυντές/τριες που δέχθηκαν να συμμετάσχουν στην έρευνα, γιατί χωρίς αυτούς δεν θα ήταν εφικτή η διεξαγωγή της παρούσας έρευνας. Τέλος, ευχαριστώ θερμά την οικογένεια, το σύντροφο μου και τους φίλους μου για την αγάπη και την πολύπλευρη στήριξη τους.

Σ' αυτόν τον κόσμο που ολοένα στενεύει,
ο καθένας μας χρειάζεται όλους τους άλλους.

Πρέπει να αναζητήσουμε τον άνθρωπο

όπου κι αν βρίσκεται.

Γιώργος Σεφέρης

(από την ομιλία του κατά την απονομή του Νόμπελ)

Ειρήνενα Αθανασίου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	5
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ ΚΑΙ ΓΡΑΦΙΚΩΝ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΝ	10
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΩΝ	11
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	12
ABSTRACT	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 - ΕΡΕΥΝΑ	14
Εισαγωγή	14
1.1. Το Πρόβλημα και Στόχοι της Έρευνας	14
1.2. Αναγκαιότητα Έρευνας	17
1.3. Υποθέσεις Έρευνας	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ	19
2.1. Ορισμοί	19
2.1.1. Προβλήματα εσωτερίκευσης	19
2.1.2. Προβλήματα εξωτερίκευσης	20
2.1.3. Γονικές πρακτικές και γονικοί τύποι	22
2.2. Σχέση γονικών πρακτικών ανατροφής και εσωτερικευμένων και εξωτερικευμένων προβλημάτων	26
2.3. Σχέση βιολογικού φύλου και εσωτερικευμένων και εξωτερικευμένων προβλημάτων	31
2.4. Σχέση κοινωνικοοικονομικού επιπέδου και εσωτερικευμένων και εξωτερικευμένων προβλημάτων	34

2.5. Σχέση προστατευτικών παραγόντων και ανάπτυξης εσωτερικευμένων και εξωτερικευμένων προβλημάτων	37
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 - ΜΕΘΟΔΟΣ	40
3.1. Συμμετέχοντες	40
3.2. Εργαλεία Συλλογής Δεδομένων	40
3.3. Διαδικασία	43
3.4 Λόγοι επιλογής συγκεκριμένου δείγματος	45
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 - ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	46
4.1. Ανάλυση Παραγόντων	46
4.2. Ανάλυση Αξιοπιστίας των Παραγόντων	49
4.3. Υπολογισμός των Παραγόντων	50
4.4. Ανάλυση Συσχέτισης και Παλινδρόμησης για τους Παράγοντες	51
4.5. Διαφορές Βιολογικού Φύλου στις Γονικές Πρακτικές Ανατροφής	53
4.6. Ανάλυση συσχέτισης ΚΟΕ και Γονικών Πρακτικών Ανατροφής	54
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 - ΣΥΖΗΤΗΣΗ	55
5.1. Σχέση γονικών πρακτικών ανατροφής και εσωτερικευμένων και εξωτερικευμένων προβλημάτων	55
5.2. Σχέση κοινωνικοοικονομικού επιπέδου, γονικών πρακτικών ανατροφής και εσωτερικευμένων και εξωτερικευμένων προβλημάτων	58
5.3. Σχέση βιολογικού φύλου γονέα και γονικών πρακτικών ανατροφής	60
5.4. Περιορισμοί της Έρευνας και Προτάσεις για Μελλοντική Έρευνα	61
5.5. Συνεισφορά Παρούσας Έρευνας	62

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	64
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	73

Ειρήνενα Αθανασίου

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΩΝ

Παράρτημα 1 - Έντυπο ενημέρωσης γονέων	73
Παράρτημα 2 - Έντυπο συγκατάθεσης γονέων	74
Παράρτημα 3 - Έντυπο δημογραφικών στοιχείων	75
Παράρτημα 4 - Ερωτηματολόγιο Αξιολόγησης Παιδικής Συμπεριφοράς	76
Παράρτημα 5 - Ερωτηματολόγιο Αναμνήσεων της Ανατροφής μου	79

Ειρήνενα Αθανασίου

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ ΚΑΙ ΓΡΑΦΙΚΩΝ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΝ

Πίνακας και Γραφική Παράσταση 1. Οι συμμετέχοντες ανά φύλο παιδιού	82
Πίνακας και Γραφική Παράσταση 2. Οι συμμετέχοντες ανά ηλικία παιδιού	82
Πίνακας 3. Οι συμμετέχοντες ανά διαμονή παιδιού	83
Πίνακας και Γραφική Παράσταση 4. Μορφωτικό επίπεδο πατέρα	84
Πίνακας και Γραφική Παράσταση 5. Μορφωτικό επίπεδο μητέρας	85
Πίνακας και Γραφική Παράσταση 6. Μηνιαίο εισόδημα γονέων (περίπου)	86
Πίνακας και Γραφική Παράσταση 7. ΚΟΕ	87
Πίνακας 8. Ανάλυση αξιοπιστίας για τις κλίμακες γονικών πρακτικών ανατροφής και προβλημάτων εσωτερίκευσης και εξωτερίκευσης	88
Πίνακας 9. Μέσος όρος και τυπική απόκλιση για τις κλίμακες γονικών πρακτικών ανατροφής και προβλημάτων εσωτερίκευσης και εξωτερίκευσης	89
Πίνακας 10. Συσχετίσεις μεταξύ γονικών πρακτικών ανατροφής και προβλημάτων εσωτερίκευσης και εξωτερίκευσης	90
Πίνακας 11. Συσχετίσεις ΚΟΕ και γονικών πρακτικών ανατροφής	91
Πίνακας 12. Συσχετίσεις ΚΟΕ και προβλημάτων εσωτερίκευσης και εξωτερίκευσης	91

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία αποτελεί μια ποσοτική έρευνα για την επίδραση της γονικότητας των δυο γονέων στην ψυχοκοινωνική προσαρμογή παιδιών που φοιτούν στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Έχει ως σκοπό να διερευνήσει εάν οι γονικές πρακτικές ανατροφής των δυο γονέων οδηγούν σε εσωτερικευμένα και εξωτερικευμένα προβλήματα. Όπως επίσης διερευνώνται οι παράγοντες κοινωνικοοικονομικό επίπεδο και βιολογικό φύλο γονέα. Το δείγμα περιλαμβάνει 270 Ελληνοκύπριους και συγκεκριμένα 90 παιδιά πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (8-11 ετών) και τους δυο γονείς τους. Τα παιδιά συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο Οι Αναμνήσεις της ανατροφής μου - EMBU-C και οι γονείς τους το Ερωτηματολόγιο Αξιολόγησης της Παιδικής Συμπεριφοράς, την ελληνική εκδοχή του εργαλείου Child Behavior Checklist. Τα αποτελέσματα έδειξαν πως οι αρνητικές γονικές πρακτικές ανατροφής, όπως υπερπροστατευτικότητα, απόρριψη, αγχώδης ανατροφή μέτρια προβλέπουν εσωτερικευμένα και εξωτερικευμένα προβλήματα, ενώ η γονική ζεστασιά της μητέρας μέτρια προβλέπει αρνητικά εξωτερικευμένα προβλήματα. Βρέθηκαν επίσης διαφορές βιολογικού φύλου γονέα ανάμεσα στις γονικές πρακτικές ανατροφής της μητέρας και του πατέρα. Για τη δεύτερη υπόθεση δεν κατέστη δυνατή η απόρριψη ή η επιβεβαίωση της. Για τις στατιστικές αναλύσεις χρησιμοποιήθηκε το λογισμικό στατιστικών εφαρμογών IBM SPSS 25.

ABSTRACT

The present study was a quantitative research on the effect of parenting of both parents on psychosocial adjustment of children attending primary education. The aim of the study was to investigate whether the parental rearing practices of both parents lead to internalizing and externalizing problems. The socioeconomic level and biological sex of the parent are also investigated. The sample includes 270 Greek Cypriots and specifically 90 children of primary education (8-11 years old) and their two parents. The children completed the My Memories of Upbringing Questionnaire - EMBU-C and their parents completed the Greek version of Child Behavior Checklist. The results showed that negative parental practices, such as overprotection, rejection and anxious rearing modestly predicted internalizing and externalizing problems, while only mother's positive parental rearing, such as warmth modestly negatively predicted externalizing problems. The second hypothesis could not be confirmed or rejected and also gender differences were found between the parenting practices of mother and father. For statistical analyzes the Statistical Software IBM SPSS, Version 25 was used.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 - ΕΡΕΥΝΑ

Εισαγωγή

“Σε μια οικογένεια, η αγάπη καταπραΰνει πληγές, δένει τις σχέσεις ανάμεσα στα μέλη και φαντάζει σαν μια μουσική που φέρνει την ηρεμία” ανέφερε χαρακτηριστικά ο Γερμανός φιλόσοφος Φρίντριχ Νίτσε για να δείξει τη σημαντικότητα της αγάπης σε μια οικογένεια και ειδικότερα στη ψυχή ενός παιδιού. Ο κυριότερος στόχος των περισσότερων γονέων είναι η παροχή ενός υγιούς και ευτυχισμένου τρόπου ζωής, γεμάτο αγάπη και στήριξη, για τα παιδιά τους. Εντούτοις, αρκετές φορές η ασυνείδητη ή συνειδητή διάπραξη σημαντικών λαθών εκ μέρους των γονέων, που αφορούν την ανατροφή των παιδιών τους, μπορεί να οδηγήσει σε μελλοντικά προβλήματα ψυχικής υγείας στα παιδιά. Ουκ ολίγες έρευνες έχουν πραγματοποιηθεί με σκοπό να διερευνήσουν τη σχέση γονικής μέριμνας και προβλημάτων προσαρμογής των παιδιών, καθώς και την επίδραση της σε αυτά, αλλά η μειωμένη έρευνα με συλλογή δεδομένων και από τους δυο γονείς, αλλά και η διερεύνηση των παραγόντων κοινωνικοοικονομικό επίπεδο και φύλο γονέα σε ελληνοκυπριακά δεδομένα χρήζει την ανάγκη της συγκεκριμένης έρευνας.

1.1. Το Πρόβλημα και Στόχοι της Έρευνας

Στις Δυτικές Κοινωνίες, οι αυξανόμενοι αριθμοί παιδιών και νέων που αναπτύσσουν δυσκολίες προσαρμογής, κυρίως εσωτερικευμένα και εξωτερικευμένα προβλήματα και ψυχιατρικά προβλήματα προκαλούν μεγάλη ανησυχία. Η εμφάνιση προβλημάτων προσαρμογής είναι αρκετά συχνή, μιας και έρευνες έχουν δείξει πως 5-20% των παιδιών και των εφήβων εμφανίζουν προβλήματα προσαρμογής κάποια στιγμή κατά την ανάπτυξη τους, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται σοβαρές συνέπειες τόσο για τα παιδιά, όσο και για την οικογένεια και την κοινωνία γενικότερα (Georgiou, et. al., 2016). Υποστηρίζεται πως μέσα από έρευνες, σε

Αμερική και Ευρώπη, μεγάλο ποσοστό παιδιών και εφήβων είναι πιθανόν να αναπτύξουν εσωτερικευμένα και εξωτερικευμένα προβλήματα, καθώς και άλλα προβλήματα προσαρμογής, ενώ κάποια παιδιά πάσχουν ήδη από ψυχικές διαταραχές, οι οποίες συχνά χρειάζονται άμεση κλινική παρέμβαση και θεραπεία. Εντούτοις, πολύ μικρό ποσοστό αυτών των ατόμων λαμβάνει θεραπεία, αφού η πλειοψηφία των ατόμων αρνείται να τη λάβει είτε εκ προθέσεως, είτε γιατί δεν έχει ανιχνευθεί το πρόβλημα.

Το οικογενειακό περιβάλλον αποτελεί έναν από τους κυριότερους παράγοντες για μελέτη διαφόρων πτυχών της ζωής και ανάπτυξης των παιδιών, αφού η οικογένεια ως ο μικρόκοσμος στον οποίο αναπτύσσεται και εξελίσσεται ένα παιδί, αποτελεί τον πρώτο φορέα εκμάθησης βασικών μοτίβων συμπεριφορών και ρόλων, πριν την εκπαίδευση. Κατ' επέκταση, διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη ψυχική και διανοητική ανάπτυξη του παιδιού, στη διαμόρφωση της προσωπικότητας, στην κοινωνικοποίηση και απόκτηση αρχών και αξιών, αλλά και γενικότερα στην ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού. Έτσι, το οικογενειακό περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από ψυχοπαθολογικούς και κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες διακινδύνευσης, αυξάνει τις πιθανότητες βιώματος συναισθηματικών δυσκολιών στη ζωή του παιδιού (Κορωναίου & Αντωνίου, 2016). Κάθε γονέας επιλέγει και υιοθετεί συγκεκριμένους τύπους και πρακτικές για την ανατροφή των παιδιών του, όπως είναι η υπερπροστατευτικότητα, η αγχώδης ανατροφή, η παραμέληση, η απόρριψη, η συναισθηματική ζεστασιά, κλπ. Κάποιες φορές οι πρακτικές που χρησιμοποιούν οι γονείς, εσκεμμένα και μη, μπορεί να χαρακτηρίζονται ως αρνητική γονική μέριμνα, η οποία αυξάνει τις πιθανότητες για εμφάνιση προβλημάτων ψυχοκοινωνικής προσαρμογής στα παιδιά, όπως τα εσωτερικευμένα και εξωτερικευμένα προβλήματα. Συγκεκριμένα, οι γονικές πρακτικές ανατροφής μπορεί να λειτουργήσουν είτε ως προστατευτικοί παράγοντες και να οδηγήσουν σε μια υγιή ψυχοκοινωνική προσαρμογή, όπως

στην περίπτωση της συναισθηματικής ζεστασιάς, είτε να λειτουργήσουν ως παράγοντες επικινδυνότητας, όπως στην περίπτωση της απόρριψης, της υπερπροστατευτικότητας, της αγχώδους ανατροφής, με αποτέλεσμα την ανάπτυξη εσωτερικευμένων και εξωτερικευμένων προβλημάτων. Όπως αναφέρουν οι Γεωργιάδης κ.α. (2009), η ανάπτυξη μιας υγιούς σχέσης μεταξύ γονέων και παιδιών, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στον καθορισμό των μελλοντικών τους συμπεριφορών, ενώ η αθροιστική αύξηση του κινδύνου εμφάνισης μετέπειτα ψυχικής διαταραχής στο παιδί μπορεί να επέλθει από την παθολογική και ανεπαρκή σχέση γονέα-παιδιού (Γεωργιάδης, Βύζακου & Παπαστυλιανού, 2009). Για παράδειγμα, σύμφωνα με το συστημικό ή οικολογικό μοντέλο του Bronfenbrenner για την αλληλεπίδραση μεταξύ των χαρακτηριστικών του παιδιού και του περιβάλλοντος, η δύσκολη ιδιοσυγκρασία ενός παιδιού πιθανό να οδηγήσει σε ανάπτυξη μη ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης με τους γονείς (μικροσύστημα) και ταυτόχρονα μια απορριπτική συμπεριφορά απέναντι του, με αποτέλεσμα την μετέπειτα εκδήλωση εσωτερικευμένων και εξωτερικευμένων προβλημάτων (Wilmshurst, 2011: 36). Η ταυτόχρονη έκθεση του σε χαμηλές κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες (εξωσύστημα) μπορεί να επιδεινώσει την κατάσταση. Το μοντέλο αυτό μπορεί να εξηγήσει πως οι περιβαλλοντικοί παράγοντες επιδρούν στην εμφάνιση και διατήρηση δυσπροσαρμοστικής συμπεριφοράς στο παιδί. Οι γονείς ως μέρος του οικογενειακού περιβάλλοντος και “κυρίαρχοι” συνοδοιπόροι των παιδιών κατά την παιδική και την εφηβική τους ηλικία, είναι υπεύθυνοι για την ανατροφή και την εκπαίδευση των παιδιών τους. Η συνεχής επαφή και αλληλεπίδραση των γονέων με τα παιδιά τους, τους καθιστά ως κύριους μεταβιβαστές γνώσεων, απόψεων, αξιών και στάσεων, όπως μορφωτικών αξιών και στάσεων απέναντι στην εκπαίδευση. Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά στην έρευνα του Spera (2005), ο αρχικός τρόπος κοινωνικοποίησης των παιδιών από τους γονείς είναι η μεταφορά των στόχων που θέλουν να επιτύχουν τα παιδιά, οι φιλοδοξίες

που θέλουν να εκπληρώσουν και οι αξίες που θέλουν να εσωτερικεύσουν (Spera, 2005). Συνεπώς, λόγω του ρόλου που διαδραματίζουν στη ζωή των παιδιών, επωμίζονται καθημερινά ένα πλήθος ευθυνών και υποχρεώσεων που καλούνται να διεκπεραιώσουν, όπως βοήθεια με την κατ' οίκον εργασία, παρουσία σε σχολικές δραστηριότητες και συναντήσεις γονέων-εκπαιδευτικών, εμπλοκή σε συλλόγους του σχολείου, συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς και το σχολείο κ.α., με στόχο την σωστή ανατροφή του παιδιού τους. Οι γονείς και οι συμπεριφορές τους λειτουργούν ως πρότυπο για τα παιδιά, έτσι το είδος της γονικής μέριμνας που ασκούν είναι ένας καθοριστικός παράγοντας για την ολόπλευρη ανάπτυξη τους (Georgiou, et. al., 2016). Επομένως, η παρούσα εργασία στοχεύει στη διερεύνηση της επίδρασης της γονικότητας των δυο γονέων στη ψυχοκοινωνική προσαρμογή παιδιών που φοιτούν στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση και οδηγούν σε εσωτερικευμένα και εξωτερικευμένα προβλήματα. Όπως επίσης διερευνώνται οι παράγοντες κοινωνικοοικονομικό επίπεδο και βιολογικό φύλο γονέα.

1.2. Αναγκαιότητα Έρευνας

Η εμφάνιση σοβαρών προβλημάτων στην ολόπλευρη ανάπτυξη, όπως τα εξωτερικευμένα και εσωτερικευμένα προβλήματα συχνά είναι αποτέλεσμα αρνητικών γονικών συμπεριφορών και πρακτικών ανατροφής. Η ενημέρωση των γονέων για τις επιπτώσεις των αρνητικών πρακτικών που χρησιμοποιούν, μπορεί να οδηγήσει στην άμεση αλλαγή ή αντικατάσταση τους με άλλες που θεωρούνται πιο θετικές και επιδρούν ευεργετικά για στη ψυχολογία και στην ανάπτυξη του παιδιού. Η επιλογή της συγκεκριμένης ηλικιακής ομάδας αποσκοπεί στην προβολή της σημαντικότητας της έγκαιρης διάγνωσης και παρέμβασης των εσωτερικευμένων και εξωτερικευμένων προβλημάτων, αφού η έγκαιρη διάγνωση προσφέρει μια πιο αποτελεσματική παρέμβαση, ενώ υπάρχουν αρκετές έρευνες με δείγμα έφηβους. Η επιλογή διεξαγωγής μιας ποσοτικής έρευνας με συλλογή δεδομένων και από τους δυο γονείς έγινε λόγω των περιορισμών

που εντοπίστηκαν σε προηγούμενες έρευνες. Συγκεκριμένα οι Γεωργίου κ.α. (2016), ανέφεραν ως περιορισμούς της έρευνας τους την απουσία συλλογής δεδομένων και από τους δυο γονείς, αφού το δείγμα αποτελούσαν τα παιδιά και οι μητέρες τους. Επιπλέον, ως δεύτερος παράγοντας για διερεύνηση είναι το βιολογικό φύλο του γονέα, όπου τα παιδιά θα συμπληρώσουν το ερωτηματολόγιο ξεχωριστά για τον κάθε γονέα, αφού δεν υπάρχει εύρος ερευνών που να διερευνά τον παράγοντα βιολογικό φύλο γονέα σε σχέση με το θέμα της έρευνας. Η πλειοψηφία των ερευνών της ψυχολογίας διερευνά το ρόλο της μητέρας και συχνά παραλείπει τον ρόλο του πατέρα ή είναι περιορισμένος ο αριθμός των ερευνών που διερευνούν και τους δυο γονείς μαζί, αν και υπάρχουν προσπάθειες για περαιτέρω διερεύνησης του ρόλου του πατέρα στην ανάπτυξη του παιδιού και ο ρόλος του θεωρείται εξίσου σημαντικός στην ανάπτυξη αυτή. Ο τρίτος παράγοντας διερεύνησης είναι το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο των γονέων (ΚΟΕ), όπου τα ερευνητικά δεδομένα δίστανται, με κάποιες έρευνες να αναφέρουν πως το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο επιδράει στην ανάπτυξη των εσωτερικευμένων και εξωτερικευμένων προβλημάτων και κυρίως το χαμηλό κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, σε συνθήκες πείνας, ενώ άλλες έρευνες αναφέρουν πως η γονικότητα μπορεί να επιδράσει θετικά στην ψυχοκοινωνική προσαρμογή των παιδιών, ανεξάρτητα από το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο (Amato & Fowler, 2002).

1.3. Υποθέσεις έρευνας

Οι υποθέσεις που θα ελεγχθούν στην παρούσα μελέτη είναι οι εξής:

1. Οι αρνητικές γονικές πρακτικές (υπερπροστατευτικότητα, απόρριψη, αγχώδης ανατροφή) προβλέπουν εσωτερικευμένα και εξωτερικευμένα προβλήματα, ενώ οι θετικές γονικές πρακτικές (ζεστασιά) προβλέπουν αρνητικά τα προβλήματα αυτά.
2. Αναμένεται πως το χαμηλό κοινωνικοοικονομικό επίπεδο προβλέπει αρνητικές γονικές πρακτικές και εσωτερικευμένα και εξωτερικευμένα προβλήματα.

3. Αναμένονται διαφορές βιολογικού φύλου γονέα ανάμεσα στις γονικές πρακτικές ανατροφής της μητέρας και του πατέρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

2.1. Ορισμοί

2.1.1. Προβλήματα εσωτερίκευσης

Τα εσωτερικευμένα προβλήματα αποτελούν σύνηθες φαινόμενο στην παιδική και εφηβική ηλικία και ορίζονται ως “*προβλήματα εντός του εαυτού*” (Wilmshurst, 2011:190), μιας και είναι συμπεριφορές που δύσκολα ανιχνεύονται λόγω της μη εμφανούς φύσης τους, σε σύγκριση με τα εξωτερικευμένα προβλήματα που αποτελούν παρατηρήσιμες συμπεριφορές. Οι αγχώδεις διαταραχές, που διαχωρίζονται σε αυτές με πιθανή έναρξη την παιδική ηλικία και σε αυτές με πιθανή έναρξη την εφηβεία και οι διαταραχές διάθεσης, όπως η κατάθλιψη και η διπολική διαταραχή εμπίπτουν στα προβλήματα εσωτερίκευσης. Συνήθως τα παιδιά εμφανίζουν αρχικά άγχος και μετέπειτα εμφανίζουν διαταραχές της διάθεσης και κατάθλιψη. Το άγχος, η κατάθλιψη και η συστολή από την διαπροσωπική επαφή αναφέρονται ως προβλήματα εσωτερίκευσης που θα χρησιμοποιηθούν στη συγκεκριμένη έρευνα. Όπως αναφέρουν οι Achenbach, Dumenci & Rescorla (2001), οι οποίοι αναθεώρησαν τις κλίμακες του Συστήματος Εμπειρικά Τεκμηριωμένης Αξιολόγησης ASEBA, ώστε να είναι εναρμονισμένες με τις διαγνωστικές κατηγορίες του DSM, η απόσυρση/κατάθλιψη, το άγχος/κατάθλιψη και οι σωματικές ενοχλήσεις περιλαμβάνονται ως τρεις κλίμακες συνδρόμων στη σύνθετη κλίμακα της εσωτερίκευσης και η συμπερίληψη τους ως διαταραχές εσωτερίκευσης λαμβάνει θετική ανταπόκριση από κλινικούς και ερευνητές. Αν και δεν υπάρχει αναφορά του DSM-IV-TR (APA, 2000; Wilmshurst, 2011: 181) σε διαταραχές εσωτερίκευσης, εντούτοις το σύστημα ASEBA κατατάσσει τα

συναισθηματικά προβλήματα, τα προβλήματα άγχους και τα σωματικά προβλήματα στη διάσταση της εσωτερίκευσης (Achenbach, Dumenci & Rescorla, 2001; Wilmshurst, 2011: 191). Όσο αφορά το DSM 5 (2013), ως διαταραχές εσωτερίκευσης εντάσσονται οι αγχώδεις διαταραχές, οι διπολικές και συναφείς διαταραχές και οι καταθλιπτικές διαταραχές. Οι διαφορές βιολογικού φύλου όσο αφορά τον επιπολασμό των εσωτερικευμένων προβλημάτων ξεκινάνε στην εφηβεία (12-16 ετών) με ένα ποσοστό σχεδόν 16% για τα κορίτσια, δηλαδή ποσοστό τετραπλάσιο από αυτό των αγοριών. Σε μικρότερη ηλικία τα ποσοστά είναι παρόμοια για τα δυο φύλα, με 9% στα κορίτσια και 7% στα αγόρια (Wilmshurst, 2011).

2.1.2. Προβλήματα εξωτερίκευσης

Η βιβλιογραφία αναφέρεται στα εξωτερικευμένα προβλήματα ως εμφανείς, διασπαστικές συμπεριφορές, οι οποίες συχνά περιλαμβάνουν επιθετικότητα προς άλλους, καταστροφή περιουσίας και παραβίαση κοινωνικών κανόνων (Keil & Price, 2005), όπως επίσης εμφάνιση υψηλών επιπέδων παρορμητικότητας και ενεργητικότητας. Οι συμπεριφορές αυτές συνδέονται με προβλήματα στον αυτό-έλεγχο συμπεριφορών και συναισθημάτων, παραβιάζοντας συχνά τα δικαιώματα των άλλων και τους κοινωνικούς κανόνες (DSM 5, 2013). Η εμπλοκή σε φιλονικίες, οι σωματικοί και φραστικοί εκφοβισμοί προς τους άλλους είναι άλλες πιθανές συμπεριφορές των παιδιών που εμφανίζουν εξωτερικευμένα προβλήματα. Συχνά λαμβάνονται από το περιβάλλον του ατόμου ως εξαιρετικά ενοχλητικές συμπεριφορές (Wilmshurst, 2011: 314). Η εμφάνιση κάποιων μορφών διασπαστικής ή επιθετικής συμπεριφοράς μπορεί να προκύψει κάποια στιγμή στη ζωή ενός παιδιού ή εφήβου, όταν όμως ξεπερνάει τα φυσιολογικά όρια, μπορεί να καταστεί απαραίτητη η χρήση συστημάτων ταξινόμησης από τον κλινικό για να βοηθήσει την έγκαιρη διάγνωση του (Keil & Price, 2005). Η διαφορετική ταξινόμηση των συμπεριφορών αυτών από διάφορα εργαλεία δημιουργεί την ύπαρξη μιας μικρής συμφωνίας για

τον ακριβή λειτουργικό ορισμό των εξωτερικευμένων προβλημάτων (Keil & Price, 2005). Συγκεκριμένα, στο παραγοντικό ή εμπειρικό σύστημα ταξινόμησης αναφέρονται ως συμπεριφορές εξωτερίκευσης και η απόκλιση από το φυσιολογικό θεωρείται το μέτρο σύγκριση. Η χρήση αυτού του συστήματος γίνεται από εργαλεία όπως το σύστημα ASEBA, στο οποίο περιλαμβάνονται ως υποκλίμακες η επιθετική συμπεριφορά και η παράβαση κανόνων (Achenbach & Rescorla, 2001; Wilmshurst, 2011: 156, 314) ή στις Κλίμακες Connors (1997) εντάσσονται η εναντιωματική συμπεριφορά και τα κοινωνικά προβλήματα κλπ. Το κατηγορικό σύστημα ταξινόμησης, όπως το Διαγνωστικό και Στατιστικό Εγχειρίδιο Ψυχικών Διαταραχών (DSM), από την άλλη, ταξινομεί τις συμπεριφορές ως διαταραχές διασπαστικής συμπεριφοράς και ανάλογα με τον αριθμό των συμπτωμάτων που πληροί, το άτομο εντάσσεται ως έχοντας ή μη έχοντας διαταραχή (Wilmshurst, 2011: 313&314). Το DSM-IV-TR θεωρεί ως συμπεριφορές εξωτερίκευσης το ΔΕΠ-Υ, τύπος παρορμητικότητας-υπερκινητικότητας, τη διαταραχή διαγωγής, την εναντιωματική προκλητική διαταραχή (Wilmshurst, 2011:315) και στο DSM 5 (2013) εμφανίζονται οι διασπαστικές, ελέγχου παρόρμησης συμπεριφορικές διαταραχές (disruptive, impulsecontrol, conduct disorders), όπως η αντικοινωνική διαταραχή προσωπικότητας (antisocial personality disorder), η διαταραχή διαγωγής, η πυρομανία, η κλεπτομανία κλπ. Στο εκπαιδευτικό σύστημα ταξινόμησης με το νόμο IDEA για βελτίωση της εκπαίδευσης ατόμων με αναπηρίες (2004), προβάλλει την παροχή κάποιων ορισμών και κατευθυντήριων γραμμών για κατηγορίες αναπηρίας, όπου η συναισθηματική διαταραχή ως μια μακροχρόνια κατάσταση πρόκλησης σοβαρής βλάβης και παρεμπόδισης της εκπαιδευτικής επίδοσης σε μια από τις πέντε περιοχές, όπως αδυναμία ανάπτυξης ή διατήρησης των διαπροσωπικών σχέσεων με συνομηλίκους και δασκάλους, τάση εκδήλωσης σωματικών συμπτωμάτων ή φόβων κλπ (Wilmshurst, 2011). Η ποικιλία των ποσοστών επιπολασμού για τα εξωτερικευμένα προβλήματα

σχετίζεται με τον πληθυσμό άντλησης του δείγματος, τη χρήση του συστήματος ταξινόμησης και τη συνοσηρότητα. Πλήθος ερευνών τονίζουν πως σημαντικός προγνωστικός παράγοντας για μεταγενέστερη επιθετικότητα και σοβαρότερης μορφής παραβατικής συμπεριφορά, όπως εγκληματικότητα και προβλήματα διαγωγής αποτελεί η πρώιμη έναρξη προβλημάτων εξωτερικευσης, όπως η επιθετικότητα. Για την ανίχνευση των παιδιών που βρίσκονται σε συνεχή και αυξημένο ρίσκο για εξωτερικευμένη ψυχοπαθολογία είναι σημαντικός ο έλεγχος της ποιότητας του σχολικού και οικογενειακού περιβάλλοντος (Fanti & Henrich, 2007), αφού η πρώιμη σύγκρουση με τη μητέρα σχετίζεται με μεταγενέστερη δυσλειτουργική συμπεριφορά και επηρεάζει μελλοντικές σχέσεις με ενήλικες και συνομηλίκους. Η διερεύνηση των επιπτώσεων αυτών μπορεί να εξυπηρετήσει το σχεδιασμό και την εκτέλεση προγραμμάτων πρόληψης και παρέμβασης στο σχολείο και την κοινότητα (Georgiou & Fanti, 2014). Πλήθος ερευνών επιβεβαιώνουν πως το είδος των περιβαλλοντικών δυνάμεων που περιβάλλουν το παιδί, μπορεί να λειτουργήσει είτε ως παράγοντας επικινδυνότητας και να δημιουργήσει προβλήματα στην ανάπτυξη του παιδιού, είτε να λειτουργήσει ως ασπίδα προστασίας και να αποτρέψει την αρνητική αυτή πορεία. Έτσι η κατανόηση των επιδράσεων των περιβαλλοντικών δυνάμεων στην εμφάνιση και διατήρηση δυσπροσαρμοστικής συμπεριφοράς στο παιδί, αποτελεί ύψιστης σημασίας για καλύτερη κατανόηση της ψυχικής κατάστασης του (Wilmshurst, 2011).

2.1.3. Γονικές πρακτικές και γονικοί τύποι

Η γονική μέριμνα ανήλικου τέκνου, σύμφωνα με τον περί Σχέσεων Γονέων και Τέκνων Νόμο του 1990 (216/1990), ορίζεται ως η *“διαδικασία προώθησης και υποστήριξης της σωματικής, συναισθηματικής, κοινωνικής και πνευματικής ανάπτυξης ενός παιδιού από τη βρεφική ηλικία έως την ενηλικίωση”* και είναι καθήκον όλων των γονέων. Όσο αφορά την άσκηση της γονικής μέριμνας, κάθε απόφαση των γονέων, σχετικά με αυτή, πρέπει να αποβλέπει στο συμφέρον του

τέκνου. Ωστόσο, αρκετές φορές η γονική μέριμνα των παιδιών, είτε εσκεμμένα, είτε ασυνείδητα μέσα από λανθασμένες γονικές πρακτικές ανατροφής, δεν αποβλέπει στο συμφέρον των παιδιών, αλλά δημιουργεί σοβαρά προβλήματα σε αυτά, αφού οι γονικές πρακτικές ανατροφής μπορεί να αποτελέσουν παράγοντες επικινδυνότητας στο άμεσο περιβάλλον του παιδιού (Wilmshurst, 2011: 91). Ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που εμφανίζονται στα παιδιά είναι τα προβλήματα προσαρμογής με τα συχνότερα να διαχωρίζονται σε δυο κατηγορίες: εξωτερικευμένα προβλήματα, όπως η επιθετικότητα και η ανάρμοστη συμπεριφορά και εσωτερικευμένα προβλήματα, όπως η κατάθλιψη και οι αγχώδεις διαταραχές.

Ο κάθε γονέας, ανάλογα με τη δική του εκπαίδευση, τις δικές του αξίες και αρχές, επιλέγει και υιοθετεί διαφορετικό τύπο ανατροφής (parenting style), καθώς και διαφορετικές γονικές πρακτικές (parenting practices). Ο γονικός τύπος ανατροφής και οι γονικές πρακτικές καθορίζονται από τις αξίες και τους στόχους που έχουν οι γονείς για την κοινωνικοποίηση των παιδιών τους. Οι Darling και Steinberg (1993) αναφέρουν πως είναι σημαντικός ο διαχωρισμός των δυο αυτών εννοιών. Οι γονικές πρακτικές ορίζονται ως συγκεκριμένες συμπεριφορές που χρησιμοποιούν οι γονείς για να κοινωνικοποιήσουν τα παιδιά τους. Υπάρχουν για παράδειγμα πρακτικές που χρησιμοποιούνται για κοινωνικοποίηση των παιδιών προς τη σχολική επιτυχία, όπως η πραγματοποίηση της κατ' οίκον εργασίας με τα παιδιά, η παροχή χρόνου για μελέτη, η επιτήρηση εξωσχολικών δραστηριοτήτων, η γονική παράσταση σε διάφορες εκδηλώσεις του σχολείου και σε συναντήσεις με εκπαιδευτικούς (Spera, 2005). Οι γονικές πρακτικές που θα ελέγχουν στη συγκεκριμένη έρευνα, δηλαδή η υπερπροστατευτικότητα, η απόρριψη, η συναισθηματική ζεστασιά και η αγχώδης ανατροφή, εξετάζονται ως διαστάσεις των γονικών τύπων (Spera, 2005). Η εχθρότητα, η υποτίμηση, η απόδοση ευθυνών στο παιδί και η τιμωρητικότητα χαρακτηρίζουν τη γονική πρακτική της **απόρριψης**. Το παιδί διακατέχεται από

αρνητικά αισθήματα πως δεν είναι άξιο να αγαπηθεί και έτσι μειώνεται η αυτοεκτίμηση του, οδηγώντας σε εσωτερικευμένα και εξωτερικευμένα προβλήματα (Γεωργίου, 2014). Ο φόβος και το άγχος για την ασφάλεια του παιδιού χαρακτηρίζουν την **αγχώδη ανατροφή**, αφού οι γονείς είναι ιδιαίτερα αγχωτικοί και μεταφέρουν αυτό το άγχος στο παιδί. Τα παιδιά συχνά αναπτύσσουν την πεποίθηση πως δεν είναι ικανά για αυτονομία και ανεξαρτησία και συνεπώς αυτό οδηγεί στη μείωση της αυτοεκτίμησης τους και στην ανάπτυξη εσωτερικευμένων προβλημάτων, όπως αγχώδεις διαταραχές/άγχος και φοβίες. Η γονική υπερπροστατευτικότητα, η οποία διατυπώνεται συχνά ως ακραία μορφή φροντίδας, περιλαμβάνει χαρακτηριστικά, όπως τον έλεγχο της συμπεριφοράς του παιδιού, τη μη παροχή αυτονομίας και την παρεμβατικότητα. Συνδέεται με εσωτερικευμένα προβλήματα, όπως αγχώδεις διαταραχές/άγχος και φοβίες, αφού οι γονείς στην προσπάθεια εμπλοκής τους σε κάθε πτυχή της ζωής του παιδιού για επίλυση οποιουδήποτε προβλήματος ή απομάκρυνση οποιουδήποτε εμποδίου, στερούν στο παιδί την ευκαιρία να πάρει πρωτοβουλίες και να αναπτύξει την ανεξαρτησία του, με αποτέλεσμα να του δημιουργούνται φοβίες για πιθανούς κινδύνους που στην πραγματικότητα δεν υπάρχουν (Γεωργίου, 2014). Η συναισθηματική ζεστασιά, από την άλλη, χαρακτηρίζεται από αγάπη χωρίς προϋποθέσεις, υποστήριξη, επιβράβευση, προσοχή και υποστηρικτικότητα, δημιουργώντας αισθήματα στα παιδιά πως είναι άξια να αγαπηθούν, με αποτέλεσμα την αύξηση της αυτοεκτίμησης και συνάμα την μείωση των πιθανοτήτων ανάπτυξης εσωτερικευμένων και εξωτερικευμένων προβλημάτων.

Οι Darling και Steinberg (1993) ορίζουν τους γονικούς τύπους ανατροφής ως το συναισθηματικό κλίμα στο οποίο οι γονείς μεγαλώνουν τα παιδιά τους και χαρακτηρίζονται από γονική ανταπόκριση και απαιτητικότητα. Οι γονικοί τύποι αντικατοπτρίζουν μοτίβα γονικών αξιών, πρακτικών και συμπεριφορών και μια διακριτή ισορροπία ανταπόκρισης και

απαιτητικότητας (Darling, 1999) και διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στον καθορισμό της συμπεριφοράς των παιδιών και των εφήβων. Όπως αναφέρει η Baumrind (1991), τα στυλ γονικής συμπεριφοράς μπορεί να λειτουργήσουν είτε ως παράγοντες προστασίας, είτε ως παράγοντες κινδύνου για την ανάπτυξη των παιδιών (παραπέμπεται από Wilmshurst, 2011: 80). Επιπλέον, αναφέρει πως η απαιτητικότητα αναφέρεται στις απαιτήσεις που έχουν οι γονείς προς τα παιδιά τους για να ενσωματωθούν μέσα στην οικογένεια και την κοινωνία. Πτυχές της απαιτητικότητας περιλαμβάνουν την παροχή εποπτείας, τη διατήρηση απαιτήσεων ωριμότητας και την θέσπιση προσπαθειών πειθαρχίας όταν χρειάζεται (Spera, 2005; Wilmshurst, 2011: 80). Η ανταπόκριση αναφέρεται σε συμπεριφορές των γονέων, οι οποίες ενθαρρύνουν την ατομικότητα, την αυτορρύθμιση και την αυτοπεποίθηση των παιδιών. Πτυχές της γονικής ανταπόκρισης περιλαμβάνουν την ευαισθησία και την υποστήριξη των γονέων προς τα παιδιά τους (Spera, 2005; Wilmshurst, 2011: 80). Η μητρική ανταπόκριση συγκεκριμένα φαίνεται να συνδέεται θετικά με την κοινωνική προσαρμογή των παιδιών. Οι γονικοί τύποι, σύμφωνα με τους Maccoby και Martin (1983), χωρίζονται σε τέσσερις κατηγορίες, ανάλογα με το πόσο υψηλά ή χαμηλά ποσοστά ανταπόκρισης και απαιτητικότητας υιοθετούν οι γονείς: τον ανεκτικό ή επιτρεπτικό (permissive/indulgent), τον αυταρχικό ή πειθαρχικό (authoritarian/disciplinary), τον επιτακτικό (authoritative) και τον αδιάφορο (uninvolved) τύπο γονέα, όπου ο καθένας έχει διαφορετικά επίπεδα ελέγχου, ζεστασιάς, απαιτητικότητας και ανταπόκρισης (Darling, 1999). Οι επιτακτικοί γονείς που χαρακτηρίζονται από υψηλά επίπεδα ζεστασιάς, ανταπόκρισης και ελέγχου, αλλά και υψηλές απαιτήσεις ωριμότητας, όπως προσδοκίες για επιτυχία, αποτελούν τον κατάλληλο τύπο γονικής ανατροφής. Παρέχουν στα παιδιά τους στοργή και υποστήριξη στις εξερευνήσεις και τα ενδιαφέροντα τους. Επομένως, η επικοινωνία που διέπει τη σχέση γονέων-παιδιών είναι

αμφίδρομη, ενθαρρύνεται η ανεξαρτησία και δίνεται αιτιολογία από τους γονείς για τις πράξεις και τις προτεραιότητες που αναμένουν από τα παιδιά να έχουν.

2.2. Σχέση γονικών πρακτικών ανατροφής και ανάπτυξης εσωτερικευμένων και εξωτερικευμένων προβλημάτων

Η πλειοψηφία των ερευνών δείχνει τη σύνδεση θετικών γονικών πρακτικών ανατροφής με μια καλή ψυχοκοινωνική προσαρμογή κατά την παιδική και την εφηβική ηλικία και αντίθετα τη σύνδεση αρνητικών γονικών πρακτικών με μια φτωχή προσαρμογή. Οι θετικές γονικές πρακτικές ανατροφής, όπως η συναισθηματική ζεστασιά και η αποδοχή, η στοργικότητα και η υποστηρικτικότητα καλλιεργούν την αυτοεκτίμηση και βελτιώνουν την ποιότητα των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων με συνομηλίκους, τα οποία είναι κρίσιμα για την κατασκευή μιας υγιούς ψυχοκοινωνικής προσαρμογής με λιγότερα εσωτερικευμένα και εξωτερικευμένα προβλήματα, όπως κατάθλιψη και επιθετικότητα αντίστοιχα. Αντίθετα, οι αρνητικές γονικές πρακτικές, όπως η απόρριψη, η υπερπροστατευτικότητα, η αγχώδης ανατροφή, ο αυξημένος έλεγχος, η εχθρικότητα και οι επικριτικές και δυσλειτουργικές αλληλεπιδράσεις λειτουργούν ως αρνητικό πρότυπο για τα παιδιά και προκαλούν δυσμενείς επιπτώσεις στην συναισθηματική, προσωπική ανάπτυξη και στην ψυχοκοινωνική προσαρμογή των παιδιών. Προκαλούν προβλήματα στο παιδί όπως μείωση ή απουσία αυτοεκτίμησης, αρνητικές σχέσεις με συνομηλίκους και πρόκληση εσωτερικευμένων και εξωτερικευμένων προβλημάτων. Οι ερευνητές έχουν αποδείξει πως η σκληρή και ασυνεπής γονική μέριμνα προβλέπει εσωτερικευμένα και εξωτερικευμένα προβλήματα. Πιο συγκεκριμένα, ο έλεγχος προβλέπει εσωτερικευμένα προβλήματα, γιατί η προσπάθεια άσκησης ελέγχου από τους γονείς και ειδικότερα από τη μητέρα, στη συμπεριφορά ενός ατόμου, δημιουργεί σύγκρουση μεταξύ μητέρας και παιδιού. Στην έρευνα των Georgiou & Fanti (2014) για τη διερεύνηση της σχέσης

σύγκρουσης μητέρας-παιδιού και των εσωτερικευμένων και εξωτερικευμένων προβλημάτων, χρησιμοποιώντας διαχρονικά δεδομένα για ηλικίες 7 έως 11, διαπιστώθηκε η αύξηση της σύγκρουσης μητέρας-παιδιού με την πάροδο του χρόνου, με ιδιαίτερα υψηλότερα επίπεδα σύγκρουσης μεταξύ μητέρας-κόρης, αλλά ταυτόχρονα η μείωση των εξωτερικευμένων προβλημάτων από την παιδική στην εφηβική ηλικία και η σταθερότητα των εσωτερικευμένων προβλημάτων. Η σύγκρουση μητέρας-παιδιού σχετίζεται με μεταγενέστερη δυσλειτουργική συμπεριφορά και επηρεάζει μελλοντικές σχέσεις με ενήλικες και συνομηλίκους (Georgiou&Fanti, 2014). Η χαμηλή συναισθηματική ζεστασιά προβλέπει εσωτερικευμένα και εξωτερικευμένα προβλήματα και η απουσία της συνδέεται με χαμηλή αυτοεκτίμηση, ενώ η παρουσία υψηλών ποσοστών γονικής ζεστασίας, υποστήριξης και ευαισθησίας συνδέεται με υψηλή αυτοεκτίμηση. Ο Γεωργίου (2014), στην έρευνα του τόνισε πως τα παιδιά *“αισθάνονται την έλλειψη ζεστασίας, στήριξης και ενθάρρυνσης και το εκλαμβάνουν ως έλλειψη ενδιαφέροντος γι’ αυτά”*. Η έλλειψη αυτών των στοιχείων σε συνδυασμό με την αδιαφορία και απόρριψη είτε της μητέρας, είτε του πατέρα μπορεί να οδηγήσει στην εμφάνιση επιθετικής συμπεριφοράς από το παιδί. Η απόρριψη από τους γονείς δημιουργεί πεποιθήσεις στο παιδί πως δεν είναι άξιο να αγαπηθεί και οδηγεί στη μείωση της αυτοεκτίμησης του, αφού η εχθρότητα, η υποτίμηση, η τιμωρητικότητα και η απόδοση ευθυνών στο παιδί χαρακτηρίζουν τη συγκεκριμένη πρακτική. Οι σκληρές και ανακόλουθες πρακτικές τιμωρίας συνδέονται με αυξημένο κίνδυνο για εμφάνιση προβλημάτων εξωτερίκευσης (Wilmshurst, 2011). Η ανάπτυξη ψυχικών ασθενειών επέρχεται συνήθως μετά από έκθεση σε χρόνιες αντιξοότητες, στρεσογόνα γεγονότα ζωής και τραύματα στην παιδική ηλικία, όπως σε διάφορες μορφές κακοποίησης, σωματική ή συναισθηματική, σε σωματική και συναισθηματική παραμέληση και σε δυσλειτουργικό οικιακό περιβάλλον, όπως ενδογονεϊκή βία και διαζύγιο σε παιδική ηλικία. Όσο αυξάνεται η έκθεση σε περισσότερες

δυσμενείς εμπειρίες, αυξάνει τις πιθανότητες για ανάπτυξη καταθλιπτικών συμπτωμάτων ή/και μείζονος καταθλιπτικής διαταραχής (Poolea, Dobsona, & Pusch, 2017, Wilmshurst, 2011). Η σωματική κακοποίηση έχει συνδεθεί με αυξημένο κίνδυνο ανάπτυξης εσωτερικευμένων, αλλά και εξωτερικευμένων προβλημάτων, όπως επιθετικότητα, διαταραχή διαγωγής, νεανική εγκληματικότητα (Wilmshurst, 2011). Επιπλέον, σε έρευνα για την επίδραση της πανδημίας του κορονοϊού στην ψυχοκοινωνική προσαρμογή των παιδιών στην Ινδία, εντοπίστηκε σημαντική αύξηση ψυχολογικής, σεξουαλικής και σωματικής κακοποίησης και ενδοοικογενειακής βίας, παρόλο η παραμονή στο σπίτι έπρεπε να αποτελεί ένα ασφαλές μέρος για το παιδί, οδηγώντας σε ψυχοκοινωνικά και συμπεριφορικά προβλήματα (Parekh&Dalwai, 2020). Η απώλεια εργασιών, οικονομικής ασφάλειας, ο φόβος για απώλεια αγαπημένων προσώπων και το κλείσιμο των σχολείων επηρέασε την ποιότητα των σχέσεων μεταξύ παιδιών και γονέων, όπως φάνηκε και στην αύξηση των κλήσεων για συμβουλευτική βοήθεια ψυχικής υγείας για προβλήματα άγχους και προσαρμογής. Στη μελέτη της Lansford (2017) αναφέρεται πως σε μεγάλο μέρος της έρευνας εμφανίζεται σύνδεση μεταξύ μητρικής ευαισθησίας και ασφαλούς προσκόλλησης με το παιδί, ενώ στη μελέτη των Κορωναίου και Αντωνίου (2016) αναφέρεται πως περιβαλλοντικοί παράγοντες, όπως η ελλιπής προσοχή και τρυφερότητα της μητέρας και οι αρνητικές στάσεις απέναντι στο παιδί, κυρίως όταν η μητέρα πάσχει από κατάθλιψη, αποτελούν εμπόδια στη δημιουργία ασφαλούς προσκόλλησης μητέρας-παιδιού, οι οποίοι επηρεάζουν δυσμενώς την κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη και την αυτοεκτίμηση του παιδιού και οδηγούν σε δυσμενή αποτελέσματα όσο αφορά τη ψυχική του υγεία, όπως επιβεβαιώνεται και στο βιβλίο του Wilmshurst (2011). Ο φόβος και το άγχος για την ασφάλεια του παιδιού περιλαμβάνονται στην αγχώδη ανατροφή, όπου οι γονείς είναι ιδιαίτερα αγχωτικοί. Τα παιδιά συχνά αναπτύσσουν την πεποίθηση πως δεν είναι ικανά για αυτονομία και ανεξαρτησία και συνεπώς αυτό οδηγεί στη

μείωση της αυτοεκτίμησης τους. Η γονική υπερπροστατευτικότητα, η οποία διατυπώνεται συχνά ως ακραία μορφή φροντίδας, συνδέεται με εσωτερικευμένα προβλήματα, όπως άγχος/αγχώδεις διαταραχές και φοβίες, αφού οι γονείς στην προσπάθεια εμπλοκής τους σε κάθε πτυχή της ζωής του παιδιού για επίλυση οποιουδήποτε προβλήματος ή απομάκρυνση οποιουδήποτε εμποδίου, στερούν στο παιδί την ευκαιρία να πάρει πρωτοβουλίες και να αναπτύξει την ανεξαρτησία του, με αποτέλεσμα να του δημιουργούνται φοβίες για πιθανούς κινδύνους που στην πραγματικότητα δεν υπάρχουν (Γεωργίου, 2014). Ο έλεγχος συμπεριφοράς του παιδιού, η μη παροχή αυτονομίας και η παρεμβατικότητα αποτελούν χαρακτηριστικά της υπερπροστατευτικότητας. Αντίθετα, η συναισθηματική ζεστασιά χαρακτηρίζεται από αγάπη χωρίς προϋποθέσεις, υποστήριξη, προσοχή και υποστηρικτικότητα, έτσι δημιουργεί αισθήματα στα παιδιά πως είναι άξια να αγαπηθούν, με αποτέλεσμα την αύξηση της αυτοεκτίμησης και συνάμα την μείωση των πιθανοτήτων ανάπτυξης εσωτερικευμένων και εξωτερικευμένων προβλημάτων. Η απουσία μιας συστηματικής, ευαίσθητης και δεκτικής γονικής μέριμνας είναι πιθανόν να οδηγήσει σε προβλήματα των παιδιών με τους συνομήλικους τους (Georgiou et. al., 2016), ενώ η παρουσία αρνητικής συμπεριφοράς και η έλλειψη ζεστασιάς εκ μέρους των γονέων αυξάνουν τον κίνδυνο για ανάπτυξη επιθετικής συμπεριφοράς στο παιδί. Τα αποτελέσματα της μελέτης των Yin et. al. (2012) συμφωνούν με αυτά των Overbeek et. al. (2007), πως η έλλειψη φροντίδας και η υπερπροστατευτικότητα των γονέων σχετίζονται σημαντικά με τον επιπολασμό και τη συχνότητα εμφάνισης των διαταραχών του ψυχομετρικού εργαλείου DSM-IV-TR, όπως μείζων καταθλιπτική διαταραχή, αγοραφοβία, κοινωνική φοβία, διαταραχή πανικού, κατάχρηση αλκοόλ και ναρκωτικών και εξάρτηση από το αλκοόλ.

Στις Δυτικές Κοινωνίες, οι αυξανόμενοι αριθμοί παιδιών και νέων που αναπτύσσουν δυσκολίες προσαρμογής και ψυχιατρικά προβλήματα προκαλούν μεγάλη ανησυχία. Η εμφάνιση

προβλημάτων προσαρμογής είναι αρκετά συχνή σε εφήβους, μιας και έρευνες έχουν δείξει πως 5-20% των παιδιών και των εφήβων εμφανίζουν προβλήματα προσαρμογής κάποια στιγμή κατά την ανάπτυξη τους, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται σοβαρές συνέπειες τόσο για τα παιδιά, όσο και για την οικογένεια και την κοινωνία γενικότερα (Georgiou, et. al., 2016). Υποστηρίζεται πως μέσα από έρευνες, σε Αμερική και Ευρώπη, μεγάλο ποσοστό παιδιών και εφήβων είναι πιθανόν να αναπτύξουν εσωτερικευμένα και εξωτερικευμένα προβλήματα, καθώς και άλλα προβλήματα προσαρμογής, ενώ κάποια παιδιά πάσχουν ήδη από ψυχικές διαταραχές, οι οποίες συχνά χρειάζονται άμεση κλινική παρέμβαση και θεραπεία. Αυτή την άποψη επιβεβαιώνει και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας, ο οποίος σε έρευνα του εντοπίζει μεγάλη συχνότητα εμφάνισης κατάθλιψης, με περίπου 350 εκατομμύρια άνθρωποι όλων των ηλικιών να παρουσιάζουν αυτή τη ψυχική διαταραχή κάποια στιγμή στη ζωή τους (WHO, 2012). Σε έρευνα των McConnachie et. al. (2021), με δείγμα παιδιά που υιοθετήθηκαν από ομοφυλόφιλες ή ετεροφυλόφιλες οικογένειες, αναφέρεται πως τα υιοθετημένα παιδιά είναι πιο πιθανόν να έχουν αυξημένα ποσοστά τόσο εσωτερικευμένων, όσο και εξωτερικευμένων προβλημάτων. Παρόλο που εντοπίζονται πολύ λίγες διαφορές μεταξύ των τύπων οικογενειών, ομοφυλόφιλες και ετεροφυλόφιλες, τονίζεται πως τα προβλήματα προσαρμογής έχουν αυξηθεί σε όλους τους τύπους. Γενικότερα όμως εντοπίζεται καλύτερη ποιότητα γονικότητας και η ψυχική υγεία των γονέων σχετίζεται με λιγότερα προβλήματα προσαρμογής στα παιδιά (McConnachie, et. al., 2021). Η επιλογή κατάλληλων γονικών πρακτικών και κατάλληλου τύπου ανατροφής είναι πολύ σημαντική, γιατί τα παιδιά αντιδρούν διαφορετικά όταν εκλάβουν, για παράδειγμα τη βοήθεια στην κατ' οίκον εργασία ως ένδειξη γονικού ενδιαφέροντος και διαφορετικά όταν την εκλάβουν ως αυστηρό έλεγχο ή αμφιβολία στις ικανότητες τους. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, ο επιτακτικός τύπος (authoritative), ένας από τους πιο συνεπείς οικογενειακούς παράγοντες

οργανικής και κοινωνικής ικανότητας από την παιδική ηλικία μέχρι την εφηβεία, φαίνεται να εμφανίζεται ως ο καταλληλότερος, αφού δημιουργεί μια ισορροπία ανάμεσα στις υψηλές γονικές απαιτήσεις, στη συναισθηματική ανταπόκριση και στην αναγνώριση της αυτονομίας του παιδιού, ενώ παρουσιάζει χαμηλότερα επίπεδα προβλημάτων συμπεριφοράς σε όλα τα στάδια ανάπτυξης του παιδιού, ανεξάρτητα από το φύλο του (Φαίδωνος, 2012). Επιπλέον, συσχετίζεται αρνητικά με τη θυματοποίηση και τον εκφοβισμό, σε αντίθεση με τον αυταρχικό τύπο ανατροφής (authoritarian), ο οποίος σχετίζεται θετικά με την θυματοποίηση και τις εκφοβιστικές εμπειρίες στο σχολείο (Georgiou, Ioannou & Stavrinides, 2016; Charalampous, et. al., 2018). Η εμπλοκή των παιδιών σε εκφοβισμό στο σχολείο, που ορίζεται ως ένα ενοχλητικό, κοινωνικό φαινόμενο, με ένα υψηλό ποσοστό επιπολασμού του 17% στα κυπριακά δεδομένα (Stavrinides, Paradeisiotou, Tziogouros & Lazarou, 2010) και χαρακτηρίζεται από σωματική, ψυχολογική ή λεκτική επίθεση με σκοπό την πρόκληση φόβου, δυσφορίας ή βλάβης στο θύμα, οδηγεί σε βραχυπρόθεσμες αλλά και μακροπρόθεσμες επιπτώσεις, όπως είναι τα εσωτερικευμένα και τα εξωτερικευμένα προβλήματα (Stavrinides, Nikiforou & Georgiou, 2015). Έτσι τα παιδιά που λαμβάνουν από τους γονείς τους ανατροφή με την έννοια της ζεστασιάς και της ανταπόκρισης, ανεξαρτησία και σταθερό έλεγχο έχουν επίσης υψηλότερα επίπεδα ικανότητας και κοινωνικής δεξιότητας.

2.3. Σχέση βιολογικού φύλου, γονικών πρακτικών ανατροφής και εσωτερικευμένων και εξωτερικευμένων προβλημάτων

Στην επισκόπηση της Lansford (2017) αναφέρεται πως εντοπίζονται διαφορές τόσο μεταξύ της μητρικής και πατρικής γονικότητας, όσο και μεταξύ της ανατροφής ενός κοριτσιού και ενός αγοριού από τους γονείς τους. Οι στόχοι κοινωνικού επιπέδου, οι προσδοκίες και οι συμπεριφορές που σχετίζονται με το φύλο, όπως η συμμετοχή των αντρών και των γυναικών στο

αμειβόμενο εργατικό δυναμικό, η ισότητα του φύλου, οι ανισότητες στα δικαιώματα των δυο, καθώς και η συμμετοχή των παιδιών στην εκπαίδευση, διαφέρουν σε κάθε χώρα. Για παράδειγμα, χώρες όπως η Σουηδία, η Νορβηγία και η Φινλανδία έχουν τα υψηλότερα επίπεδα ισότητας φύλου στην υγεία, εκπαίδευση, οικονομία και πολιτική, σε αντίθεση με χώρες όπως το Πακιστάν και το Μάλι, σύμφωνα με τις κατατάξεις του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ (World Economic Forum, 2014). Επιπλέον, καθώς τα παιδιά μεγαλώνουν οι διαφορές του φύλου γίνονται πιο εμφανείς, γιατί τα παιδιά επηρεάζονται από τους ρόλους των φύλων που επιτάσσει η κοινωνία (Γεωργίου, 2014). Μέσα από έρευνες προκύπτει πως οι γονείς υιοθετούν μια πιο αυταρχική ανατροφή με τα κορίτσια σε σχέση με τα αγόρια (Μπενεχούτσου, 2014). Όπως φάνηκε και στην έρευνα της Φαίδωνος (2012), οι πατέρες και οι μητέρες τείνουν να είναι πιο παραχωρητικοί με τα αγόρια, σε σχέση με τα κορίτσια, ενώ οι μητέρες τείνουν να είναι πιο απαιτητικές με τις κόρες τους και λιγότερο με τους γιους τους. Οι μητέρες τείνουν να εκφράζονται συναισθηματικά περισσότερο από τους πατέρες και να είναι πιο υποστηρικτικές, ενώ οι πατέρες πιο απαιτητικοί με τα παιδιά τους. Παρ' όλα αυτά, δεν υπάρχει εύρος ερευνών που να διερευνά τον παράγοντα βιολογικό φύλο παιδιού, αλλά ούτε βιολογικό φύλο γονέα σε σχέση με το θέμα της έρευνας, ενώ δεν είναι σίγουρο κατά πόσο οι ίδιες γονικές πρακτικές είναι εξίσου ευεργετικές για τα δυο βιολογικά φύλα (Amato & Fowler, 2002). Ο Wilmshurst (2011) αναφέρει στο βιβλίο του πως οι διαφορές βιολογικού φύλου, όσο αφορά τον επιπολασμό των εσωτερικευμένων προβλημάτων ξεκινάνε στην εφηβεία (12-16 ετών) με ένα ποσοστό σχεδόν 16% για τα κορίτσια, δηλαδή ποσοστό τετραπλάσιο από αυτό των αγοριών. Σε μικρότερη ηλικία τα ποσοστά είναι παρόμοια για τα δυο φύλα, με 9% στα κορίτσια και 7% στα αγόρια (Wilmshurst, 2011) και ο Κανιόγλου (2004) στην έρευνα του για την αποκλίνουσα συμπεριφορά παιδιών σχολικής ηλικίας αναφέρει πως σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των γονέων για την

αποκλίνουσα συμπεριφορά των παιδιών δεν παρουσιάζονται μεγάλες διαφορές μεταξύ των δυο βιολογικών φύλων, ενώ σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των εκπαιδευτικών παρουσιάστηκαν υψηλότερες τιμές στους παράγοντες της παραβατικότητας και υπερκινητικότητας στα αγόρια σε σύγκριση με τα κορίτσια. Η αποκλειστική διερεύνηση είτε του πατρικού ρόλου, είτε του μητρικού ρόλου, μονομερώς, στην ανάπτυξη προβλημάτων προσαρμογής δεν αφήνει περιθώριο συμπλήρωσης του ερευνητικού κενού που δημιουργείται, ενώ γεννιούνται αντιφατικές απόψεις για το ποιου από τους δυο γονείς ο ρόλος είναι πιο σημαντικός (Georgiou, et. al., 2016). Η συντριπτική πλειοψηφία των ερευνών περιορίζεται στην αποκλειστική μελέτη της μητρικής συμπεριφοράς, αφού ο ρόλος της μητέρας θεωρείται καθοριστικός στην ανάπτυξη του παιδιού και η μητρική φροντίδα θετικός παράγοντας ψυχοκοινωνικής προσαρμογής και η ανάπτυξη ενός υγιούς δεσμού προσκόλλησης από τα πρώιμα χρόνια ζωής του παιδιού, μπορεί να λειτουργήσει είτε ως προστατευτικός παράγοντας, είτε ως παράγοντας κινδύνου. Η επικέντρωση όμως των ερευνών στον μητρικό ρόλο, δεν αφήνει να ξεκαθαριστεί εάν οι γονικές πρακτικές του πατέρα λαμβάνουν την ίδια αποτελεσματική μορφή, όπως της μητέρας. Από την άλλη, κάποιιοι ερευνητές αμφισβητούν την υψηλότερη επιρροή των μητρικών πρακτικών ανατροφής, αναφέροντας συγκεκριμένα πως οι πατρικές επιδράσεις στην προσαρμογή του παιδιού εμφανίζονται εξίσου σημαντικές με αυτές των μητέρων (Overbeek et. al., 2007; Yin, Li&Su, 2012). Σε αυτές τις μελέτες, η εμπλοκή του πατέρα στη ζωή του παιδιού τοποθετείται ως καθοριστικής σημασίας για τον περιορισμό εσωτερικευμένων προβλημάτων. Τα ερευνητικά ευρήματα για τη σχέση πατέρα-παιδιού όμως είναι λιγοστά και αυτό ίσως να οφείλεται στην άποψη των πρώτων πως οι πατέρες δεν έχουν τόσο ενεργητικό ρόλο στην διαπαιδαγώγηση των παιδιών και πως η ανατροφή και η εποπτεία των παιδιών ανάγεται στη μητέρα. Σε μια έρευνα των Yin et. al. (2012), αναφέρεται πως η αρνητική γονική μέριμνα του πατέρα συνδέεται με

διαμάχες μεταξύ αυτού και των παιδιών του και συνεπώς με μεγαλύτερο ρίσκο για ανάπτυξη προβλημάτων προσαρμογής στα παιδιά. Παρόλο που στην Κίνα τα μικρά παιδιά γενικά είναι υπάκουα προς τους γονείς τους, όσο μεγαλώνουν επιζητούν μεγαλύτερη ελευθερία, όταν όμως ο πατέρας τους το στερεί αυτό, επιβάλλοντας τον υψηλό του έλεγχο και τη χαμηλή φροντίδα του, τα παιδιά γίνονται θυμωμένα, με επακόλουθο τους έντονους καυγάδες με τον πατέρα. Η μακρόχρονη έκθεση σε ένα τέτοιο περιβάλλον, αυξάνει τις πιθανότητες για εμφάνιση προβλημάτων προσαρμογής στα παιδιά. Σε μια άλλη μελέτη των Κορωνάιου και Αντωνίου (2016), για την επίδραση της κατάθλιψης των γονέων στην ψυχική υγεία του παιδιού, αναφέρεται πως παρόλο που οι πλείστες έρευνες επικεντρώνονται στην επίδραση της κατάθλιψης της μητέρας, εντούτοις τα τελευταία χρόνια διερευνάται περισσότερο ο ρόλος του πατέρα, ο οποίος εντοπίζεται ως πολύ σημαντικός για την ψυχική υγεία των παιδιών. Ο ρόλος του πατέρα βρίσκεται σε μια συνεχή αναδιαμόρφωση τα τελευταία χρόνια, κερδίζοντας περισσότερο εμπλοκή σε πτυχές της ανατροφής του παιδιού που θεωρούνταν κυρίως “μητρικές”, παρόλο που στις περισσότερες ασιατικές χώρες όπως είναι η Κίνα, χρησιμοποιούν αρκετά το ρητό “*καλή και στοργική μητέρα, αυστηρός πατέρας*” (Lansford, 2017).

2.4. Σχέση κοινωνικοοικονομικού επιπέδου και εσωτερικευμένων και εξωτερικευμένων προβλημάτων

Το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο είναι ένας παράγοντας που διαδραματίζει σημαντικό ρόλο τόσο στη διαμόρφωση των διαφορών μεταξύ των χωρών, όσο και στη διαμόρφωση της γονικότητας και της προσαρμογής των παιδιών, γι’ αυτό η διεθνής σύγκριση των αποτελεσμάτων στις μελέτες πρέπει να γίνεται με προσοχή, ώστε οι κοινωνικοοικονομικές διαφορές να μην συγχέονται με τις διαφορές μεταξύ των χωρών. Σε αρκετές μελέτες στο παρελθόν, η γονικότητα χωρών χαμηλού και μέτριου εισοδήματος συγκρινόταν δυσμενώς με τη

γονικότητα χωρών υψηλού εισοδήματος, με αποτέλεσμα αυτό να χρησιμοποιείται ως δεδομένο για επιβεβαίωση θεωριών που αναπτύχθηκαν κυρίως με βάση μεσαίας τάξης νόρμες, Ευρωπαίων Αμερικανών. Οι πλείστες έρευνες έχουν στηριχθεί σε δείγματα λευκών γονέων, μεσαίας κοινωνικής τάξης, επομένως δεν είναι ξεκάθαρο εάν οι αποτελεσματικές γονικές πρακτικές συνδέονται με θετικά αποτελέσματα στο παιδί σε οικογένειες είτε με χαμηλό κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, είτε με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης, είτε διαφορετικών κουλτούρων, είτε μονογονεϊκές οικογένειες (Amato&Fowler,2002). Στη ιστορική επισκόπηση της Lansford (Lansford, 2017) για το συγκεκριμένο πεδίο έρευνας, στην οποία πληροφορεί για την ανάπτυξη των παιδιών-μειονοτήτων και την εμπειρική έρευνα για τη σύνδεση γονικότητας και προσαρμογής των παιδιών (κοινωνικοσυναισθηματική και συμπεριφορική προσαρμογή, ακαδημαϊκή επιτυχία, ηθική ανάπτυξη και κοινωνικές σχέσεις) γίνεται προσπάθεια να προσφερθεί ένα διεθνές πλαίσιο, ώστε να γίνει κατανοητή η σύνδεση αυτή. Συγκεκριμένα, η Lansford αναφέρει πως η πλειοψηφία της έρευνας στο συγκεκριμένο πεδίο διεξήχθη κυρίως με δείγματα της Βόρειας Αμερικής (ΗΠΑ, Καναδάς) και της Δυτικής Ευρώπης, που αντιστοιχούν περίπου στο 12% του παγκόσμιου πληθυσμού. Η υποεκπροσώπηση του πληθυσμού από τις περισσότερες χώρες του κόσμου στην ερευνητική βιβλιογραφία είναι ανησυχητική, γιατί η γενίκευση των αποτελεσμάτων των Δυτικών, μορφωμένων, πλούσιων, βιομηχανικών και δημοκρατικών κοινωνιών (WEIRD) στην πλειοψηφία του παγκόσμιου πληθυσμού είναι σχεδόν αδύνατη. Επιπλέον, η έννοια της θετικής γονικότητας και της παιδικής προσαρμογής διαφέρει ανάλογα με τη χώρα, δηλαδή όλοι οι γονείς έχουν στόχους για την ανατροφή των παιδιών τους, ώστε να γίνουν επιτυχημένα και ικανά άτομα στην κοινωνία, αλλά οι πεποιθήσεις τους για το πώς θα επέλθει η επιτυχία αυτών των στόχων και τι ορίζεται ως επιτυχία και ικανότητα διαφέρει ανά τον κόσμο (Lansford, 2017). Για παράδειγμα, στην κινέζικη κουλτούρα η μητέρα

χαρακτηρίζεται ως στοργική και ο πατέρας ως αυστηρός με γονικότητα που περιγράφεται ως υψηλού ελέγχου. Η γονικότητα του πατέρα μπορεί να οδηγήσει σε μερικά θετικά αποτελέσματα όταν εκλαμβάνεται από το παιδί ως μια μορφή φροντίδας, σε αντίθεση με οικογένειες Ευρωπαίων ή Αμερικανών, όπου το παιδί πιθανώς να μην αντιληφθεί τη φροντίδα του πατέρα και η ψυχική του υγεία να επηρεαστεί αρνητικά (Yin, et. al., 2012). Ο Wilmshurst στο βιβλίο του αναφέρει πως η οικονομική δυσπραγία αυξάνει τον κίνδυνο εμφάνισης προβλημάτων εξωτερίκευσης και η έκθεση των παιδιών σε συνθήκες χαμηλού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου, ειδικότερα σε συνθήκες ένδειας, αυξάνει τις πιθανότητες για εμφάνιση αρνητικών αποτελεσμάτων στην ανάπτυξη τους, όπως προβλήματα διαγωγής και εγκληματικότητας στην εφηβεία, σε σύγκριση με την διαβίωση σε συνθήκες υψηλότερου κοινωνικοοικονομικού επιπέδου (Wilmshurst, 2011: 88). Ιδιαίτερα τα παιδιά εθνοτικών μειονοτικών, που ζουν σε αντίξοες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες, διατρέχουν αυξημένο κίνδυνο παραμονής σε τέτοιες συνθήκες στο μέλλον. Γονείς οικονομικά πιεζόμενοι, που ζουν σε συνθήκες πενίας είναι πιο πιθανό να συμπεριφέρονται σκληρά απέναντι στα παιδιά τους και να αγνοούν τις ανάγκες τους, έτσι η κοινωνικοσυναισθηματική λειτουργία των παιδιών, η σωματική και γνωστική υγεία και ευεξία μπορεί να οδηγηθούν σε καταστροφικές επιπτώσεις, από την παρατεταμένη παραμονή στις συνθήκες αυτές (Wilmshurst, 2011: 37, 38& 93). Γενικότερα, στις μελέτες υπάρχουν δυο αντίθετα στρατόπεδα, όπου το ένα θεωρεί πως οι άριστη γονικότητα και οι συνέπειες της στα παιδιά ποικίλουν ανάμεσα σε διαφορετικά οικογενειακά περιβάλλοντα και το άλλο που θεωρεί πως η αποτελεσματική γονικότητα δεν ποικίλει (Amato&Fowler,2002). Η πρώτη ομάδα ερευνητών υποστηρίζει πως παρόλο που οι θετικές γονικές πρακτικές έχουν θετικό αντίκτυπο σε κάποια παιδιά, εντούτοις αυτό δεν ισχύει για όλες τις κουλτούρες. Οι ερευνητές αναφέρουν πως οι μεσαίες και υψηλότερες κοινωνικές τάξεις κατέχουν περισσότερο πολιτισμικό κεφάλαιο, σε

αντίθεση με την εργατική τάξη και φτωχούς γονείς, επομένως αυτό επιδρά ευεργετικά για τα παιδιά τους, όσο αφορά εκπαιδευτική και επαγγελματική επιτυχία. Η άριστη γονικότητα προβάλλεται πιο εφαρμόσιμη σε λευκά, μεσαίας τάξης παιδιά που ζουν με τους δυο γονείς. Η άλλη ομάδα ερευνητών θεωρεί πως συγκεκριμένες γονικές συμπεριφορές και πρακτικές σχετίζονται με θετικά αποτελέσματα στο παιδί, ανεξάρτητα από τη φυλή, την εθνικότητα, τη δομή της οικογένειας ή την κοινωνική τάξη. Συγκεκριμένα προωθούν την θέση πως οι πλείστες μελέτες φανερώνουν έλλειψη στοιχείων που να αποδεικνύουν πως οι γονικές πρακτικές και τα αποτελέσματα στο παιδί σχετίζονται διαφορετικά σε οικογένειες διαφορετικών κουλτούρων (οικογένειες Λευκών, Ασιατών κλπ). Ο επιτακτικός γονέας προβάλλεται ως ο καταλληλότερος τύπος γονικότητας, αφού σχετίζεται με λιγότερα συμπτώματα κατάθλιψης και υψηλότερη ακαδημαϊκή επίδοση σε εφήβους, ανεξαρτήτου φυλής ή εθνότητας. Επιπλέον, οι διακυμάνσεις σε κάποιες έρευνες για τη σχέση γονικών πρακτικών και επιπτώσεων στα παιδιά είναι σχεδόν πανομοιότυπες για παιδιά διαφόρων κουλτούρων.

2.5. Σχέση προστατευτικών παραγόντων και ανάπτυξης εσωτερικευμένων και εξωτερικευμένων προβλημάτων

Η θωράκιση του παιδιού απέναντι στις δυσμενείς εμπειρίες μπορεί να επιτευχθεί μέσω προστατευτικών παραγόντων. Αρκετές έρευνες δείχνουν αμφίδρομες σχέσεις μεταξύ γονέων, παιδιών και εσωτερικευμένων προβλημάτων των παιδιών, καθώς και αμφίδρομες σχέσεις μεταξύ ποιότητας σχέσης μητέρας-παιδιού και εσωτερικευμένων προβλημάτων. Συγκεκριμένα τονίζεται πως η ποιοτική σχέση μεταξύ μητέρας-παιδιού είναι παράγοντας προστασίας στην ανάπτυξη εσωτερικευμένων προβλημάτων. Στη μελέτη της Lansford (Lansford, 2017) αναφέρεται πως σε μεγάλο μέρος της έρευνας εμφανίζεται σύνδεση μεταξύ μητρικής ευαισθησίας και ασφαλούς προσκόλλησης με το παιδί, καθώς επίσης μεταξύ ασφαλούς

προσκόλλησης και κοινωνικής ικανότητας των παιδιών. Άλλες έρευνες δείχνουν την αμφίδρομη σχέση της γονικής εμπλοκής με την εκδήλωση εκφοβιστικής συμπεριφοράς, κατά την οποία όταν υπάρχει γονική εμπλοκή, υπάρχει μείωση της πιθανότητας ανάπτυξης εκφοβιστικής συμπεριφοράς από τα παιδιά και αντίθετα εμφανίζεται αύξηση της εκφοβιστικής συμπεριφοράς όταν υπάρχει μείωση ή απουσία γονικής εμπλοκής. Συγκεκριμένα η προσπάθεια γνωριμίας των ατόμων που κοινωνικοποιείται το παιδί μπορεί να λειτουργήσει ως προστατευτικός παράγοντας στην εμπλοκή του παιδιού σε εκφοβισμό (Stavrinides, Nikiforou & Georgiou, 2015; Φαίδωνος, 2012). Γενικότερα στις έρευνες αποδεικνύεται η σημαντικότητα του ρόλου και της στήριξης των γονέων στην ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών και στη μείωση των εσωτερικευμένων και εξωτερικευμένων προβλημάτων των παιδιών. Η υγιής σχέση και ο βαθμός επικοινωνίας μεταξύ των γονέων ή άλλων προσώπων που είναι υπεύθυνοι για την φροντίδα του παιδιού αποτελούν επίσης σημαντικά στοιχεία για την θετική ή αρνητική επίδραση στην ψυχοκοινωνική προσαρμογή του παιδιού. Η έλλειψη αποτελεσματικής επικοινωνίας μεταξύ των γονέων, η έλλειψη οικογενειακής συνοχής, οι διαπληκτισμοί και οι συγκρούσεις, οι αντιφατικές απόψεις αυξάνουν τον κίνδυνο για συμπεριφορές εξωτερίκευσης. Αυτό παρατηρείται έντονα σε οικογένειες με άσχημο διαζύγιο γονέων, όπου οι γονείς δεν έχουν καλή σχέση και επικοινωνία και το παιδί αναγκάζεται να βρίσκεται στη μέση αυτής της κατάστασης (Wilmshurst, 2011: 37, 319). Επιπλέον, είναι σημαντική η ανάπτυξη μιας συνεργασίας και αμφίδρομης επικοινωνίας με το σχολείο, αφού το σχολείο είναι το δεύτερο μέρος, όπου τα παιδιά περνούν αρκετές ώρες της ημέρας. Η συμμετοχή και η βοήθεια των γονέων στην κατ' οίκον εργασία των παιδιών τους, καθώς και η γενικότερη εμπλοκή τους το σχολείο συμβάλει στην ανάπτυξη θετικών μαθησιακών αποτελεσμάτων, ιδιαίτερα των παιδιών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς και αισθημάτων ενδιαφέροντος από τους γονείς (Μανιώτη, 2019). Η έλλειψη συνεργασίας και επικοινωνίας του

σχολείου με την οικογένεια του παιδιού δημιουργεί επιπλέον επιβαρύνσεις στην υγιή ανάπτυξη του και στην πρόοδο του (Wilmshurst, 2011: 37). Άλλοι σημαντικοί παράγοντες που ευνοούν την σωστή ανάπτυξη του παιδιού, οι οποίοι συνδέονται με την εμφάνιση προβλημάτων προσαρμογής είναι η αυτοεκτίμηση, οι σχέσεις με φίλους και γενικότερα οι κοινωνικές σχέσεις. Οι απόψεις των ερευνητών για τον παράγοντα της αυτοεκτίμησης είναι αμφιλεγόμενες, αφού κάποιοι ερευνητές συνδέουν την χαμηλή αυτοεκτίμηση με παραβατική συμπεριφορά και εσωτερικευμένα προβλήματα, όπως κατάθλιψη, άγχος, μοναξιά, σχολική αποτυχία κλπ, ενώ άλλοι ερευνητές συνδέουν την υψηλή αυτοεκτίμηση με ανάπτυξη ψυχιατρικών προβλημάτων, επιθετικότητα και βία (Γεωργίου, 2014). Οι σχέσεις με φίλους, είναι σημαντικές για την κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών, ιδιαίτερα κατά την εφηβεία, όπου οι συνομήλικοι γίνονται οι σημαντικοί άλλοι. Παρ' όλα αυτά, έχει διαπιστωθεί πως η φιλία και κυρίως η ποιότητα της φιλίας είναι σημαντική και για τα μικρά παιδιά, αφού βοηθάει στη συναισθηματική τους ανάπτυξη και τη θετική μελλοντική τους εξέλιξη και μπορεί να αποτελέσει προστατευτικό παράγοντα για τα παιδιά (Wilmshurst, 2011). Αυτό επιβεβαιώνεται και από τον Αναγνωστάκη (2008), ο οποίος αναφέρει πως η ύπαρξη τουλάχιστον ενός φίλου συνδέεται με την εμφάνιση λιγότερων προβλημάτων ψυχοπαθολογίας, εσωτερικευμένων και εξωτερικευμένων προβλημάτων, όπως κατάθλιψη και με την παρουσίαση καλύτερης ψυχοκοινωνικής και σχολικής προσαρμογής. Τα απομονωμένα παιδιά, τα οποία δεν κάνουν παρέα με συνομηλίκους τους, βρίσκονται σε μειονεκτική θέση, λόγω της μειωμένης κοινωνικής τους εμπειρίας και είναι πιθανή η μη αποδοχή τους από τους συνομηλίκους κατά την εφηβεία και η μειωμένη ενεργή κοινωνική ζωή, ενώ τα επιθετικά παιδιά ή παιδιά με ανάρμοστη συμπεριφορά είναι πιθανόν, μεγαλώνοντας, να αναπτύξουν εξωτερικευμένα προβλήματα (Αναγνωστάκη, 2008). Επομένως η φιλία και η ποιοτική σχέση των παιδιών με τους

συνομήλικους τους είναι αναγκαίοι παράγοντες για την αύξηση της αυτοεκτίμησης, της απουσίας μοναξιάς και γενικότερα της φυσιολογικής ανάπτυξης τους. Τα ποιοτικά χαρακτηριστικά μιας φιλικής σχέσης είναι αυτά που καθορίζουν εάν οι επιπτώσεις θα είναι θετικές ή αρνητικές για τα παιδιά, αφού μέσα από έρευνες αποδεικνύεται η θετική σύνδεση της υψηλής ποιότητας σχέσεων με υψηλά επίπεδα αυτοεκτίμησης και η αρνητική σύνδεση της χαμηλής ποιότητας με κατάθλιψη και παραβατικότητα (Georgiou, et. al., 2016; Wilmshurst, 2011).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 - ΜΕΘΟΔΟΣ

3.1. Συμμετέχοντες

Η επιλογή του δείγματος και των σχολείων έγινε με τη μέθοδο της τυχαίας δειγματοληψίας από την πρωτεύουσα της Κύπρου, την επαρχία Λευκωσίας. Το δείγμα αποτελούσαν 270 Ελληνοκύπριοι, όπου οι 90 ήταν παιδιά πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (51,1% αγόρια, 48,9% κορίτσια) και οι υπόλοιποι 180 ήταν οι γονείς τους (50% πατέρες, 50% μητέρες). Τα παιδιά ηλικίας 8-11 χρονών (mean = 9.56), που φοιτούσαν στις τάξεις Γ, Δ, Ε, ΣΤ του δημοτικού, επιλέγηκαν από 5 δημόσια και ιδιωτικά σχολεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Διαζευγμένες ή μονογονεϊκές οικογένειες δεν συμπεριλήφθηκαν υπόψη στις στατιστικές αναλύσεις για αποφυγή εξωγενών επιδράσεων, μιας και ο σκοπός της έρευνας δεν περιλαμβάνει τη μελέτη επίδρασης του συγκεκριμένου παράγοντα (είδος οικογένειας). Τα σχολεία προέρχονταν μόνο από την πρωτεύουσα της Κύπρου, Λευκωσία, γιατί η επιλογή σχολείων και από άλλες επαρχίες ήταν αδύνατη, λόγω της επιδημιολογικής κατάστασης που επέφερε η πανδημία του κορονοϊού. Παρουσιάζονται όλοι οι πίνακες και οι γραφικές παραστάσεις στα παραρτήματα.

3.2. Εργαλεία Συλλογής Δεδομένων

Για τη συλλογή δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν ερωτηματολόγια αυτό-αναφοράς, τα οποία συμπληρώθηκαν από τα παιδιά και από τους γονείς τους. Χρησιμοποιήθηκε το EMBU-C (Swedish acronym for: My Memories of Upbringing) των Markus et. al. (2003), το οποίο περιέχει 40 στοιχεία και 4 κατηγορίες: υπερπροστατευτικότητα, συναισθηματική ζεστασιά/θέρμη, απόρριψη και αγχώδης ανατροφή (Markus, Lindboud, Boer, Hoogendijk & Arindell, 2003) (Young, Wallace, et. al. 2013; Muris, Meesters & Brakel, 2003; Γεωργίου, 2014). Οι απαντήσεις δίνονται με μια κλίμακα τύπου Likert 4 στοιχείων, όπου 1 = όχι ποτέ με 4 = ναι τις περισσότερες φορές (Georgiou, et. al., 2016). Το ερωτηματολόγιο απαντήθηκε από τα παιδιά, τα οποία σε κάθε ερώτηση κλήθηκαν να απαντήσουν ξεχωριστά για κάθε γονέα. Τα στοιχεία που αποτελούν τους παράγοντες είναι οι εξής: **1. υπερπροστατευτικότητα:** 1, 3, 12, 16, 21, 24 (R), 25, 31, 32, και 38 (ενδεικτική δήλωση: όταν επιστρέφεις σπίτι πρέπει να πεις στους γονείς σου που ήσουν και τι έκανες), **2. συναισθηματική ζεστασιά:** 2, 5, 7, 10, 17, 19, 27, 30, 33 και 36 (ενδεικτική δήλωση: οι γονείς σου σε αγαπούν έτσι όπως είσαι), **3. απόρριψη:** 4, 8, 11, 14, 15, 20, 23, 28, 34 και 39 (ενδεικτική δήλωση: οι γονείς σου σε κατηγορούν ότι φταις για ότι πάει στραβά) και **4. αγχώδης ανατροφή:** 6, 9, 13, 18, 22, 26, 29, 35, 37, 40 (ενδεικτική δήλωση: οι γονείς σου φοβούνται ότι κάτι θα σου συμβεί). Η χρήση του σε έρευνες είχε υψηλούς δείκτες αξιοπιστίας και συγκεκριμένα στην έρευνα του Γεωργίου (2014) έλαβε δείκτη αξιοπιστίας (Cronbach α) από .65 έως .83.

Στους γονείς αποστάλθηκε σε κλειστό φάκελο το Ερωτηματολόγιο Αξιολόγησης της Παιδικής Συμπεριφοράς, το οποίο είναι ιδανικό για ηλικίες από 6-18 ετών, ώστε να συμπληρωθεί και από τους δυο γονείς ξεχωριστά. Το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο αφορά τα παιδιά και αποτελεί την ελληνική εκδοχή του εργαλείου Child Behavior Checklist (CBCL - Achenbach, 1991; ASEBA, 2021; Achenbach, Dumenci&Rescorla, 2001; Bordin, Rocha et. al., 2013) και είναι στοιχείο του

Συστήματος Εμπειρικά Βασισμένης Αξιολόγησης του Achenbach (Achenbach System of Empirically Based Assessment - ASEBA). Η αναθεώρηση του, από CBCL/4-18 (1991) σε CBCL/6-18 έγινε το 2001, ώστε να είναι προσανατολισμένο με τις διαγνωστικές κατηγορίες του DSM και να γίνουν οι απαιτούμενες αλλαγές στις ερωτήσεις 2, 4, 5, 28, 78 και 99 (Bordin, et. al., 2013). Οι κλίμακες που αξιολογούνται στο ερωτηματολόγιο είναι εναρμονισμένες με τις διαγνωστικές κατηγορίες του DSM, όπως τα συναισθηματικά προβλήματα (δυσθυμία και μείζονα καταθλιπτική διαταραχή), προβλήματα άγχους (γενικευμένη αγχώδης διαταραχή, συγκεκριμένη φοβία), σωματικά προβλήματα (σωματόμορφες διαταραχές), προβλήματα ελλειμματικής προσοχής-υπερκινητικότητας (ΔΕΠ-Υ), εναντιωματικά προκλητικά προβλήματα (oppositional defiant problems) και προβλήματα διαγωγής (conduct problem). Περιλαμβάνει συνολικά 113 ερωτήσεις, οι οποίες σχετίζονται με τις οκτώ εξής υποκλίμακες: **1. Άγχος/κατάθλιψη:** (ενδεικτική δήλωση: Παραπονιέται ότι νιώθει μοναξιά), **2. Συστολή/κατάθλιψη:** (ενδεικτική δήλωση: Προτιμάει να είναι μόνος παρά με άλλους), **3. Σωματικές ενοχλήσεις:** (ενδεικτική δήλωση: Αισθάνεται ζαλάδες) που αναφέρονται σε εσωτερικευμένα προβλήματα. **4. Κοινωνικά προβλήματα:** (ενδεικτική δήλωση: Είναι υπερβολικά προσκολλημένος στους μεγάλους), **5. Επιθετική συμπεριφορά** (ενδεικτική δήλωση: Είναι πνεύμα αντιλογίας), **6. Παραβατική συμπεριφορά** (ενδεικτική δήλωση: Δεν φαίνεται να αισθάνεται ενοχή όταν έχει συμπεριφερθεί άσχημα), **7. Προβλήματα σκέψης** (ενδεικτική δήλωση: Δεν μπορεί να διώξει από το μυαλό του ορισμένες ιδέες, ιδεοληψίες) και **8. Προβλήματα προσοχής** (ενδεικτική δήλωση: Δεν μπορεί να συγκεντρωθεί, δεν προσηλώνει την προσοχή του για πολύ ώρα) που αναφέρονται σε εξωτερικευμένα προβλήματα. Οι απαντήσεις δίνονται με κλίμακα τύπου Likert 3 στοιχείων, όπου 0 = δεν ταιριάζει (απ' ό,τι ξέρω), 1 = ταιριάζει κάπως ή μερικές φορές, 2 = ταιριάζει πολύ ή πολύ συχνά. Μεταφράστηκε και

προσαρμόστηκε αρχικά από τους Μόττη-Στεφανίδη, Τσιάντη και Richardson (1993) στα ελληνικά με προκαταρκτική πιλοτική μελέτη με δείκτη αξιοπιστίας .77 για κλίμακα εξωτερίκευσης και .93 για κλίμακα εσωτερίκευσης (Κανίογλου, 2004). Μετέπειτα έγινε προσαρμογή από τους Hartman, et. al. (1993) και από τους Ρούσσους κ.α. (2002), αλλά μόνο οι 85 ερωτήσεις από τις 113 διαμορφώνουν τους οκτώ παράγοντες του ερωτηματολογίου (Κανίογλου, 2004). Στη συγκεκριμένη έρευνα χρησιμοποιήθηκαν 62 στοιχεία για τις 5 από τις 8 υποκλίμακες, ώστε να είναι πιο σύντομο στη συμπλήρωση του από τους γονείς (εσωτερικευμένα προβλήματα: συστολή/κατάθλιψη, άγχος/κατάθλιψη και εξωτερικευμένα προβλήματα: κοινωνικά προβλήματα, παραβατική συμπεριφορά και επιθετική συμπεριφορά). Η χρήση του από τον Κανίογλου (2004) έδειξε μια υψηλή αξιοπιστία του ερωτηματολογίου, με Cronbach α .89.

3.3. Διαδικασία

Καταρχάς, στάλθηκε η περιγραφή και ο σκοπός της έρευνας στο Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού και στο Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας και Αξιολόγησης (ΚΕΕΑ) για έγκριση. Αφού εξασφαλίστηκε η σχετική έγκριση, έγινε μια τηλεφωνική επικοινωνία με το κάθε σχολείο για αποδοχή συμμετοχής στην έρευνα και ακολούθως έγινε προσωπική συνάντηση με το/τη διευθυντή/ντρια του σχολείου για να δοθεί αναλυτική περιγραφή της έρευνας, του σκοπού της και των ερωτηματολογίων που θα δοθούν σε παιδιά και τους γονείς. Στα σχολεία που υπήρξε αποδοχή συμμετοχής, δόθηκε ένας φάκελος για τους γονείς, που περιείχε μια γραπτή ενημέρωση των γονέων με επεξήγηση του ερευνητικού σκοπού, σημαντικότητα της έρευνας και στοιχεία επικοινωνίας, για τυχόν απορίες. Επιπλέον, το έντυπο συγκατάθεσης για συμμετοχή του παιδιού τους στην έρευνα και το έντυπο καταγραφής δημογραφικών στοιχείων, το οποίο περιλάμβανε τη χώρα προέλευσης, το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα και της μητέρας, το μηνιαίο εισόδημα της

οικογένειας (περίπου) και τη διαμονή του παιδιού. Για κάθε στοιχείο υπήρχαν κάποιες επιλογές, για παράδειγμα για το μορφωτικό επίπεδο υπήρχαν οι επιλογές: Πανεπιστήμιο, Ανώτερη Σχολή, Λύκειο, Τεχνική Σχολή, Γυμνάσιο, Δημοτικό και για το μηνιαίο εισόδημα των δυο γονέων οι επιλογές: λιγότερο από 2000 ευρώ, 2000-5000 ευρώ και πάνω από 5000 ευρώ. Το έντυπο αυτό βοήθησε στη δημιουργία τριών κατηγοριών κοινωνικοοικονομικού επιπέδου (ΚΟΕ): χαμηλό, μεσαίο, υψηλό. Οι τρεις αυτές κατηγορίες δημιουργήθηκαν μέσα από τον συνδυασμό των στοιχείων μηνιαίο εισόδημα και μορφωτικό επίπεδο των γονέων, όπου το χαμηλό ΚΟΕ ορίστηκε ως η συνθήκη κατά την οποία οι γονείς είχαν μόρφωση Γυμνασίου ή Δημοτικού και εισόδημα κάτω από 2000 ευρώ και το υψηλό ΚΟΕ για γονείς που είχαν μόρφωση Πανεπιστημίου ή Ανώτερης Σχολής και μηνιαίο εισόδημα πάνω από 5000 ευρώ. Οι υπόλοιποι συνδυασμοί εντάχθηκαν στην κατηγορία του μεσαίου ΚΟΕ. Όλοι οι πίνακες και τα έντυπα προβάλλονται στα παραρτήματα. Σε επόμενη συνάντηση έγινε συλλογή των γραπτών συγκαταθέσεων από τους γονείς, ώστε να ετοιμαστούν τα ερωτηματολόγια για συμπλήρωση με τον αντίστοιχο κωδικό που αναφέρεται πιο κάτω. Σε μετέπειτα συνάντηση δόθηκε στα παιδιά το ερωτηματολόγιο των γονικών πρακτικών ανατροφής για συμπλήρωση ξεχωριστά για τον κάθε γονέα, κατά τη διάρκεια 40λεπτου μαθησιακού χρόνου. Προηγήθηκε η ενημέρωση των παιδιών για την έρευνα, την προστασία των στοιχείων τους και την ανωνυμία τους και η διασφάλιση πως τα στοιχεία που δίνουν είναι για σκοπούς της έρευνας και μόνο. Σε περίπτωση που προέκυπτε κάποιο θέμα κατανόησης κατά την συμπλήρωση των ερωτηματολογίων, επιλύθηκε σε ατομικό επίπεδο. Κάθε ερωτηματολόγιο είχε τυπωμένο έναν ειδικό κωδικό, ο οποίος ήταν κοινός με τα ερωτηματολόγια των γονέων τους για ταύτιση γονέων-παιδιού. Δόθηκε επιπλέον στα παιδιά ένας κλειστός φάκελος με τα ερωτηματολόγια των γονέων για συμπλήρωση. Επιπλέον, στη τελευταία συνάντηση έγινε η συλλογή των ερωτηματολογίων των γονέων που επιστράφηκαν σε κλειστό

φάκελο και ευχαριστήθηκαν θερμά οι διευθυντές/ντρίες των σχολείων. Σε όλες τις συναντήσεις τηρούνταν οι απαραίτητες αποστάσεις, η χρήση προστατευτικής μάσκας και η προσκόμιση rapid test, για να εμπίπτουν στους κανονισμούς του Υπουργείου Υγείας για την επιδημία του κορονοϊού.

3.4. Λόγοι επιλογής συγκεκριμένου δείγματος

Η επιλογή της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης για την πραγματοποίηση της έρευνας έγκειται σε διάφορους παράγοντες. Πρώτο, έρευνες υποδεικνύουν πως τα εσωτερικευμένα και εξωτερικευμένα προβλήματα και τα προβλήματα προσαρμογής εμφανίζονται σε παιδιά πριν οδηγηθούν στην εφηβεία, με κλίμακα ένα προς πέντε παιδιά (Georgiou et. al., 2016). Έτσι τα αποτελέσματα της έρευνας μπορούν να προσφέρουν σημαντικές πληροφορίες για την σημαντικότητα της έγκαιρης διάγνωσης και παρέμβασης, αφού όσο πιο γρήγορα διαγνωσθούν τα εσωτερικευμένα και τα εξωτερικευμένα προβλήματα, τόσο πιο αποτελεσματική θα είναι η παρέμβαση. Δεύτερο, η εφηβεία, η οποία αποτελεί μια φυσιολογική μετάβαση από την παιδική στην ενήλικη ζωή και κατά μέσο όρο ξεκινάει από τα 12 έτη και τελειώνει στα 20 έτη, αποτελεί μια μεταβατική περίοδο με ραγδαίες αλλαγές σε διάφορους τομείς, όπως κοινωνικούς, συναισθηματικούς, ψυχολογικούς και σωματικούς, με αποτέλεσμα σε κάποιες περιπτώσεις, να επηρεάζεται η συμπεριφορά προς τους γονείς για άλλους παράγοντες και όχι για τις γονικές πρακτικές ή για τους γονικούς τύπους που χρησιμοποιούν για την ανατροφή τους. Σε αυτή την ηλικία, οι συνομήλικοι πλέον θεωρούνται ως οι σημαντικοί άλλοι και συχνά λόγω της ανάγκης τους για αυτονομία, οι έφηβοι μπορεί να αντιδρούν αρνητικά σε υψηλά επίπεδα εμπλοκής των γονέων (Spera, 2005; Wilmshurst, 2011). Επιπλέον, υπάρχουν αρκετές έρευνες που αναφέρονται στην περίοδο της εφηβείας σε σχέση με το επιλεγόμενο θέμα. Τρίτο, η απουσία αρκετών

ερευνών για διερεύνηση του θέματος αυτού με παιδιά δημοτικού (Δ, Ε, ΣΤ τάξεις) σε συνδυασμό με την ιδιότητα μου ως εκπαιδευτικός με ώθησε στην επιλογή αυτής της ηλικιακής ομάδας. Η επιλογή παιδιών προσχολικής ηλικίας δεν ήταν εφικτή, γιατί θα δημιουργούσε προβλήματα στη συλλογή δεδομένων από τα παιδιά και συγκεκριμένα αδυναμία συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων, η οποία έγκειται στη μη ικανότητα των παιδιών για ανάγνωση. Γενικότερα, η εκπαίδευση στην προσχολική ηλικία είναι λιγότερο “αυστηρή” από αυτή στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Η επιλογή διεξαγωγής της έρευνας με Ελληνοκύπριους και με συλλογή δεδομένων από τους δυο γονείς έγινε λόγω των περιορισμών που εντοπίστηκαν σε προηγούμενες έρευνες. Για παράδειγμα, οι Γεωργίου κ.α. (2016), ανέφεραν ως περιορισμούς της έρευνας την απουσία συλλογής δεδομένων από τους δυο γονείς, αφού το δείγμα της έρευνας περιλάμβαναν μόνο οι μητέρες και τα παιδιά τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 - ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

4.1. Ανάλυση Παραγόντων

Αρχικά, διεκπεραιώθηκε μια ανάλυση παραγόντων με τη μέθοδο της περιστροφής (Varimax) ξεχωριστά για κάθε ερωτηματολόγιο, ώστε να προκύψουν οι παράγοντες και να διευκολυνθεί η περαιτέρω ανάλυση των δεδομένων. Η ανάλυση παραγόντων έγινε με καθορισμό του αριθμού των παραγόντων, βάση βιβλιογραφίας.

4.1.1. Ερωτηματολόγιο Αναμνήσεων της Ανατροφής μου για τη μητέρα

Συνεπώς για το Ερωτηματολόγιο Αναμνήσεων της Ανατροφής μου που συμπληρώθηκε από τα παιδιά σχετικά με τις μητρικές γονικές πρακτικές ανατροφής, από την ανάλυση παραγόντων προέκυψαν οι τέσσερις παράγοντες για το πρώτο ερωτηματολόγιο, παρ' όλα αυτά ο τέταρτος παράγοντας ήταν προβληματικός, όπως φάνηκε στον έλεγχο αξιοπιστίας, με ένα cronbach $\alpha = .54$ (αφού όταν το α είναι κάτω από $.60$ είναι προβληματικός ο παράγοντας) και

εντάσσονταν μόνο τρεις ερωτήσεις στον παράγοντα (20, 23 και 26). Άλλο ένα ζήτημα που προέκυπτε αφορούσε τους παράγοντες της υπερπροστατευτικότητας και της αγχώδους ανατροφής, οι μισές ερωτήσεις της μιας υποκλίμακας, εντάσσονταν στην άλλη υποκλίμακα. Επομένως, έγινε ανάλυση παραγόντων με καθορισμό αριθμού παραγόντων το τρία με την υπερπροστατευτικότητα και την αγχώδη ανατροφή να αποτελούν τον τρίτο παράγοντα, μιας και μέσα από έρευνες φαίνεται πως και οι δυο οδηγούν στην ανάπτυξη εσωτερικευμένων προβλημάτων. Η ανάλυση παραγόντων έδειξε ότι ο παράγοντας της Συναισθηματικής ζεστασίας παρουσιάζει ιδιοτιμή 5.7 π.χ. και ερμηνευόμενη διακύμανση 14,2%, ο παράγοντας της Απόρριψης παρουσιάζει ιδιοτιμή 9.6 και ερμηνευόμενη διακύμανση 24,1% και ο παράγοντας της Υπερπροστατευτικής αγχώδους ανατροφής ιδιοτιμή 2.2 και ερμηνευόμενη διακύμανση 5,5 %. Η συνολική διακύμανση του ερωτηματολογίου, δηλαδή πόσο ποσοστό της διακύμανσης του ερωτηματολογίου εξηγείται από τους τρεις παράγοντες, ήταν 44% περίπου (43, 914). Η παράλειψη των στοιχείων 5, 20, 32 έγινε λόγω της ανάλυσης των παραγόντων που έγινε με suppress .40 και .35 ξεχωριστά και η φόρτιση ήταν τόσο χαμηλή και στις δυο περιπτώσεις, ώστε δεν συμπεριλήφθησαν.

4.1.2. Ερωτηματολόγιο Αναμνήσεων της Ανατροφής μου για τον πατέρα

Για το Ερωτηματολόγιο Αναμνήσεων της Ανατροφής που συμπληρώθηκε από τα παιδιά σχετικά με τις πατρικές γονικές πρακτικές ανατροφής υπήρχε το ίδιο ζήτημα, όσο αφορά την υποκλίμακα της υπερπροστατευτικότητας και της αγχώδους ανατροφής, όπου οι μισές ερωτήσεις της μιας υποκλίμακας, εντάσσονταν στην άλλη υποκλίμακα. Επομένως, έγινε ανάλυση παραγόντων με καθορισμό αριθμού παραγόντων το τρία και ακολούθως έγινε υπολογισμός τους ως ένας παράγοντας, όπως στο άλλο ερωτηματολόγιο. Η ανάλυση παραγόντων έδειξε ότι ο παράγοντας της Συναισθηματικής ζεστασίας παρουσιάζει ιδιοτιμή 7.6

και ερμηνευόμενη διακύμανση 19.1%, ο παράγοντας της Απόρριψης παρουσιάζει ιδιοτιμή 2.3 και ερμηνευόμενη διακύμανση 5,9% και ο παράγοντας της Υπερπροστατευτικής αγχώδους ανατροφής ιδιοτιμή 5.7 και ερμηνευόμενη διακύμανση 14,2%. Η συνολική διακύμανση του ερωτηματολογίου, δηλαδή πόσο ποσοστό της διακύμανσης του ερωτηματολογίου εξηγείται από τους παράγοντες ήταν 39% περίπου (39,357). Η παράλειψη των στοιχείων 5, 11, 25, 32, 38 έγινε λόγω της ανάλυσης των παραγόντων που έγινε με suppress .40 και .35 ξεχωριστά και η φόρτιση ήταν τόσο χαμηλή και στις δυο περιπτώσεις, ώστε δεν συμπεριλήφθησαν.

4.1.3. Ερωτηματολόγιο Αξιολόγησης της Παιδικής Συμπεριφοράς από τη μητέρα

Για το Ερωτηματολόγιο Αξιολόγησης της Παιδικής Συμπεριφοράς που συμπληρώθηκε από τη μητέρα σχετικά με τα εσωτερικευμένα και εξωτερικευμένα προβλήματα των παιδιών αποφασίστηκε η ανάλυση παραγόντων να γίνει σε δυο παράγοντες, όπου ο παράγοντας Εσωτερικευμένα προβλήματα παρουσιάζει ιδιοτιμή 13,1 και ερμηνευόμενη διακύμανση 21,6% και ο παράγοντας Εξωτερικευμένα προβλήματα παρουσιάζει ιδιοτιμή 5.4 και ερμηνευόμενη διακύμανση 9%. Η συνολική διακύμανση του ερωτηματολογίου, δηλαδή πόσο ποσοστό της διακύμανσης του ερωτηματολογίου εξηγείται από τους παράγοντες ήταν 31% περίπου. Η παράλειψη στοιχείων που σύμφωνα με τη βιβλιογραφία άνηκαν στην υποκλίμακα της παραβατικής συμπεριφοράς, έγινε λόγω της ανάλυσης των παραγόντων που έγινε με suppress .40 και η φόρτιση ήταν χαμηλή, ώστε δεν συμπεριλήφθησαν. Αυτό ίσως να συμβαίνει λόγω του ότι το δείγμα αποτελούν παιδιά δημοτικού που στην πλειοψηφία τους δεν προβαίνουν σε παραβατικές συμπεριφορές, όπως φυγές από το σπίτι. Αυτό έδειξαν οι απαντήσεις των γονέων, αφού η συχνότητα της επιλογής δεν ταιριάζει καθόλου ήταν από 88,9-98,8%.

4.1.4. Ερωτηματολόγιο Αξιολόγησης της Παιδικής Συμπεριφοράς από τον πατέρα

Για το Ερωτηματολόγιο Αξιολόγησης της Παιδικής Συμπεριφοράς που συμπληρώθηκε από τον πατέρα σχετικά με τα εσωτερικευμένα και εξωτερικευμένα προβλήματα των παιδιών αποφασίστηκε η ανάλυση παραγόντων να γίνει σε δυο παράγοντες, όπου ο παράγοντας Εσωτερικευμένα προβλήματα παρουσιάζει ιδιοτιμή 12.1 και ερμηνευόμενη διακύμανση 20,1% και ο παράγοντας Εξωτερικευμένα προβλήματα παρουσιάζει ιδιοτιμή 5.1 και ερμηνευόμενη διακύμανση 9,9%. Η συνολική διακύμανση του ερωτηματολογίου, δηλαδή πόσο ποσοστό της διακύμανσης του ερωτηματολογίου εξηγείται από τους παράγοντες ήταν 30%. Η παράλειψη στοιχείων όσο αφορά τον παράγοντα των εξωτερικευμένων προβλημάτων που σύμφωνα με τη βιβλιογραφία άνηκαν στην υποκλίμακα της παραβατικής συμπεριφοράς, έγινε λόγω της ανάλυσης των παραγόντων που έγινε με suppress .40 και η φόρτιση ήταν χαμηλή, ώστε δεν συμπεριλήφθησαν. Αυτό ίσως να συμβαίνει λόγω του ότι το δείγμα αποτελούν παιδιά δημοτικού που στην πλειοψηφία τους δεν προβαίνουν σε παραβατικές συμπεριφορές, όπως φυγές από το σπίτι. Αυτό έδειξαν οι απαντήσεις των γονέων, αφού η συχνότητα της επιλογής δεν ταιριάζει καθόλου ήταν από 88,9-98,8%.

4.2. Ανάλυση Αξιοπιστίας των Παραγόντων

Η ανάλυση της αξιοπιστίας των παραγόντων που προέκυψαν έγινε με τον υπολογισμό της τιμής Croanbach alpha. Για το κάθε ερωτηματολόγιο παρουσιάζεται πιο κάτω η συνολική τιμή του alpha.

4.2.1. Ερωτηματολόγιο Αναμνήσεων της Ανατροφής μου για τη μητέρα

Η αξιοπιστία του ερωτηματολογίου είναι υψηλή, με τιμή alpha .81 (.815), N=37. Οι παράγοντες έχουν κι αυτοί υψηλούς δείκτες αξιοπιστίας και συγκεκριμένα ο παράγοντας της

συναισθηματικής ζεστασιάς έχει τιμή alpha .87 (.872), ο παράγοντας της απόρριψης .87 (.872) και της υπερπροστατευτικής αγχώδους ανατροφής .85 (.850). (πίνακας 8)

4.2.2. Ερωτηματολόγιο Αναμνήσεων της Ανατροφής μου για τον πατέρα

Η αξιοπιστία του ερωτηματολογίου είναι υψηλή, με τιμή alpha .81 (.813), N=35. Οι παράγοντες έχουν κι αυτοί υψηλούς δείκτες αξιοπιστίας και συγκεκριμένα ο παράγοντας της συναισθηματικής ζεστασιάς έχει τιμή alpha .84 (.849), ο παράγοντας της απόρριψης .82 (.823) και της υπερπροστατευτικής αγχώδους ανατροφής .84 (.846) (πίνακας 8)

4.2.3. Ερωτηματολόγιο Αξιολόγησης της Παιδικής Συμπεριφοράς της μητέρας

Η αξιοπιστία του ερωτηματολογίου είναι αρκετά υψηλή. Η τιμή alpha για το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο είναι .93. Οι παράγοντες έχουν κι αυτοί ικανοποιητικούς δείκτες αξιοπιστίας. Για τον παράγοντα των εσωτερικευμένων προβλημάτων η τιμή alpha είναι .93 και η τιμή για τον παράγοντα των εξωτερικευμένων προβλημάτων η τιμή alpha είναι .87. (πίνακας 8)

4.2.4. Ερωτηματολόγιο Αξιολόγησης της Παιδικής Συμπεριφοράς του πατέρα

Η αξιοπιστία του ερωτηματολογίου είναι αρκετά υψηλή. Η τιμή alpha για το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο είναι .97. Οι παράγοντες έχουν κι αυτοί ικανοποιητικούς δείκτες αξιοπιστίας. Για τον παράγοντα των εσωτερικευμένων προβλημάτων η τιμή alpha είναι .96 και η τιμή για τον παράγοντα των εξωτερικευμένων προβλημάτων η τιμή alpha είναι .92. (πίνακας 8)

4.3. Υπολογισμός των Παραγόντων

Ακολούθως, έγινε ο υπολογισμός των μεταβλητών (compute variables με recode into different variables) για κάθε ερωτηματολόγιο και προέκυψαν κάποιες νέες μεταβλητές, όπως warmth1 warmth2, rejection1, rejection2 και over1, over2 για τη συναισθηματική ζεστασιά, την απόρριψη

και την υπερπροστατευτική αγχώδη ανατροφή μητέρας και πατέρα αντίστοιχα και intern1 και extern1 για τα εσωτερικευμένα και εξωτερικευμένα προβλήματα των παιδιών σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της μητέρας και intern2 και extern2 για τα εσωτερικευμένα και εξωτερικευμένα προβλήματα των παιδιών, με βάση τις εκτιμήσεις του πατέρα. Όπως επίσης έγινε υπολογισμός του ΚΟΕ σύμφωνα με τις συνθήκες που αναφέρθηκαν πιο πάνω.

4.4. Ανάλυση Συσχέτισης και Παλινδρόμησης για τους Παράγοντες

Μετάπειτα έγινε μια ανάλυση αμφίδρομης συσχέτισης (bivariate correlation) με τις νέες αυτές μεταβλητές για να προκύψουν οι συσχετίσεις, οι οποίες θα ελεγχθούν και στην παλινδρόμηση ακολούθως. Για διερευνηθεί εάν οι αρνητικές πατρικές πρακτικές ανατροφής προβλέπουν εσωτερικευμένα και εξωτερικευμένα προβλήματα, όπως επίσης εάν οι αρνητικές μητρικές πρακτικές ανατροφής προβλέπουν εσωτερικευμένα και εξωτερικευμένα προβλήματα και αντίθετα εάν οι θετικές γονικές πρακτικές, προβλέπουν αρνητικά τα εσωτερικευμένα και εξωτερικευμένα προβλήματα, έγινε μια γραμμική παλινδρόμηση (linear regression), με ανάλυση βηματικής παλινδρόμησης (stepwise). Παράλληλα επιλέγηκε μια περιγραφική στατιστική (descriptive statistics) για να υπολογιστεί ο μέσος όρος (mean) και η τυπική απόκλιση (standard deviation) για κάθε μεταβλητή από τις παραπάνω, καθώς και όλες οι συσχετίσεις παρουσιάζονται στους πίνακες 9 και 10 αντίστοιχα.

Όσο αφορά τις γονικές πρακτικές της μητέρας και τα εσωτερικευμένα και εξωτερικευμένα προβλήματα εντοπίζεται στατιστικά σημαντική αρνητική συσχέτιση μεταξύ συναισθηματικής ζεστασιάς και εξωτερικευμένων προβλημάτων, αλλά όχι στατιστικά σημαντική αρνητική συσχέτιση μεταξύ συναισθηματικής ζεστασιάς με τα εσωτερικευμένα προβλήματα. Επιπλέον, εμφανίζεται στατιστικά σημαντική θετική συσχέτιση μεταξύ μητρικής απόρριψης και εσωτερικευμένων προβλημάτων, όπως και εξωτερικευμένων προβλημάτων. Η

υπερπροστατευτική αγχώδης ανατροφή της μητέρας εμφανίζει στατιστικά σημαντική θετική συσχέτιση τόσο με τα εσωτερικευμένα, όσο και με τα εξωτερικευμένα προβλήματα (πίνακας 10).

Η παλινδρόμηση όσο αφορά τη γονικότητα της μητέρας έδειξε πως ο πιο ισχυρός προβλεπτικός παράγοντας για ανάπτυξη εσωτερικευμένων προβλημάτων είναι η υπερπροστατευτική αγχώδης ανατροφή ($\beta = .34, p = .00, p < .01$), και η θετική προβλεπτική ισχύ της απόρριψης είναι χαμηλή, αλλά στατιστικά σημαντική ($\beta = .22, p = .01, p < .05$). Δεν εμφανίζεται στατιστικά σημαντική προβλεπτική ισχύ της συναισθηματικής ζεστασίας στην ανάπτυξη εσωτερικευμένων προβλημάτων ($\beta = -.15, p = .07$), αλλά εμφανίζεται στατιστικά σημαντική χαμηλή αρνητική προβλεπτική επίδραση της συναισθηματικής ζεστασίας στην ανάπτυξη εξωτερικευμένων προβλημάτων ($\beta = -.26, p = .01, p < .05$). Επιπλέον, η απόρριψη της μητέρας εμφανίζεται ως ο ισχυρότερος προβλεπτικός παράγοντας για την ανάπτυξη εξωτερικευμένων προβλημάτων ($\beta = .45, p = .00, p < .01$).

Όσο αφορά τις γονικές πρακτικές του πατέρα και τα εσωτερικευμένα και εξωτερικευμένα προβλήματα εντοπίζεται αρνητική συσχέτιση μεταξύ συναισθηματικής ζεστασίας και εσωτερικευμένων και εξωτερικευμένων προβλημάτων, αλλά αυτή η συσχέτιση δεν είναι στατιστικά σημαντική. Επιπλέον, υπάρχει στατιστικά σημαντική θετική συσχέτιση μεταξύ της απόρριψης του πατέρα και τόσο των εσωτερικευμένων, όσο και των εξωτερικευμένων προβλημάτων. Εντοπίζεται επίσης στατιστικά σημαντική θετική σχέση μεταξύ υπερπροστατευτικής αγχώδους ανατροφής με εσωτερικευμένα και εξωτερικευμένα προβλήματα (πίνακας 10).

Η παλινδρόμηση όσο αφορά τη γονικότητα του πατέρα έδειξε πως ο πιο ισχυρός προβλεπτικός παράγοντας για ανάπτυξη εσωτερικευμένων προβλημάτων είναι η υπερπροστατευτική αγχώδης

ανατροφή ($\beta = .45, p = .00, p < .01$), αν και η απόρριψη του πατέρα έχει μια μέτρια στατιστικά σημαντική ισχύ ($\beta = .36, p = .00, p < .01$). Η προβλεπτική ισχύ της υπερπροστατευτικής αγχώδους ανατροφής στην ανάπτυξη εξωτερικευμένων προβλημάτων είναι μέτρια και στατιστικά σημαντική ($\beta = .33, p = .01, p < .01$), αλλά ως ο ισχυρότερος προβλεπτικός παράγοντας για ανάπτυξη εξωτερικευμένων προβλημάτων είναι η απόρριψη του πατέρα ($\beta = .46, p = .00, p < .01$). Η προβλεπτική ισχύς της συναισθηματικής ζεστασιάς στα εξωτερικευμένα και στα εσωτερικευμένα προβλήματα δεν είναι καθόλου στατιστικά σημαντική ($\beta = -.14, p = .09$) και ($\beta = -.08, p = .22$).

4.5. Διαφορές Βιολογικού Φύλου στις Γονικές Πρακτικές Ανατροφής

Για να διερευνηθεί εάν υπάρχουν διαφορές βιολογικού φύλου γονέα στις πρακτικές ανατροφής που χρησιμοποιούν, έγινε σύγκριση των μέσων όρων των μητρικών και των πατρικών γονικών πρακτικών ανατροφής με ανάλυση One sample t-test έδειξε πως σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των παιδιών υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές στις γονικές πρακτικές που χρησιμοποιούν οι γονείς, όπου οι πατέρες εμφανίζονται λίγο πιο απορριπτικοί (mean = 13.96, SD = 4.32, $p = .00$) από τις μητέρες (mean = 12.21, SD = 4.32, $p = .00$), ενώ οι μητέρες εμφανίζουν πιο υψηλά ποσοστά συναισθηματικής ζεστασιάς (mean = 42.37, SD = 7.38, $p = .00$), αλλά και υπερπροστατευτικής αγχώδους ανατροφής (mean = 34.29, SD = 8.77, $p = .00$) σε σύγκριση με τους πατέρες (mean = 35.96, SD = 6.17, $p = .00$ και mean = 29.89, SD = 8.13, $p = .00$ αντίστοιχα). Επιπλέον, ελέγχθηκαν οι περιπτώσεις μια-μια για να επιβεβαιωθεί πως οι πατέρες εμφανίζονται πιο απορριπτικοί, ενώ οι μητέρες πιο συναισθηματικά ζεστές και πιο υπερπροστατευτικές, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των παιδιών.

4.6. Ανάλυση συσχέτισης ΚΟΕ και Γονικών Πρακτικών Ανατροφής

Το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο υπολογίστηκε με βάση τις συνθήκες που αναφέρθηκαν και στη διαδικασία της έρευνας. Συγκεκριμένα με βάση το έντυπο καταγραφής δημογραφικών στοιχείων, το οποίο περιλάμβανε το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα και της μητέρας και το μηνιαίο εισόδημα της οικογένειας (περίπου), για παράδειγμα για το μορφωτικό επίπεδο υπήρχαν οι επιλογές: Πανεπιστήμιο, Ανώτατη Σχολή, Λύκειο, Τεχνική Σχολή, Γυμνάσιο, Δημοτικό και για το μηνιαίο εισόδημα των δυο γονέων οι επιλογές λιγότερο από 2000 ευρώ, 2000-5000 ευρώ, πάνω από 5000 ευρώ, δημιουργήθηκαν οι τρεις κατηγορίες κοινωνικοοικονομικού επιπέδου (ΚΟΕ): χαμηλό, μεσαίο, υψηλό. Οι τρεις αυτές κατηγορίες δημιουργήθηκαν μέσα από τον συνδυασμό των στοιχείων μηνιαίο εισόδημα και μορφωτικό επίπεδο γονέων, δηλαδή το χαμηλό ΚΟΕ ορίστηκε ως η συνθήκη κατά την οποία και οι δυο γονείς είχαν μόρφωση Γυμνασίου ή Δημοτικού και εισόδημα κάτω από 2000 ευρώ και το υψηλό ΚΟΕ για γονείς που είχαν μόρφωση Πανεπιστημίου ή Ανώτερης Σχολής και μηνιαίο εισόδημα πάνω από 5000 ευρώ και οι υπόλοιποι συνδυασμοί εντάσσονται στο μεσαίο κοινωνικοοικονομικό επίπεδο. Εντούτοις το δείγμα περιλάμβανε μόνο άτομα που άνηκαν στο μεγαλύτερο μέρος στην κατηγορία μεσαίου ΚΟΕ και το υπόλοιπο μέρος στην κατηγορία υψηλού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου, ενώ στην κατηγορία χαμηλού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου δεν εντάχθηκε κανένα άτομο που να πληροί την συνθήκη. Επομένως, η δεύτερη υπόθεση δεν μπορούσε να επιβεβαιωθεί ή να απορριφθεί. Παρόλα αυτά, έγινε ένας έλεγχος συσχέτισης του κοινωνικοοικονομικού επιπέδου με τις πρακτικές ανατροφής των γονέων και τα εσωτερικευμένα και εξωτερικευμένα προβλήματα, αλλά δεν εντοπίστηκε καμία στατιστικά σημαντική συσχέτιση του ΚΟΕ με τις γονικές πρακτικές των γονέων, ούτε με τα εξωτερικευμένα και εσωτερικευμένα προβλήματα (πίνακας 11 και 12).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 - ΣΥΖΗΤΗΣΗ

5.1. Σχέση γονικών πρακτικών ανατροφής και εσωτερικευμένων και εξωτερικευμένων προβλημάτων

Όσο αφορά τις γονικές πρακτικές της μητέρας, αν και υπάρχει στατιστικά σημαντική αρνητική συσχέτιση μεταξύ συναισθηματικής ζεστασιάς και εξωτερικευμένων προβλημάτων, η αρνητική συσχέτιση μεταξύ συναισθηματικής ζεστασιάς με τα εσωτερικευμένα προβλήματα δεν είναι στατιστικά σημαντική. Μια πιθανή ερμηνεία είναι πως στη σχέση αυτή μπορεί να παρεμβάλλεται η υπερπροστατευτικότητα και η αγχώδης ανατροφή της μητέρας, αφού οι μητέρες αν και εμφανίζουν υψηλότερα ποσοστά συναισθηματικής ζεστασιάς, εμφανίζουν ταυτόχρονα και υψηλότερα ποσοστά υπερπροστατευτικότητας και αγχώδους ανατροφής, σε σύγκριση με τον πατέρα. Επομένως, μια μητέρα μπορεί να δείχνει ζεστασιά, αλλά να είναι και υπερπροστατευτική και αγχώδης ταυτόχρονα, έτσι τα παιδιά αναπτύσσουν εσωτερικευμένα προβλήματα λόγω της υπερπροστατευτικής και αγχώδους ανατροφής της. Επιπλέον, η στατιστικά σημαντική θετική συσχέτιση μεταξύ μητρικής απόρριψης και εσωτερικευμένων προβλημάτων, όπως και εξωτερικευμένων προβλημάτων, έρχεται σε συμφωνία με τη βιβλιογραφία, η οποία αναφέρει πως η απορριπτική στάση της μητέρας οδηγεί σε εσωτερικευμένα και εξωτερικευμένα προβλήματα, αφού το παιδί λαμβάνει την άποψη πως δεν είναι άξιο να αγαπηθεί, γι' αυτό η μητέρα του το απορρίπτει. Έτσι η απόρριψη αυτή μπορεί είτε να εσωτερικευθεί και να οδηγήσει σε ψυχικές διαταραχές, όπως άγχος, κατάθλιψη κλπ, είτε να εξωτερικευθεί σε άλλα άτομα, με επιθετικότητα, εκφοβισμός, κοινωνικά προβλήματα ή προβλήματα στις σχέσεις με συνομηλίκους, αφού δημιουργείται παραμορφωμένη αντίληψη στα παιδιά για τις φιλικές σχέσεις, έλλειψη εμπιστοσύνης προς τους άλλους και μειωμένες κοινωνικές δεξιότητες, λόγω της απόρριψης (Γεωργίου, 2014; Georgiou, et.al., 2016). Η υπερπροστατευτική αγχώδης ανατροφή της μητέρας εμφανίζει στατιστικά σημαντική θετική

συσχέτιση τόσο με τα εσωτερικευμένα, όσο και με τα εξωτερικευμένα προβλήματα, το οποίο συμφωνεί εν μέρει με τη βιβλιογραφία, αφού αναφέρεται πως η υπερπροστατευτικότητα και η αγχώδης ανατροφή οδηγούν σε εσωτερικευμένα προβλήματα, όπως άγχος, κατάθλιψη κλπ., ενώ διαφωνεί στην ανάπτυξη των εξωτερικευμένων προβλημάτων λόγω της υπερπροστατευτικότητας. Μια πιθανή ερμηνεία είναι πως αυτή η ανατροφή κουράζει τα παιδιά, τα οποία νιώθουν πως δεν μπορούν να λειτουργήσουν ελεύθερα, με αποτέλεσμα να αντιδρούν με εξωτερικευμένες συμπεριφορές, όπως ανυπακοή στο σπίτι ή το σχολείο κλπ ή να αναπτύσσουν κοινωνικά προβλήματα στις σχέσεις με τους συνομήλικους, όπως το να μην έχει καλές σχέσεις με τους συμμαθητές του ή να προτιμάει να κάνει παρέα με μικρότερα ή μεγαλύτερα παιδιά. Εξάλλου κάθε παιδί είναι διαφορετικό, ανάλογα με τα ατομικά του χαρακτηριστικά, όπως τα επίπεδα ανθεκτικότητας κλπ, μπορεί να οδηγηθεί σε διαφορετικό αναπτυξιακό μονοπάτι, δηλαδή ένα παιδί μπορεί να εσωτερικεύσει τα συναισθήματα του, ενώ ένα άλλο να τα εξωτερικεύσει. Όσο αφορά τις γονικές πρακτικές του πατέρα, η αρνητική συσχέτιση μεταξύ συναισθηματικής ζεστασιάς και εσωτερικευμένων και εξωτερικευμένων προβλημάτων δεν είναι στατιστικά σημαντική. Μια πιθανή ερμηνεία είναι πως οι πατέρες εμφανίζουν λιγότερη συναισθηματική ζεστασιά σε σύγκριση με τη μητέρα, όπως παρουσιάζει η παρούσα έρευνα. Επιπλέον, εντοπίζεται στατιστικά σημαντική θετική συσχέτιση μεταξύ της απόρριψης του πατέρα με τα εσωτερικευμένα και τα εξωτερικευμένα προβλήματα, όπως επίσης στατιστικά σημαντική θετική σχέση μεταξύ υπερπροστατευτικής αγχώδους ανατροφής με εσωτερικευμένα και εξωτερικευμένα προβλήματα, το οποίο συμφωνεί με τις παραπάνω ερμηνείες σχετικά με τη μητρική γονικότητα. Όσο αφορά τη γονικότητα της μητέρας ο πιο ισχυρός προβλεπτικός παράγοντας για ανάπτυξη εσωτερικευμένων προβλημάτων είναι η υπερπροστατευτική αγχώδης ανατροφή, αν και η απόρριψη επίσης προβλέπει σε μικρότερο βαθμό εσωτερικευμένα και

εξωτερικευμένα προβλήματα. Η συναισθηματική ζεστασιά της μητέρας, από την άλλη, αν και προβλέπει αρνητικά τα εξωτερικευμένα προβλήματα, δεν συμβαίνει το ίδιο με τα εσωτερικευμένα προβλήματα. Επιπλέον, η απόρριψη της μητέρας εμφανίζεται ως ο ισχυρότερος προβλεπτικός παράγοντας για την ανάπτυξη εξωτερικευμένων προβλημάτων, αν και η υπερπροστατευτική αγχώδης ανατροφή προβλέπει την ανάπτυξη εξωτερικευμένων προβλημάτων επίσης. Όσο αφορά τη γονικότητα του πατέρα, εμφανίζονται τα ίδια στοιχεία, με τη διαφορά πως δεν εμφανίζεται στατιστικά σημαντική προβλεπτική συμβολή της συναισθηματικής ζεστασιάς στα εξωτερικευμένα και στα εσωτερικευμένα προβλήματα. Η πρώτη υπόθεση επιβεβαιώνεται εν μέρει, αφού οι αρνητικές γονικές πρακτικές, δηλαδή η υπερπροστατευτικότητα και η αγχώδης ανατροφή των δυο γονέων προβλέπουν κυρίως εσωτερικευμένα προβλήματα, αλλά και εξωτερικευμένα σε μικρότερο βαθμό. Η απόρριψη και των δυο γονέων προβλέπει κυρίως εξωτερικευμένα προβλήματα, αλλά προβλέπουν εσωτερικευμένα προβλήματα επίσης σε μικρότερο βαθμό. Όσο αφορά την συναισθηματική ζεστασιά της μητέρας, προβλέπει αρνητικά μόνο τα εξωτερικευμένα προβλήματα, ενώ όσο αφορά τη συναισθηματική ζεστασιά του πατέρα η προβλεπτική ισχύ δεν είναι στατιστικά σημαντική. Τα αποτελέσματα αυτά συμφωνούν εν μέρει με τις έρευνες, αφού οι ερευνητές έχουν αποδείξει πως η σκληρή και ασυνεπής γονική μέριμνα προβλέπει εσωτερικευμένα και εξωτερικευμένα προβλήματα και η απόρριψη είτε της μητέρας, είτε του πατέρα, μπορεί να οδηγήσει στην εμφάνιση επιθετικής συμπεριφοράς από το παιδί. Η απόρριψη από τους γονείς δημιουργεί πεποιθήσεις στο παιδί πως δεν είναι άξιο να αγαπηθεί και οδηγεί στη μείωση της αυτοεκτίμησης του, αφού η εχθρότητα, η υποτίμηση, η τιμωρητικότητα και η απόδοση ευθυνών στο παιδί χαρακτηρίζουν τη συγκεκριμένη πρακτική (Wilmshurst, 2011). Οι πρακτικές ανατροφής όπως η υπερπροστατευτικότητα και η αγχώδης ανατροφή οδηγούν κυρίως σε

εσωτερικευμένα προβλήματα, αφού η αγχώδης ανατροφή χαρακτηρίζεται από φόβο και άγχος για την ασφάλεια του παιδιού, με γονείς ιδιαίτερα αγχωτικούς. Τα παιδιά συχνά αναπτύσσουν την πεποίθηση πως δεν είναι ικανά για αυτονομία και ανεξαρτησία και συνεπώς αυτό οδηγεί στη μείωση της αυτοεκτίμησης τους και στην ανάπτυξη εσωτερικευμένων προβλημάτων. Η γονική υπερπροστατευτικότητα, η οποία διατυπώνεται συχνά ως ακραία μορφή φροντίδας, συνδέεται με εσωτερικευμένα προβλήματα, όπως άγχος/αγχώδεις διαταραχές και φοβίες, αφού οι γονείς στην προσπάθεια εμπλοκής τους σε κάθε πτυχή της ζωής του παιδιού για επίλυση οποιουδήποτε προβλήματος ή απομάκρυνση οποιουδήποτε εμποδίου, στερούν στο παιδί την ευκαιρία να πάρει πρωτοβουλίες και να αναπτύξει την ανεξαρτησία του, με αποτέλεσμα να του δημιουργούνται φοβίες για πιθανούς κινδύνους που στην πραγματικότητα δεν υπάρχουν (Γεωργίου, 2014). Το δεύτερο μέρος της υπόθεσης σχετικά με την συναισθηματική ζεστασιά δεν μπορεί να επιβεβαιωθεί πλήρως, γιατί μόνο η συναισθηματική ζεστασιά της μητέρας προβλέπει μέτρια αρνητικά τα εξωτερικευμένα προβλήματα, που δείχνει πως πιθανότητα η αύξηση των επιπέδων συναισθηματικής ζεστασιάς, προβλέπει τη μείωση των επιπέδων ανάπτυξης εξωτερικευμένων προβλημάτων. Αυτό πιθανώς να συμβαίνει γιατί οι μητέρες στη συγκεκριμένη έρευνα αν και εντοπίζονται ιδιαίτερα συναισθηματικά ζεστές, εντούτοις παράλληλα υιοθετούν και μια υπερπροστατευτική και αγχώδη ανατροφή, η οποία συνδέεται με εσωτερικευμένα προβλήματα.

5.2. Σχέση κοινωνικοοικονομικού επιπέδου, γονικών πρακτικών ανατροφής και εσωτερικευμένων και εξωτερικευμένων προβλημάτων

Το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο υπολογίστηκε με βάση τις συνθήκες που αναφέρθηκαν πιο πάνω. Εντούτοις το δείγμα περιλάμβανε μόνο άτομα που άνηκαν στο μεγαλύτερο μέρος στην κατηγορία μεσαίου ΚΟΕ και το υπόλοιπο μέρος στην κατηγορία υψηλού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου, ενώ στην κατηγορία χαμηλού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου δεν εντάχθηκε κανένα

άτομο που να πληροί την συνθήκη. Επομένως, η δεύτερη υπόθεση δεν μπορούσε να επιβεβαιωθεί ή να απορριφθεί. Παρόλα αυτά, έγινε ένας έλεγχος συσχέτισης του κοινωνικοοικονομικού επιπέδου με τις πρακτικές ανατροφής των γονέων και τα εσωτερικευμένα και εξωτερικευμένα προβλήματα, αλλά δεν εντοπίστηκε καμία στατιστικά σημαντική συσχέτιση του ΚΟΕ με τις γονικές πρακτικές των γονέων, ούτε με τα εξωτερικευμένα και εσωτερικευμένα προβλήματα. Μια πιθανή ερμηνεία αυτής της μη συσχέτισης είναι η απουσία του χαμηλού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου, αφού σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, η οικονομική δυσπραγία αυξάνει τον κίνδυνο εμφάνισης προβλημάτων εξωτερίκευσης και η έκθεση των παιδιών σε συνθήκες χαμηλού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου, ειδικότερα σε συνθήκες ένδειας, αυξάνει τις πιθανότητες για εμφάνιση αρνητικών αποτελεσμάτων στην ανάπτυξη τους, όπως προβλήματα διαγωγής και εγκληματικότητας στην εφηβεία, σε σύγκριση με την διαβίωση σε συνθήκες υψηλότερου κοινωνικοοικονομικού επιπέδου. Επιπλέον, το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των γονέων υποστηρίζεται πως αποτελεί πηγή άγχους για τα παιδιά, ενώ το ανώτερο μορφωτικό επίπεδο συνδέεται με ενθάρρυνση για από κοινού αποφάσεις, συζήτηση με επιχειρήματα αντί τιμωρία και λιγότερο αυταρχικές συμπεριφορές ανατροφής (Γεωργίου, 2014), Γονείς οικονομικά πιεζόμενοι, που ζουν σε συνθήκες πενίας είναι πιο πιθανό να συμπεριφέρονται σκληρά απέναντι στα παιδιά τους και να αγνοούν τις ανάγκες τους (Wilmshurst, 2011), ενώ άλλες έρευνες αναφέρουν πως δεν είναι ξεκάθαρο εάν οι αποτελεσματικές γονικές πρακτικές συνδέονται με θετικά αποτελέσματα στο παιδί σε οικογένειες είτε με χαμηλό κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, είτε με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης (Amato & Fowler, 2002). Η απουσία δείγματος χαμηλού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου πιθανόν να οφείλεται στο γεγονός πως χρησιμοποιήθηκαν μόνο Ελληνοκύπριοι στο δείγμα και η Κύπρος είναι μια χώρα στην οποία δεν υπάρχουν μεγάλες ταξικές διαφορές (Φαίδωνος, 2014), ενώ δεν χρησιμοποιήθηκαν εθνοτικές μειονότητες, οι

οποίες ανήκουν συνήθως σε χαμηλότερα κοινωνικοοικονομικά επίπεδα. Η επανάληψη της έρευνας είναι σημαντική με ένα μεγαλύτερο δείγμα, με συλλογή δεδομένων από περισσότερες επαρχίες στην Κύπρο, ώστε να προκύψουν και να συγκριθούν όλες οι κοινωνικοοικονομικές κατηγορίες και να μπορέσουν να γίνουν γενικεύσεις.

5.3. Σχέση βιολογικού φύλου γονέα και γονικών πρακτικών ανατροφής

Η σύγκριση των μέσων όρων των μητρικών και των πατρικών γονικών πρακτικών ανατροφής με ανάλυση One sample t-test έδειξε πως σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των παιδιών υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές στις γονικές πρακτικές που χρησιμοποιούν οι γονείς, όπου οι πατέρες εμφανίζονται λίγο πιο απορριπτικοί από τις μητέρες, ενώ οι μητέρες εμφανίζουν πιο υψηλά ποσοστά συναισθηματικής ζεστασιάς, αλλά και υπερπροστατευτικής αγχώδους ανατροφής σε σύγκριση με τους πατέρες. Επιπλέον, ελέγχθηκαν οι περιπτώσεις μια-μια για να επιβεβαιωθεί πως οι πατέρες εμφανίζονται πιο απορριπτικοί, ενώ οι μητέρες πιο συναισθηματικά ζεστές και πιο υπερπροστατευτικές, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των παιδιών. Επομένως, η τρίτη υπόθεση επιβεβαιώνεται εν μέρει και τα αποτελέσματα συμφωνούν με τη βιβλιογραφία, αφού οι μητέρες τείνουν να εκφράζονται συναισθηματικά περισσότερο από τους πατέρες και να είναι πιο υποστηρικτικές (Φαίδωνος, 2012), ενώ οι πατέρες είναι πιο απαιτητικοί με τα παιδιά τους και πιο απορριπτικοί, όπως δηλώνει η έρευνα, το οποίο συμφωνεί με κάποιες έρευνες που αναφέρουν πως η γονικότητα του πατέρα εμφανίζεται ως χαμηλής φροντίδας και αυτό συντείνει στην ανάπτυξη προβλημάτων προσαρμογής στα παιδιά (Yin, et. al., 2012). Συγκεκριμένα αναφέρεται πως η αρνητική γονική μέριμνα του πατέρα συνδέεται με διαμάχες μεταξύ αυτού και των παιδιών του και συνεπώς με μεγαλύτερο ρίσκο για ανάπτυξη προβλημάτων προσαρμογής στα παιδιά. Yin et. al. (2012). Παρόλο που στην Κίνα τα μικρά παιδιά γενικά είναι υπάκουα προς τους γονείς τους, όσο μεγαλώνουν επιζητούν μεγαλύτερη ελευθερία, όταν όμως ο πατέρας

τους το στερεί αυτό, επιβάλλοντας τον υψηλό του έλεγχο και τη χαμηλή φροντίδα του, τα παιδιά γίνονται θυμωμένα, με επακόλουθο τους έντονους καυγάδες με τον πατέρα. Η μακρόχρονη έκθεση σε ένα τέτοιο περιβάλλον, αυξάνει τις πιθανότητες για εμφάνιση προβλημάτων προσαρμογής στα παιδιά. Δεν υπάρχει εύρος ερευνών που να διερευνά τον παράγοντα βιολογικό φύλο παιδιού, με το θέμα της έρευνας, αν και στη μελέτη των Κορωναίου και Αντωνίου (2016), για την επίδραση της κατάθλιψης των γονέων στην ψυχική υγεία του παιδιού, αναφέρεται πως παρόλο που οι πλείστες έρευνες επικεντρώνονται στην επίδραση της κατάθλιψης της μητέρας, εντούτοις τα τελευταία χρόνια διερευνάται περισσότερο ο ρόλος του πατέρα, ο οποίος εντοπίζεται ως πολύ σημαντικός για την ψυχική υγεία των παιδιών. Μέσα από τις λιγοστές έρευνες που διερευνούν τον ρόλο του πατέρα, προβάλλεται πως ο ρόλος του και οι πρακτικές που χρησιμοποιεί είναι εξίσου σημαντικές με αυτές της μητέρας για την ανάπτυξη του παιδιού (Γεωργίου, 2014), έτσι η συγκεκριμένη έρευνα προσπαθεί να δώσει περαιτέρω πληροφορίες σχετικά με το κενό αυτό.

5.4. Περιορισμοί της Έρευνας και Προτάσεις για Μελλοντική Έρευνα

Καταρχάς, η γενίκευση των αποτελεσμάτων είναι δύσκολη, λόγω του μικρού μεγέθους του δείγματος και της αποκλειστικής επιλογής του από την πρωτεύουσα της Κύπρου, τη Λευκωσία, αφού η επιδημία του κορονοϊού κατέστησε αδύνατη την συλλογή δεδομένων από άλλες επαρχίες, αποτελεί τον πρώτο περιορισμό της συγκεκριμένης έρευνας. Λόγω της επιδημιολογικής κατάστασης, υπήρχε διστακτικότητα κάποιων σχολείων για συμμετοχή στην έρευνα. Επιπλέον, η απουσία δείγματος που να ανήκει στην κατηγορία του χαμηλού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου κατέστησε αδύνατη την επιβεβαίωση ή την απόρριψη της δεύτερης υπόθεσης. Κατά τη στατιστική ανάλυση και συγκεκριμένα κατά την ανάλυση παραγόντων για τα ερωτηματολόγια που συμπληρώθηκαν από τους γονείς σχετικά με τις

εκτιμήσεις τους σχετικά με τα εσωτερικευμένα και εξωτερικευμένα προβλήματα των παιδιών τους, δεν συμπεριλήφθηκαν αρκετά στοιχεία λόγω χαμηλής φόρτισης, επομένως αν και ο δείκτης alpha είναι υψηλός, εντούτοις η παράλειψη τους αποτελεί ένα μειονέκτημα της έρευνας. Επιπλέον, η έρευνα βασίζεται μόνο σε ερωτηματολόγια αυτό-αναφοράς, επομένως σε επόμενες έρευνες μπορούν να χρησιμοποιηθούν και άλλα μέσα συλλογής δεδομένων, όπως παρατήρηση κλπ.

Κάποιες προτάσεις για μελλοντική έρευνα αποτελούν η επανάληψη της συγκεκριμένης έρευνας με ένα μεγαλύτερο και πιο γενικευμένο πληθυσμό, με επιλογή δείγματος από όλες τις επαρχίες της Κύπρου. Επιπλέον, η διεξαγωγή μιας έρευνας με δείγμα άτομα διαφορετικών κουλτούρων, αφού η συνεχής ανάπτυξη μιας πολυπολιτισμικής κοινωνίας στην Κύπρο, χρήζει την ανάγκη της συγκεκριμένης έρευνας και θα επέτρεπε την περαιτέρω γενίκευση των αποτελεσμάτων. Οι Georgiou, et. al. (2016) αναφέρουν συγκεκριμένα πως παρόλο που το δείγμα των Ελληνοκυπρίων που χρησιμοποιήθηκε στην έρευνα τους έχει παρόμοια χαρακτηριστικά με μεσογειακούς πληθυσμούς, εντούτοις η γενίκευση των αποτελεσμάτων μπορεί να γίνει με προσοχή, λόγω της απουσίας αρκετών σχετικών ερευνών και της απουσίας πληθυσμών στην Κύπρο που δεν έχουν παρόμοια μεσογειακά χαρακτηριστικά με τους Ελληνοκύπριους. Η επανάληψη της έρευνας θα μπορούσε επίσης να διερευνήσει περαιτέρω το ΚΟΕ, αφού στη συγκεκριμένη έρευνα δεν προέκυψαν και οι τρεις κατηγορίες. Σημαντικό επίσης σε μελλοντικές έρευνες να υπάρχει χρήση πολλαπλών πηγών πληροφόρησης, για παράδειγμα εκτιμήσεις εκπαιδευτικών.

5.5. Συνεισφορά Παρούσας Έρευνας

Η πλειοψηφία των ερευνών στη ψυχολογία διερευνούν αποκλειστικά τη σχέση της μητρικής γονικότητας και συμπεριφοράς, αφού ο ρόλος της μητέρας θεωρείται καθοριστικός στην

ανάπτυξη του παιδιού και η μητρική φροντίδα θετικός παράγοντας ψυχοκοινωνικής προσαρμογής. Οι Georgiou, et. al. (2016), αναφέρουν ως περιορισμούς της έρευνας την απουσία συλλογής δεδομένων από τους δυο γονείς, αφού το δείγμα της έρευνας περιλάμβαναν μόνο οι μητέρες και τα παιδιά τους. Η παράλειψη του ρόλου της πατρικής γονικότητας στην πλειοψηφία των ερευνών κάποιες φορές οφείλεται στην άποψη πως η ανατροφή και εποπτεία των παιδιών ανάγεται στη μητέρα και ο ρόλος του πατέρα στην διαπαιδαγώγηση των παιδιών δεν είναι τόσο ενεργητικός. Αυτό ίσως να οφείλεται σε απαρχαιωμένες απόψεις της κοινωνίας πως η θέση της γυναίκας είναι στο σπίτι για την ανατροφή των παιδιών και του πατέρα η επαγγελματική εργασία. Η επικέντρωση των ερευνών στη μητρική γονικότητα και τα λιγοστά ερευνητικά ευρήματα για τη σχέση πατέρα-παιδιού όμως δεν προσφέρουν πληροφορίες για την επίδραση και την αποτελεσματικότητα των πρακτικών ανατροφής του πατέρα, έτσι δεν είναι ξεκάθαρο εάν οι γονικές πρακτικές του πατέρα λαμβάνουν την ίδια αποτελεσματική μορφή. Παρ' όλα αυτά, κάποιιοι ερευνητές αμφισβητούν την υψηλότερη επιρροή των μητρικών συμπεριφορών ανατροφής, αναφέροντας συγκεκριμένα πως οι πατρικές επιδράσεις στην προσαρμογή του παιδιού εμφανίζονται εξίσου σημαντικές με αυτές των μητέρων (Overbeek, et. al., 2007; Yin, et. al., 2012). Επιπλέον, δεν υπάρχει εύρος ερευνών που να διερευνά τον παράγοντα βιολογικό φύλο παιδιού, αλλά ούτε φύλο γονέα σε σχέση με το θέμα της έρευνας, ενώ δεν είναι σίγουρο κατά πόσο οι ίδιες γονικές πρακτικές είναι εξίσου ευεργετικές για τα δυο βιολογικά φύλα (Amato&Fowler, 2002). Συνεπώς, στη συγκεκριμένη έρευνα γίνεται προσπάθεια ενίσχυσης της παροχής περαιτέρω σημαντικών πληροφοριών για τις σχέσεις γονικών πρακτικών ανατροφής και εσωτερικευμένων και εξωτερικευμένων προβλημάτων, όσο αφορά και τις διαφορές βιολογικού φύλου. Η ενημέρωση των γονέων από ερευνητικές εργασίες για τις επιπτώσεις των αρνητικών γονικών πρακτικών ανατροφής στην ανάπτυξη των παιδιών τους, είναι πιθανόν να

οδηγήσει σε άμεσες αλλαγές και αντικαταστάσεις των αρνητικών πρακτικών, όπως η υπερπροστατευτικότητα, η απόρριψη, η αγχώδης ανατροφή με πιο θετικές πρακτικές, όπως η αποδοχή και η ζεστασιά, ειδικά κατά τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας, που θα διερευνηθούν στην έρευνα. Η δυνατότητα ενημέρωσης τέτοιων ερευνών για δημιουργία εκπαιδευτικών και συμβουλευτικών προγραμμάτων ενημέρωσης των γονέων για τις κατάλληλες πρακτικές ανατροφής και την επίδραση των αρνητικών πρακτικών στη ζωή των παιδιών τους αποτελεί επίσης μια καλή πρακτική που μπορεί να προκύψει από την συγκεκριμένη έρευνα. Επιπλέον, η έγκαιρη διάγνωση για την ύπαρξη ψυχικών διαταραχών σε άντρες και γυναίκες, όπως είναι οι καταθλιπτικές διαταραχές, οι αγχώδεις διαταραχές, η επιθετικότητα κλπ, είναι πολύ σημαντική λόγω των δυσμενών επιπτώσεων που προκαλούν στα παιδιά και η αποτελεσματική αντιμετώπιση της παρουσιάζεται ευεργετική για ολόκληρη την οικογένεια (Κορωναίου & Αντωνίου, 2016).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Achenbach, T. M., Dumenci, L.&Rescorla, L. A.(2001). Ratings of Relations Between DSM-IV Diagnostic Categories and Items of the CBCL/6-18, TRF, and YSR.

Amato, P. R. & Fowler, F. (2002). Parenting practices, child adjustment and family diversity. Journal of Marriage and Family, 64(3), 703-716.

Baumrind, D. (1966). Effects of Authoritative Parental Control on Child. Child Development, 37(4), 887-907.

Bordin, I. A., Rocha, M. M., Paula, C. S., Teixeira, M. C., Achenbach, T. M., Rescorla, L. A. & Silveira, E. F. M. (2013). Child Behavior Checklist (CBCL), Youth SelfReport (YSR) and Teacher's Report Form (TRF): An overview of the development of the original and Brazilian versions. Cadernos Saúde Pública, 29 (1),13-28. doi: 10.1590/S0102-311X2013000100004

Brookmeyer, K. A., Fanti, K. A., & Henrich, C. C. (2006). Schools, parents, and youth violence: A multilevel, ecological analysis. Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 35(4), 504-514.

Charalampous, K., Demetriou, C., Tricha, L., Ioannou, M., Georgiou, S., Nikiforou, M. & Stavrinides, P. (2018). The effect of parental style on bullying and cyber bullying behaviors and the mediating role of peer attachment relationships: A longitudinal study. Journal of Adolescence 64, 109-123.

Coln, K. L., Jordan, S. S. & Mercer, S. H. (2013). A Unified Model Exploring Parenting Practices as Mediators of Marital Conflict and Children's Adjustment. Child Psychiatry and Human Development, 44(3).

Depression is a common illness and people suffering from depression need support and treatment. (2012, Oct 9). Retrieved from

https://www.who.int/mediacentre/news/notes/2012/mental_health_day_20121009/en/

Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition (DSM-5). (2013). American Psychiatric Association Publishing.

Dumka, L. E., Roosa, M. W. & Jackson, K. M. (1997). Risk, Conflict, Mothers' Parenting, and Children's Adjustment in Low-Income, Mexican Immigrant, and Mexican American Families. Journal of Marriage and Family. 59(2), 309-323.

Empirically Based Assessment (ASEBA) - Child Behavior Checklist (CBCL). (2021). Retrieved from <https://www.apa.org/depression-guideline/child-behavior-checklist.pdf>

Empirically Based Assessment (ASEBA). School-Age (CBCL, TRF, YSR, BPM/6-18). (2021). Retrieved from <https://aseba.org/school-age/>

Evans, C., Nelson, L., Porter, C., Nelson, D., & Hart, C. (2012). Understanding Relations Among Children's Shy and Antisocial/Aggressive Behaviors and Mothers' Parenting: The Role of Maternal Beliefs. Merrill-Palmer Quarterly, 58(3), 341-374. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/41850989>

Fagan, J., Day, R., Lamb, M. E., & Cabrera, N., J. (2014). Should Researchers Conceptualize Differently the Dimensions of Parenting for Fathers and Mothers? Journal of Family Theory & Review, 6, 390-405. doi:10.1111/jftr.12044

Fanti, K. A., & Henrich, C. C. (2007). The relation of home and childcare/school environment to differential trajectories of externalizing problems. International Journal about Parents in Education, 1, 117-123.

Fanti, K. A., & Georgiou, S. N. (2013). Bullying, victimization, school performance, and mother-child relationship quality: Direct and transactional associations. Journal of Criminology. doi:10.1155/2013/289689

- Georgiou, S. & Fanti, K. (2014). Transactional associations between mother-child conflict and child externalizing and internalizing problems. Educational Psychology, 34(2), 133-153. doi: 10.1080/01443410.2013.785055
- Georgiou, S., Ioannou, M. & Stavriniades, P. (2016). Parenting styles and bullying at school: the mediating role of locus of control. International Journal of School and Educational Psychology. doi: 10.1080/21683603.2016.1225237
- Georgiou, S., Fousiani, K., Michaelides, M. & Stavriniades, P. (2013). Cultural value orientation and authoritarian parenting as parameters of bullying and victimization at school. International Journal of Psychology, 48 (1), 69-78. doi: 10.1080/00207594.2012.754104
- Georgiou, St. & Stavriniades, P. (2013). Parenting at home and bullying at school. Social Psychology of Education, 16 (2), 165-179. doi: 10.1007/s11218-012-9209-z
- Georgiou, N. A., Stavriniades P. & Georgiou, S. (2016). Parenting and children's adjustment problems: the mediating role of self-esteem and peer relations. Emotional and Behavioural Difficulties, 1-14. doi: 10.1080/13632752.2016.1236228
- Goodman, R. & Scott, S. B. (1998). Comparing the Strengths and Difficulties Questionnaire and the Child Behavior Checklist: Is Small Beautiful?. Journal of Abnormal Child Psychology, 27(1), 17-24.
- Han, Z. R., Ahemaitijiang, N., Yan, J., Hu, X., Parent, J., Dale, C., DiMarzio, K & Singh, N., N. (2021). Parent Mindfulness, Parenting, and Child Psychopathology in China. Mindfulness 12, 334-343. doi: 10.1007/s12671-019-01111-z

- Kaufmann, D., Gesten, E., Santa Lucia, R. C., Salcedo, O., Rendina-Gobioff, G. & Gadd, R. (2000). The Relationship Between Parenting Style and Children's Adjustment: The parents' perspective. Journal of Child and Family Studies, 9 (2), 231-245.
- Kandel, D. B. (1990). Parenting Styles, Drug Use, and Children's Adjustment in Families of Young Adult. Journal of Marriage and Family. 52 (1), 183-196.
- Lansford, J. E. (2017). An International Perspective on Parenting and Children's Adjustment. In: Cabrera N., Leyendecker B. (Ed.), Handbook on Positive Development of Minority Children and Youth, (pp 107-122). Springer, Cham.
- McConnachie, A. L., Ayed, N., Foley, S., Lamb, M. E., Jadv, V., Tasker, F., & Golombok, S. (2021). Adoptive gay father families: A longitudinal study of children's adjustment at early adolescence. Child Development, 92(1), 425-443. doi: 10.1111/cdev.13442
- Muris, P., Meesters, C., & Van Brakel, A. (2003). Assessment of anxious rearing behaviors with a modified version of the "Egna Minnen Beträffande Uppfostran" (EMBU) questionnaire for Children. Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment, 25, 229-237.
- Parekh, B. J. & Dalwai, S. H. (2020). Psychosocial Impact of COVID-19 Pandemic on Children in India. Indian Pediatrics, 57.
- Pettit, G. S., Bates, J. E. & Dodge, K. A. (1997). Supportive Parenting, Ecological Context and Children's Adjustment: A Seven-Year Longitudinal Study. Child Development, 68 (5), 908-923.

- Poolea, J. C., Dobsona, K. S., & Pusch, D. (2017). Childhood adversity and adult depression: The protective role of psychological resilience. Child Abuse & Neglect, 64, 89-100.doi: 10.1016/j.chiabu.2016.12.012.
- Prevatt, F. F. (2003). The contribution of parenting practices in a risk and resiliency model in children's adjustment. British Journal of Developmental Psychology, 21 (4), 469-480.
- Robinson, C. C., Mandleco, B., Roper, S. O. & Hart, C. H. (2001). The Parenting Styles and Dimensions Questionnaires.
- Ruberry, E. J., Klein, M. R., Kiff, C. J., Thompson, S. F. & Lengua, L. J. (2017). Parenting as a moderator of the effects of cumulative risk on children's social-emotional adjustment and academic readiness.Infant and Child Development. doi: 10.1002/icd.2071.
- Shelton K. K., Frick, P. J. & Wootton, J. (1996). Assessment of parenting practices in families of elementary school-age children. Journal of Clinical Child Psychology, 25 (3), 317-329.
- Shek Daniel T. L., Zhu Xiaoqin, Ma Cecilia M. S. (2018). The Influence of Parental Control and Parent-Child Relational Qualities on Adolescent Internet Addiction: A 3-Year Longitudinal Study in Hong Kong. Frontiers in Psychology, 9, doi: 10.3389/fpsyg.2018.00642
- Spera, C. (2005). A review of the relationship among parenting practices, parenting styles and adolescent school achievement. Educational Psychology Review, 17 (2), 125-146.

Stavrinides, P., Paradeisiotou, A., Tziogouros, C. & Lazarou, C. (2010). Prevalence of bullying among Cyprus elementary and high school students. International Journal of Violence and School,11, 114-128.

Steinberg, L., Lamborn, S., Dornbusch, S., & Darling, N. (1992). Impact of Parenting Practices on Adolescent Achievement: Authoritative Parenting, School Involvement, and Encouragement to Succeed. Child Development, 63(5), 1266-1281. doi:10.2307/1131532

Yaffe, Y. (2020). Comparing Bedouin and Jewish parents' parenting styles and practices. International Journal of Adolescence and Youth, 25 (1),25-34,doi: 10.1080/02673843.2019.1577283

Yin, X., Li, Z., & Su, L. (2012). Fathers' parenting and children's adjustment: The mediating role of father-child conflict. Social Behavior and Personality: An International Journal, 40(8), 1401-1408. doi: 10.2224/sbp.2012.40.8.1401

Young, B. J., Wallace, D., P., Imig, M., Borgerding, L., Brown-Jacobsen, A. M. & Whiteside, S. P. H. (2013). Parenting Behaviors and Childhood Anxiety: A Psychometric Investigation of the EMBU-C. JournalofChildandFamilyStudies, 22, 1138-1146.doi: 10.1007/s10826-012-9677-y

Ελληνική βιβλιογραφία

Αυγερινούπουλου, Χ. (2017). Διερεύνηση των σχέσεων του εφηβικού άγχους με τις γονικές πρακτικές ανατροφής και την παροχή αυτονομίας (Μεταπτυχιακή εργασία). Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα.

- Αναγνωστάκη, Α. (2008). Οι σχέσεις φιλίας των παιδιών με τους συνομηλίκους και η σημασία τους για τη φυσιολογική συναισθηματική ανάπτυξή του. Παιδιατρική Κλινική Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα.
- Αντωνοπούλου, Α.& Δημητροπούλου, Α. (2016). Νεανική παραβατικότητα. Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού στις υπηρεσίες επιμελητών ανηλίκων (Πτυχιακή εργασία). ΤΕΙ Δυτικής Ελλάδας, Πάτρα.
- Γεωργιάδης, Α., Βύζακου, Σ.& Παπαστυλιανού, Ν. (2009). Η συσχέτιση της βίας ενάντια στα παιδιά μέσα στην οικογένεια με τη νεανική παραβατικότητα.. Συμβουλευτική Επιτροπή Πρόληψης & Καταπολέμησης της Βίας στην Οικογένεια, Λευκωσία.
- Γεωργίου, Ν. (2014). Ρυθμιστικοί και διαμεσολαβητικοί παράγοντες στη σχέση μεταξύ των γονικών πρακτικών και των εσωτερικευμένων/εξωτερικευμένων προβλημάτων των παιδιών(Διδακτορική Διατριβή). Πανεπιστήμιο Κύπρου, Λευκωσία.
- Κανίογλου, Α. (2004). Αποκλίνουσα συμπεριφορά παιδιών σχολικής ηλικίας: Διερεύνηση της σχέσης με την κινητική αδεξιότητα, τη σχολική επίδοση και το αυτοσυναίσθημα (Διδακτορική διατριβή). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη.
- Κορωναίου, Π. & Αντωνίου, Α. Σ. (2016). Η επίδραση της γονικής κατάθλιψης στην ψυχική υγεία των παιδιών. Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης και Ειδικής Αγωγής (σ. 459-476). Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο.
- Μπενεχούτσου, Ν. (2014). Γονεϊκές πρακτικές στην εποχή της κρίσης: Μελέτη περίπτωσης στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση (Μεταπτυχιακή εργασία). Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Κόρινθος.

Ντινίδου, Χ. (2013). Απόψεις και στάσεις εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης και γονέων για τη συνεργασία σχολείου-οικογένειας(Διδακτορική Διατριβή). Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα.

Σύμβαση περί των Δικαιωμάτων του Παιδιού(Ν. 243/1990).(1990). Ανακτήθηκε από https://www.ucy.ac.cy/mhc/documents/Legislation/Convention_on_the_Rights_of_Children.pdf

Πετρογιάννης, Κ. (2012). Γονική εμπλοκή και η μετάβαση των παιδιών από το νηπιαγωγείο στο δημοτικό σχολείο. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα.

Σαμαρά, Κ. (2018). Η γονική εμπλοκή των Αλβανών γονέων και ο βαθμός επιπολιτισμού τους στην ελληνική κοινωνία: Μια έρευνα στα Δημοτικά σχολεία της Δυτικής Θεσσαλονίκης (Μεταπτυχιακή Εργασία). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη.

Φαίδωνος, Φ. (2012). Σχολικός εκφοβισμός και θυματοποίηση: Ο ρόλος της γονικής συμπεριφοράς και των παιδικών προβλημάτων εσωτερίκευσης σε ένα διαχρονικό μοντέλο(Διδακτορική Διατριβή).Πανεπιστήμιο Κύπρου, Λευκωσία.

Χατζηκοτιανούδη, Χ. (2018).Διερεύνηση της γονεϊκής εμπλοκής στην εκπαίδευση των παιδιών τους στην προσχολική και πρώτη σχολική ηλικία(Μεταπτυχιακή Εργασία). Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Παράρτημα 1 - Έντυπο ενημέρωσης γονέων

Αγαπητοί γονείς,

Στα πλαίσια της μεταπτυχιακής μου διατριβής στο Πανεπιστήμιο Κύπρου με θέμα τη σχέση γονικών πρακτικών και ψυχοκοινωνικής προσαρμογής των παιδιών διεξάγεται η παρούσα έρευνα. Η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων από εσάς και τα παιδιά σας είναι **πέρα από πολύτιμη** για τη διεξαγωγή της συγκεκριμένης έρευνας και συνεπώς για την εξέταση ενός θέματος που ασχολείται με το συναισθηματικό κόσμο των παιδιών σας. Όντας και εγώ εκπαιδευτικός, με απασχολεί ιδιαίτερα το συγκεκριμένο θέμα, αφού οι γονείς πρέπει να είναι ενημερωμένοι για την επίδραση των γονικών πρακτικών στη ζωή των παιδιών, ώστε να αποφεύγονται οι πιθανότητες ανάπτυξης εσωτερικευμένων και εσωτερικευμένων προβλημάτων στα παιδιά.

Η έρευνα είναι εγκεκριμένη από το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού και διεξάγεται υπό την επίβλεψη του Δρ. Παναγιώτη Σταυρινίδη, καθηγητή Αναπτυξιακής Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Κύπρου.

Τα ερωτηματολόγια είναι **ΑΝΩΝΥΜΑ** και η συμμετοχή σας στην έρευνα είναι εθελοντική, επομένως μπορείτε να αποχωρήσετε οποιαδήποτε στιγμή χωρίς συνέπειες. Επιπλέον, όλες οι πληροφορίες που θα δώσετε είναι **απόλυτα εμπιστευτικές** και τα δεδομένα που θα συλλεγούν θα χρησιμοποιηθούν μόνο για σκοπούς της συγκεκριμένης έρευνας. Η ανωνυμία των συμμετεχόντων/ουσών θα διασφαλιστεί, γι' αυτό παρακαλώ **ΜΗΝ** γράψετε το όνομα σας ή το όνομα του παιδιού σε οποιοδήποτε σημείο των ερωτηματολογίων. Η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων από τα παιδιά θα διαρκέσει μόνο ένα 40λεπτο διδακτικού χρόνου.

Σε περίπτωση που έχετε περισσότερα παιδιά, κατά τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου παρακαλώ να αναφέρεστε **ΜΟΝΟ** στο παιδί που έχει φέρει το ερωτηματολόγιο στο σπίτι.

Η εξέταση των απόψεων της μητέρας **ΚΑΙ** του πατέρα είναι σημαντική, γι' αυτό θα σας παρακαλέσω θερμά να **ΜΗΝ** συνεργαστείτε ως αντρόγυνο κατά τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων.

Σας ευχαριστώ θερμά για την πολύτιμη βοήθεια σας!

Με ιδιαίτερη εκτίμηση,

Ειρένα Αθανασίου

Μεταπτυχιακή φοιτήτρια

Κοινωνικής και Αναπτυξιακής Ψυχολογίας

Πανεπιστημίου Κύπρου

Στοιχεία επικοινωνίας ερευνήτριας:

Τηλ. 96512617

Email: iathan02@ucy.ac.cy

Πανεπιστήμιο Κύπρου

Λεωφόρος Πανεπιστημίου, 1

2109 Αγλαντζιά, Λευκωσία

Γραμματεία Τμήματος Ψυχολογίας 22892086

Παράρτημα 2 - Έντυπο συγκατάθεσης γονέων

Αγαπητοί γονείς,

Στα πλαίσια της μεταπτυχιακής μου διατριβής στο Πανεπιστήμιο Κύπρου με θέμα τη σχέση γονικών πρακτικών και ψυχοκοινωνικής προσαρμογής των παιδιών διεξάγεται η παρούσα έρευνα. Η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων από εσάς και τα παιδιά σας είναι **πέρα από πολύτιμη** για τη διεξαγωγή της συγκεκριμένης έρευνας και συνεπώς για την εξέταση ενός θέματος που ασχολείται με το συναισθηματικό κόσμο των παιδιών σας. Όντας και εγώ εκπαιδευτικός, με απασχολεί ιδιαίτερα το συγκεκριμένο θέμα, αφού οι γονείς πρέπει να είναι ενημερωμένοι για την επίδραση των γονικών πρακτικών στη ζωή των παιδιών, ώστε να αποφεύγονται οι πιθανότητες ανάπτυξης εσωτερικευμένων και εσωτερικευμένων προβλημάτων στα παιδιά.

Τα ερωτηματολόγια είναι **ΑΝΩΝΥΜΑ** και η συμμετοχή σας στην έρευνα είναι εθελοντική, επομένως μπορείτε να αποχωρήσετε οποιαδήποτε στιγμή χωρίς συνέπειες. Επιπλέον, όλες οι πληροφορίες που θα δώσετε είναι **απόλυτα εμπιστευτικές** και τα δεδομένα που θα συλλεγούν θα χρησιμοποιηθούν μόνο για σκοπούς της συγκεκριμένης έρευνας. Η ανωνυμία των συμμετεχόντων/ουσών θα διασφαλιστεί, γι' αυτό παρακαλώ **ΜΗΝ** γράψετε το όνομα σας ή το όνομα του παιδιού σε οποιοδήποτε σημείο του **ερωτηματολογίου**.

Σας ευχαριστώ θερμά για την πολύτιμη βοήθεια σας!

Με ιδιαίτερη εκτίμηση,

Ειρένα Αθανασίου

Μεταπτυχιακή φοιτήτρια

Κοινωνικής και Αναπτυξιακής Ψυχολογίας

Πανεπιστημίου Κύπρου

Συγκατάθεση των δυο γονέων για συμμετοχή του παιδιού στην έρευνα

Όνοματεπώνυμο παιδιού.....

Σχολείο και Τμήμα παιδιού.....

Παρακαλώ όπως δηλώσετε ανάλογα πιο κάτω.

Δηλώνω ότι **αποδέχομαι** να συμμετάσχω στην έρευνα εγώ και το παιδί μου.

Δηλώνω ότι **δεν αποδέχομαι** να συμμετάσχω στην έρευνα ούτε εγώ, ούτε το παιδί μου.

Όνοματεπώνυμο γονέων/κηδεμόνων

Υπογραφή γονέων/κηδεμόνων

Παράρτημα 3 - Έντυπο δημογραφικών στοιχείων

Παρακαλώ συμπληρώστε **ΑΝΩΝΥΜΑ** τα στοιχεία που σας αφορούν, βάζοντας **X** στην κατάλληλη απάντηση και συμπληρώνοντας μόνο το σχολείο και τη τάξη του παιδιού σας.

Σχολείο παιδιού που έφερε το ερωτηματολόγιο στο σπίτι

.....

Τάξη παιδιού που έφερε το ερωτηματολόγιο στο σπίτι

.....

ΠΑΤΕΡΑΣ   ___ Ελληνοκύπριος   ___ Άλλο

ΜΗΤΕΡΑ   ___ Ελληνοκύπρια   ___ Άλλο

ΔΙΑΜΟΝΗ ΠΑΙΔΙΟΥ   ___ Με τους δυο γονείς   ___ Με τον ένα γονέα   ___ Άλλο

ΜΟΡΦΩΣΗ ΠΑΤΕΡΑ   ___ Πανεπιστημίου   ___ Τεχνικής Σχολής

   ___ Ανώτερης Σχολής   ___ Γυμνασίου

   ___ Λυκείου   ___ Δημοτικού

ΜΟΡΦΩΣΗ ΜΗΤΕΡΑΣ   ___ Πανεπιστημίου   ___ Τεχνικής Σχολής

   ___ Ανώτερης Σχολής   ___ Γυμνασίου

   ___ Λυκείου   ___ Δημοτικού

ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΜΗΝΙΑΙΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ:

(καθαρό εισόδημα μητέρας και πατέρα το μήνα, ΠΕΡΙΠΟΥ)

___ λιγότερο από 2000 ευρώ

___ 2000 ευρώ - 5000 ευρώ

___ πάνω από 5000 ευρώ

Παράρτημα 4 - Ερωτηματολόγιο Αξιολόγησης Παιδικής Συμπεριφοράς

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΟΥ ΑCHENBACH
ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΓΙΑ ΓΟΝΕΙΣ
 (ΠΑΙΔΙΑ ΗΛΙΚΙΑΣ 6-18 ΧΡΟΝΩΝ)
 T. ACHENBACH

Μόνο για χρήση εξεταστών

Αρ. ....

Ημ/νία .....

Παρακαλούμε συμπληρώστε αυτό το έντυπο, ώστε να εκφράζει τις απόψεις σας για τη συμπεριφορά του παιδιού, ακόμη κι αν οι άλλοι δεν θα συμφωνούσαν μ' αυτές. Γράψτε επιπλέον σχόλια δίπλα σε κάθε θέμα και στο χώρο που διατίθεται στην τελευταία σελίδα.

ΗΜ/ΝΙΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ..... ΗΛΙΚΙΑ ΠΑΙΔΙΟΥ.....

ΦΥΛΟ..... ΣΧΟΛΕΙΟ..... ΤΑΞΗ.....

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΓΟΝΕΩΝ, έστω κι αν δεν εργάζονται τώρα. (Παρακαλούμε να είστε όσο γίνεται πιο ακριβείς, π.χ. μηχανικός αυτοκινήτων, καθηγητής Γυμνασίου, εργάτης, οικιακά, αξιωματικός)

ΜΗΤΕΡΑ.....

ΠΑΤΕΡΑΣ.....

ΑΥΤΟ ΤΟ ΕΝΤΥΠΟ ΣΥΜΠΛΗΡΩΘΗΚΕ ΑΠΟ:

 ΜΗΤΕΡΑ ΠΑΤΕΡΑ ΑΛΛΟΝ (σχέση με το παιδί).....

Παρακάτω είναι ένας κατάλογος με στοιχεία συμπεριφοράς παιδιών.

Για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου λάβετε υπ' όψιν τη συμπεριφορά του παιδιού στο παρόν ή τους τελευταίους 6 μήνες.

Εάν το στοιχείο συμπεριφοράς ταιριάζει στο παιδί σας **πάρα πολύ ή πολύ συχνά**, βάλτε σε κύκλο το **2**.

Εάν το στοιχείο συμπεριφοράς ταιριάζει στο παιδί σας **κάπως ή μερικές φορές**, βάλτε σε κύκλο το **1**.

Εάν το στοιχείο συμπεριφοράς **δεν ταιριάζει καθόλου** στο παιδί σας, βάλτε σε κύκλο το **0**.

	0 Δεν ταιριάζει καθόλου	1 Ταιριάζει κάπως ή μερικές φορές	2 Ταιριάζει πάρα πολύ ή πολύ συχνά
1. Συμπεριφέρεται σαν να είναι πιο μικρός/ή από την ηλικία του	0	1	2
2. Είναι πνεύμα αντίλογίας	0	1	2
3. Καυγιάται, κάνει τον καμπόσο/ή	0	1	2
4. Είναι υπερβολικά προσκολλημένος/ή στους μεγάλους ή εξαρτημένος/ή	0	1	2
5. Παραπονείται πως νιώθει μοναξιά	0	1	2
6. Κλαίει πολύ	0	1	2
7. Είναι σκληρός/ή και μοχθηρός/ή με τους άλλους, κάνει τον/τη νταή	0	1	2
8. Αποζητά απαιτητικά την προσοχή των άλλων	0	1	2
9. Καταστρέφει τα πράγματα του/της	0	1	2
10. Καταστρέφει πράγματα που ανήκουν στην οικογένεια του/της ή σε άλλους	0	1	2
11. Είναι ανυπάκουος/ή στο σπίτι	0	1	2
12. Είναι ανυπάκουος/ή στο σχολείο	0	1	2
	0	1	2

	Δεν ταιριάζει καθόλου	Ταιριάζει κάπως ή μερικές φορές	Ταιριάζει πάρα πολύ ή πολύ συχνά
13. Δεν τα πάει καλά με τα άλλα παιδιά	0	1	2
14. Δεν φαίνεται να αισθάνεται ενοχή όταν έχει συμπεριφερθεί άσχημα	0	1	2
15. Ζηλεύει εύκολα	0	1	2
16. Φοβάται μήπως σκεφτεί ή κάνει κάτι κακό	0	1	2
17. Αισθάνεται πως πρέπει να είναι τέλειος/α	0	1	2
18. Αισθάνεται ή παραπονιέται πως κανένας δεν τον/την αγαπά	0	1	2
19. Αισθάνεται ότι όλοι είναι εναντίον του, ότι τον/την έχουν βάλει στο μάτι	0	1	2
20. Αισθάνεται ότι δεν αξίζει τίποτα, ότι είναι κατώτερος/η	0	1	2
21. Μπλέκει σε πολλούς καυγάδες	0	1	2
22. Τον/την πειράζουν πολύ οι άλλοι	0	1	2
23. Κάνει παρέα με παιδιά που μπλέκονται σε φασαρίες	0	1	2
24. Προτιμάει να είναι μόνος/η παρά με άλλους	0	1	2
25. Λέει ψέματα, ξεγελάει τους άλλους, κάνει μικροαπάτες	0	1	2
26. Είναι νευρικός/η, με τεντωμένα νεύρα, βρίσκεται σε μεγάλη ένταση	0	1	2
27. Δεν τον/την συμπαθούν τα παιδιά στο σχολείο	0	1	2
28. Έχει πολλούς φόβους, είναι αγγώδης	0	1	2
29. Αισθάνεται υπερβολικά ένοχος/η	0	1	2
30. Επιτίθεται, γυτοπάει τους άλλους	0	1	2
31. Είναι αδέξιος/α, δεν έχει συντονισμένες κινήσεις	0	1	2
32. Προτιμάει να κάνει παρέα με μεγαλύτερα παιδιά	0	1	2
33. Προτιμάει να κάνει παρέα με μικρότερα παιδιά	0	1	2
34. Αρνείται να μιλήσει στους άλλους	0	1	2
35. Κάνει φυγές από το σπίτι	0	1	2
36. Ξεφανίζει πολύ, στρυγγίζει	0	1	2
37. Είναι μυστικοπαθής/κρατάει πράγματα για τον εαυτό του/της	0	1	2
38. Δεν είναι άνετος/η, είναι αμήχανος/η, αισθάνεται εύκολα αμηχανία	0	1	2
39. Βάζει φωτιές	0	1	2
40. Κάνει επίδειξη, κάνει τον κλόουν	0	1	2
41. Είναι ντροπαλός/η και συνεσταλμένος/η	0	1	2
42. Κοιτάζει με απλανές βλέμμα	0	1	2
43. Κλέβει στο σπίτι	0	1	2
44. Κλέβει έξω από το σπίτι	0	1	2
45. Είναι πεισματάρης/α, δύστροπος/η, ευερέθιστος/η	0	1	2
46. Κρατάει μούτρα για πολύ	0	1	2
47. Είναι καχύποπτος/η	0	1	2
48. Βρίζει, λέει βρωμολογα	0	1	2
49. Μιλάει πάρα πολύ	0	1	2
50. Πειράζει πολύ τους άλλους, είναι πολύ πειραγτήρι	0	1	2

51.	Έχει εκρήξεις θυμού, θυμώνει εύκολα	0	1	2
52.	Σκέφτεται το σεξ πάρα πολύ	0	1	2
53.	Απειλεί τους άλλους	0	1	2
54.	Κάνει σκασιαρχείο ή αδικαιολόγητες απουσίες	0	1	2
55.	Είναι νοθρός/η, αργός/η στις κινήσεις του, του/της λείπει η ενεργητικότητα	0	1	2
56.	Μοιάζει δυστυχισμένος/η, θλιμμένος/η, μελαγχολικός/ή	0	1	2
57.	Είναι πολύ φανακλάς, θορυβώδης	0	1	2
58.	Πίνει ονοπνευματώδη ή παίρνει ναρκωτικά	0	1	2
59.	Κάνει βανδαλισμούς	0	1	2
60.	Απομονώνεται στον εαυτό του/της, δεν κάνει σχέσεις με άλλους	0	1	2
61.	Αγωνιά, έχει ανησυχίες, είναι αγχώδης	0	1	2
62.	Παρακαλώ σημειώστε τυχόν προβλήματα έχει το παιδί σας, τα οποία δεν αναφέρονται στον παραπάνω κατάλογο			

**ΠΑΡΑΚΑΛΩ ΒΕΒΑΙΩΘΕΙΤΕ ΟΤΙ ΑΠΑΝΤΗΣΑΤΕ ΣΕ ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ.
ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΣΤΕ ΟΠΟΙΕΣ ΣΑΣ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΝ ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ.**

Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί πως:

1. Θα διασφαλιστεί η ανωνυμία των συμμετεχόντων/ουσών,
2. Τα δεδομένα που θα συλλεγούν θα χρησιμοποιηθούν μόνο για σκοπούς της συγκεκριμένης έρευνας και
3. Η συμμετοχή στην έρευνα είναι εθελοντική και οι συμμετέχοντες/ουσες μπορούν να αποχωρήσουν οποιαδήποτε στιγμή από την έρευνα χωρίς συνέπειες.

Παράρτημα 5 - Ερωτηματολόγιο Αναμνήσεων της Ανατροφής μου

EMBU-C (Οι αναμνήσεις της ανατροφής μου) - Ερωτηματολόγιο για μαθητές/τριες

Στο ερωτηματολόγιο που ακολουθεί υπάρχουν διάφορες προτάσεις που περιγράφουν τη σχέση σου με τους γονείς σου. Αφού διαβάσεις προσεκτικά την κάθε πρόταση, σημείωσε τον αριθμό που αντιστοιχεί στην περίπτωση σου για τον κάθε γονέα. Δεν υπάρχουν σωστές και λάθος απαντήσεις.

	1 Όχι, ποτέ	2 Ναι, αλλά σπάνια	3 Ναι, συχνά	4 Ναι, τις πλείστες φορές
1. Όταν επιστρέφεις σπίτι πρέπει να πεις στους γονείς σου που ήσουν και τι έκανες. Μητέρα Πατέρας	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐
2. Όταν δεν νιώθεις καλά, οι γονείς σου σε κάνουν να νιώθεις καλά. Μητέρα Πατέρας	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐
3. Οι γονείς σου θέλουν να τους αποκαλύπτεις τα μυστικά σου. Μητέρα Πατέρας	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐
4. Οι γονείς σου, σου λένε πως δεν τους αρέσει η συμπεριφορά σου στο σπίτι. Μητέρα Πατέρας	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐
5. Οι γονείς σου σε αγαπούν έτσι όπως είσαι. Μητέρα Πατέρας	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐
6. Οι γονείς σου ανησυχούν τι κάνεις μετά το σχολείο. Μητέρα Πατέρας	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐
7. Οι γονείς σου παίζουν μαζί σου και ενδιαφέρονται για τα γόμπι σου. Μητέρα Πατέρας	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐
8. Οι γονείς σου, σου συμπεριφέρονται άδικα. Μητέρα Πατέρας	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐
9. Οι γονείς σου φοβούνται ότι κάτι θα σου συμβεί. Μητέρα Πατέρας	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐
10. Οι γονείς σου σε ακούνε και λαμβάνουν υπόψη την γνώμη σου. Μητέρα Πατέρας	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐
11. Οι γονείς σου ευχόταν να έμοιαζες με κάποιο άλλο παιδί. Μητέρα Πατέρας	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐
12. Οι γονείς σου θέλουν να αποφασίζουν για σένα για το πώς να ντύνεσαι. Μητέρα Πατέρας	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐
13. Οι γονείς σου ανησυχούν ότι θα μπλέξεις σε μελάδες. Μητέρα Πατέρας	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐

14.	Οι γονείς σου σε κατηγορούν ότι φταις για ότι πάει στραβά. Μητέρα Πατέρας	☐	☐	☐	☐
15.	Οι γονείς σου σε τιμωρούν χωρίς λόγο. Μητέρα Πατέρας	☐	☐	☐	☐
16.	Οι γονείς σου, σου λένε τι πρέπει να κάνεις μετά τις ώρες του σχολείου. Μητέρα Πατέρας	☐	☐	☐	☐
17.	Οι γονείς σου θέλουν να περνούν χρόνο μαζί σου. Μητέρα Πατέρας	☐	☐	☐	☐
18.	Οι γονείς σου ανησυχούν ότι κάνεις επικίνδυνα πράγματα. Μητέρα Πατέρας	☐	☐	☐	☐
19.	Οι γονείς σου, σου δείχνουν ότι σε αγαπούν. Μητέρα Πατέρας	☐	☐	☐	☐
20.	Οι γονείς σου σε κριτικάρουν μπροστά στους άλλους. Μητέρα Πατέρας	☐	☐	☐	☐
21.	Οι γονείς σου γνωρίζουν ακριβώς τι επιτρέπεται να κάνεις και τι όχι. Μητέρα Πατέρας	☐	☐	☐	☐
22.	Οι γονείς σου ανησυχούν ότι θα κάνεις λάθος. Μητέρα Πατέρας	☐	☐	☐	☐
23.	Νιώθεις απογοητευμένος/η επειδή οι γονείς σου δεν σου δίνουν αυτό που θέλεις. Μητέρα Πατέρας	☐	☐	☐	☐
24.	Οι γονείς σου σε αφήνουν να αποφασίσεις τι θέλεις να κάνεις. Μητέρα Πατέρας	☐	☐	☐	☐
25.	Οι γονείς σου μερμινούν ώστε να συμπεριφέρεσαι βάση των κανόνων. Μητέρα Πατέρας	☐	☐	☐	☐
26.	Οι γονείς σου φοβούνται όταν αναλαμβάνεις να κάνεις κάτι μόνος/η σου. Μητέρα Πατέρας	☐	☐	☐	☐

(Συνεχίζεται)

(EMBU-C – συνέχεια)

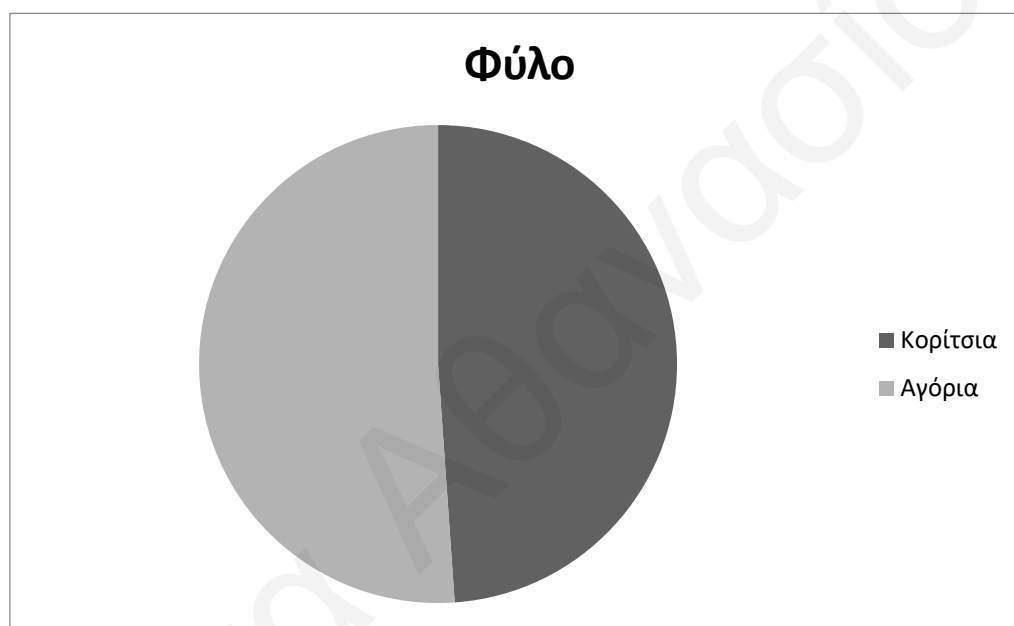
	1 Όχι ποτέ	2 Ναι, αλλά σπάνια	3 Ναι, συχνά	4 Ναι, τις πλείστες φορές
27. Εσύ και οι γονείς σου αγαπάτε ο ένας τον άλλον. Μητέρα Πατέρας	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐
28. Οι γονείς σου, σου κρατάνε κακία. Μητέρα Πατέρας	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐
29. Οι γονείς σου είναι αγχώδεις και δεν σου επιτρέπουν να κάνεις όσα κάνουν τα άλλα παιδιά. Μητέρα Πατέρας	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐
30. Όταν κάνεις κάτι που δεν έπρεπε, το διορθώνεις με τους γονείς σου. Μητέρα Πατέρας	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐
31. Οι γονείς σου σε επιβλέπουν πολύ προσεκτικά. Μητέρα Πατέρας	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐
32. Οι γονείς σου πιστεύουν ότι πρέπει να αποφασίζουν αυτοί για όλα. Μητέρα Πατέρας	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐
33. Οι γονείς σου, σου κάνουν κομπλιμέντα. Μητέρα Πατέρας	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐
34. Όταν συμβεί κάτι στο σπίτι, οι γονείς σου κατηγορούν μόνο εσένα. Μητέρα Πατέρας	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐
35. Οι γονείς σου σε προειδοποιούν για όλους τους πιθανούς κινδύνους. Μητέρα Πατέρας	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐
36. Οι γονείς σου σε βοηθούν όταν έχεις να κάνεις κάτι δύσκολο. Μητέρα Πατέρας	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐
37. Οι γονείς σου ανησυχούν όταν δεν γνωρίζουν τι κάνεις. Μητέρα Πατέρας	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐
38. Οι γονείς σου σε προσέχουν. Μητέρα Πατέρας	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐
39. Οι γονείς σου σε χτυπούν χωρίς λόγο. Μητέρα Πατέρας	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐

(Συνεχίζεται)

Πίνακας 1 και Γραφική Παράσταση 1

Οι συμμετέχοντες ανά φύλο παιδιού

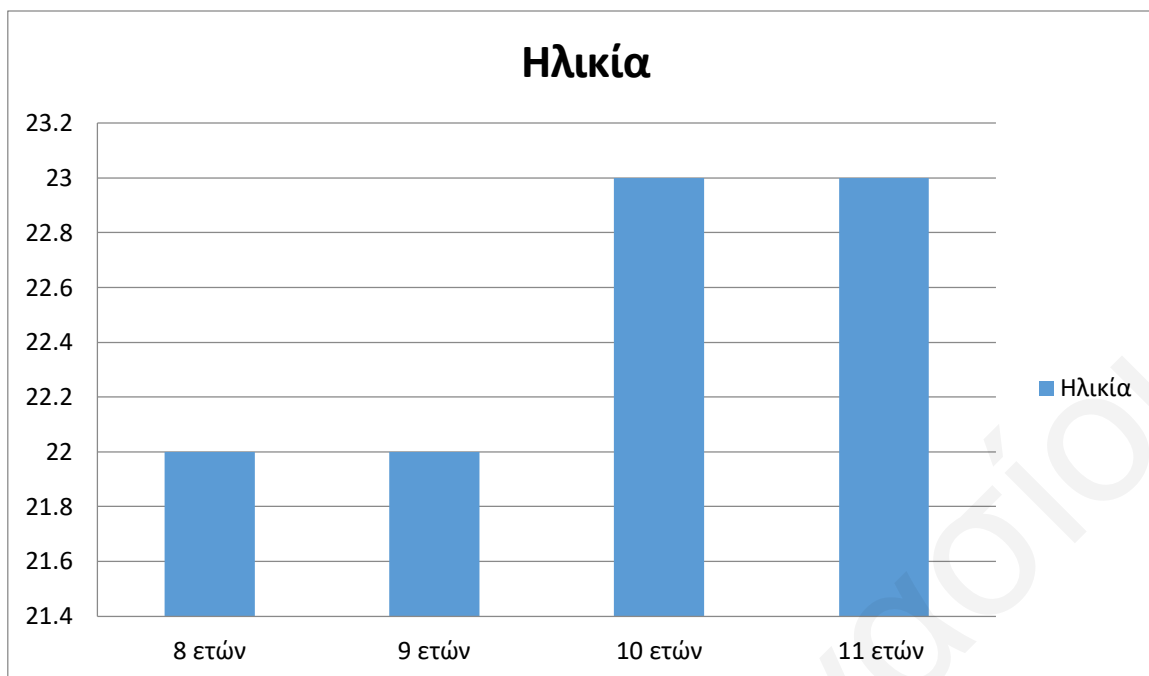
		N	%
ΦΥΛΟ	Κορίτσια	44	48.9
	Αγόρια	46	51.1
	ΣΥΝΟΛΟ	90	100

Πίνακας 2 και Γράφημα 2

Οι συμμετέχοντες ανά ηλικία παιδιού

		N	%
ΗΛΙΚΙΑ	8 ετών	22	24.4
	9 ετών	22	24.4
	10 ετών	23	25.6
	11 ετών	23	25.6
	ΣΥΝΟΛΟ	90	100

Πίνακας 3

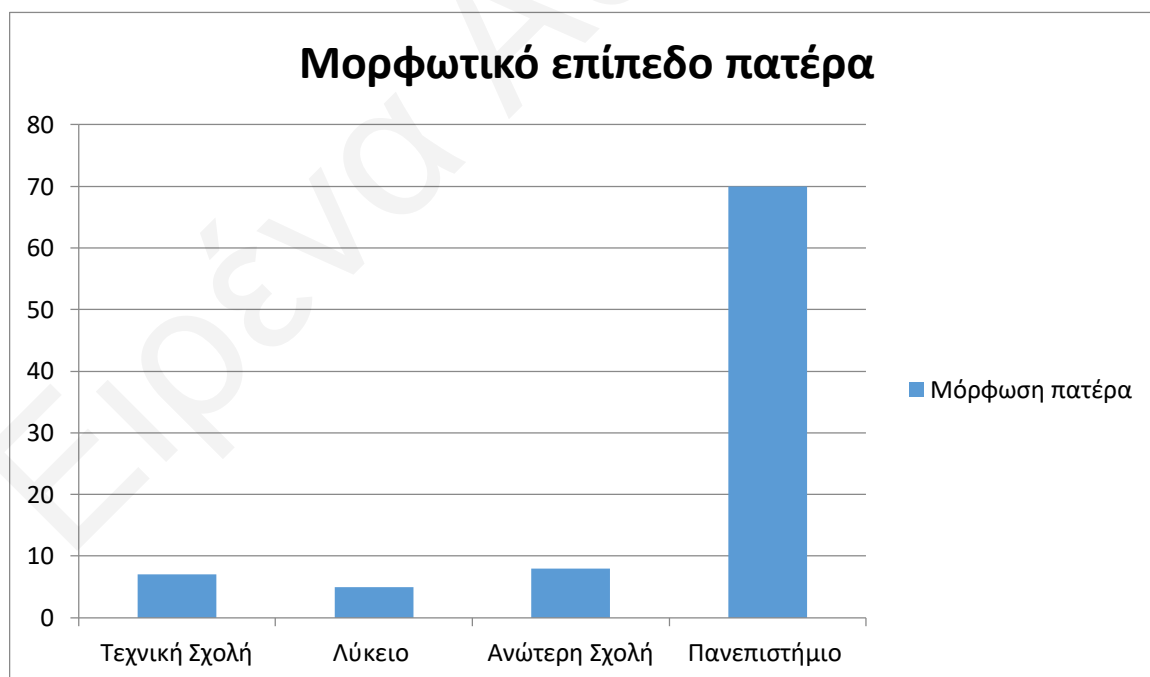
Οι συμμετέχοντες ανά διαμονή παιδιού

		N	%
ΔΙΑΜΟΝΗ	Με τους δυο γονείς	90	100

Πίνακας 4 και Γραφική Παράσταση 4

Μορφωτικό επίπεδο πατέρα

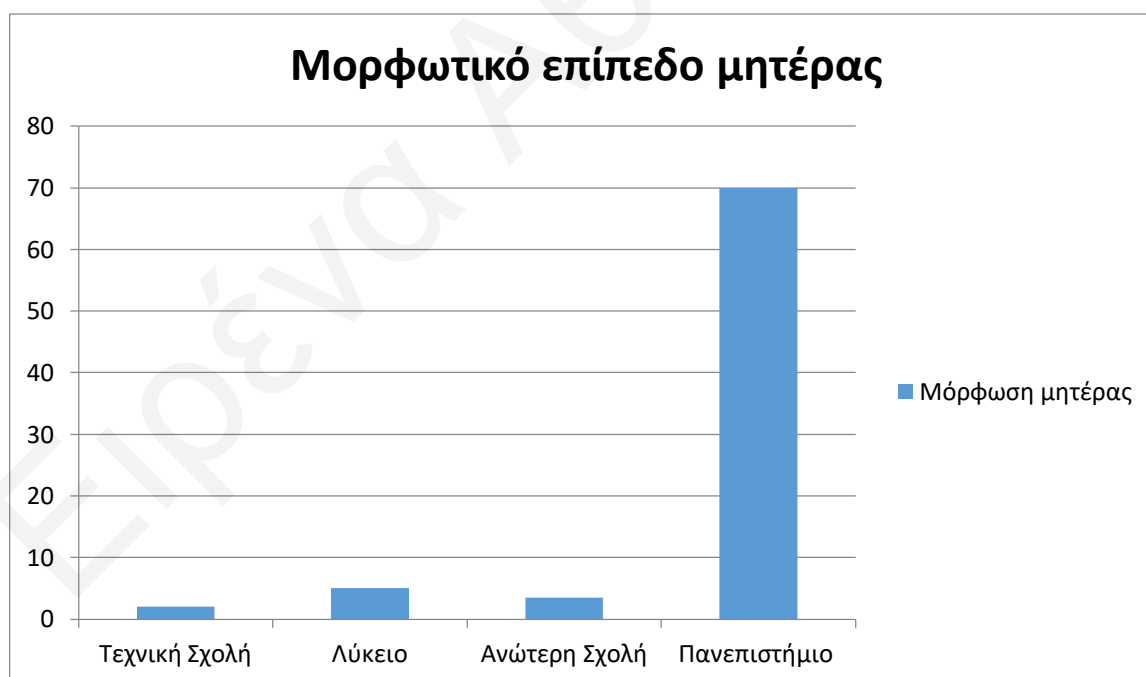
		N	%
ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΠΑΤΕΡΑ	Δημοτικό	0	0
	Γυμνάσιο	0	0
	Τεχνική Σχολή	7	7.7
	Λύκειο	5	5.6
	Ανώτερη Σχολή	8	8.9
	Πανεπιστήμιο	70	77.8
	ΣΥΝΟΛΟ	90	100

Πίνακας 5 και Γραφική Παράσταση 5

Μορφωτικό Επίπεδο μητέρας

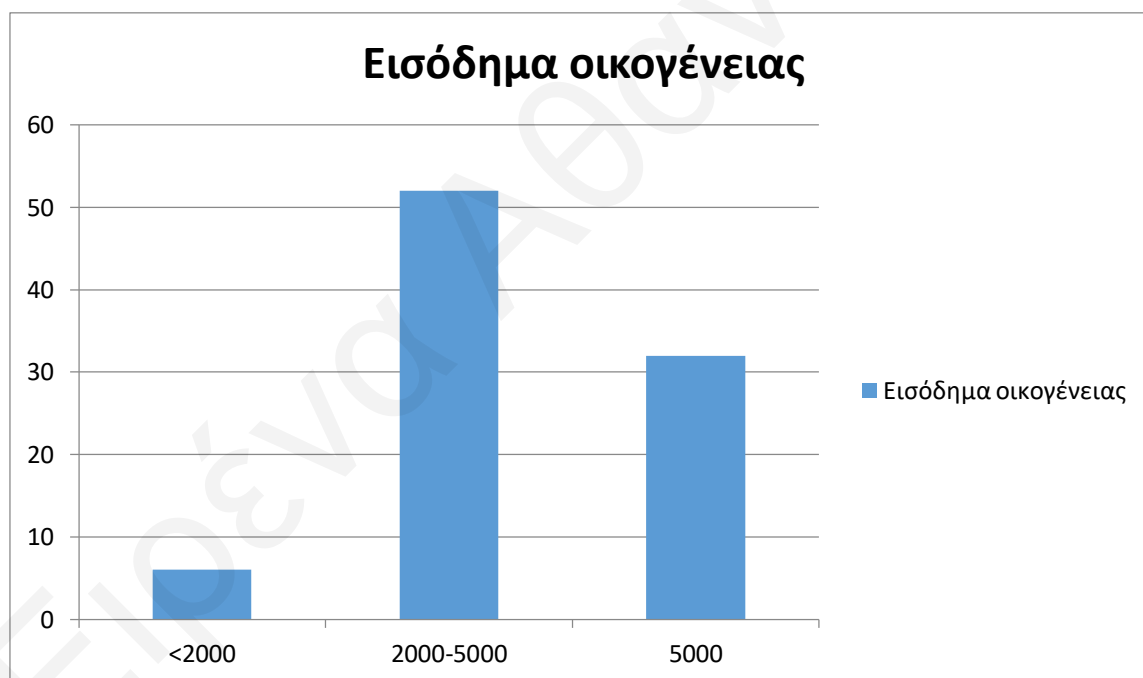
		N	%
ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΜΗΤΕΡΑΣ	Δημοτικό	0	0
	Γυμνάσιο	0	0
	Τεχνική Σχολή	2	2.2
	Λύκειο	5	5.6
	Ανώτερη Σχολή	13	14.4
	Πανεπιστήμιο	70	77.8
	ΣΥΝΟΛΟ	90	100

Πίνακας 6 και Γραφική Παράσταση 6

Μηνιαίο εισόδημα γονέων (περίπου)

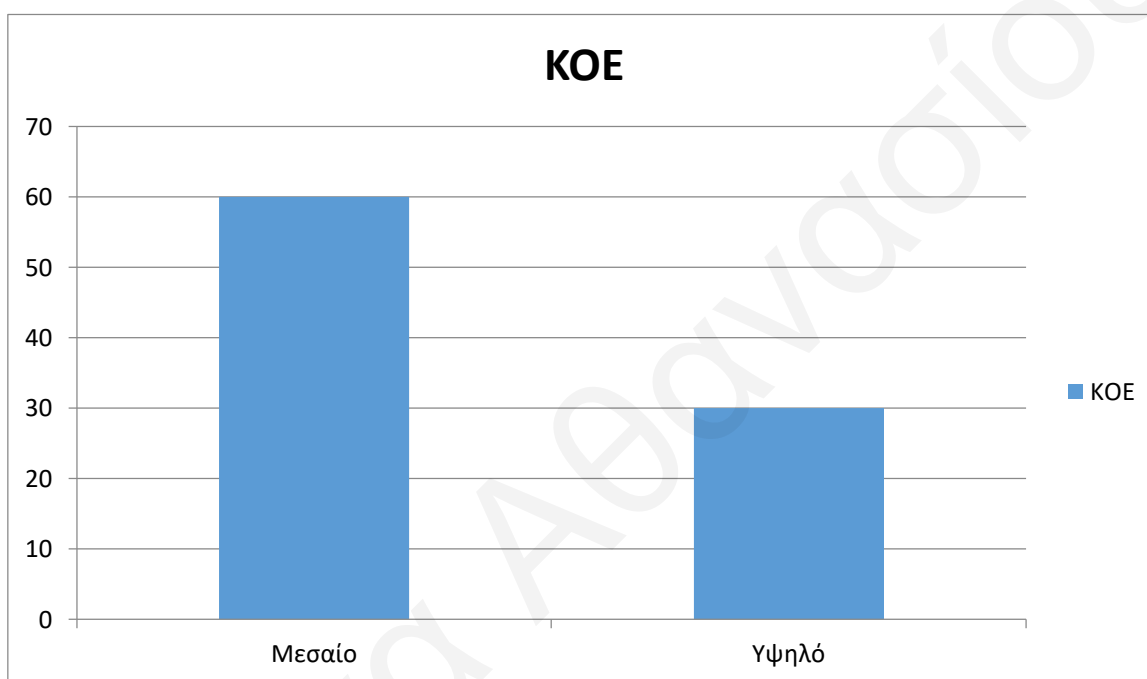
		N	%
ΜΗΝΙΑΙΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ (περίπου)	<2000	6	6.7
	2000-5000	52	57.8
	>5000	32	35.6
	ΣΥΝΟΛΟ	90	100

Πίνακας 7 και Γραφική Παράσταση 7

ΚΟΕ

		N	%
ΚΟΕ	Μεσαίο	60	66.7
	Υψηλό	30	33.3
ΣΥΝΟΛΟ		90	100

Πίνακας 8

Ανάλυση αξιοπιστίας (Cronbach's alpha) για τις κλίμακες των γονικών πρακτικών ανατροφής και των προβλημάτων εσωτερίκευσης και εξωτερίκευσης

Κλίμακα	Cronbach's alpha
Γονικές πρακτικές ανατροφής	
<i>Συναισθηματική Ζεστασιά Μητέρας</i>	.87
<i>Υπερπροστατευτικότητα - Αγχώδης Ανατροφή Μητέρας</i>	.85
<i>Απόρριψη Μητέρας</i>	.87
<i>Συναισθηματική Ζεστασιά Πατέρα</i>	.84
<i>Υπερπροστατευτικότητα - Αγχώδης Ανατροφή Πατέρα</i>	.84
<i>Απόρριψη Πατέρα</i>	.82
Προβλήματα εσωτερίκευσης και εξωτερίκευσης	
<i>Εσωτερίκευσης σύμφωνα με μητέρα</i>	.93
<i>Εξωτερίκευσης σύμφωνα με μητέρα</i>	.92
<i>Εσωτερίκευσης σύμφωνα με πατέρα</i>	.96
<i>Εξωτερίκευσης σύμφωνα με μητέρα</i>	.92

Πίνακας 9

Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις για τις κλίμακες των γονικών πρακτικών ανατροφής και των προβλημάτων εσωτερίκευσης και εξωτερίκευσης

Κλίμακα	Μέσος όρος	Τυπική απόκλιση
Γονικές πρακτικές ανατροφής		
<i>Συναισθηματική Ζεστασιά</i>	42,37	7,38
<i>Μητέρας</i>		
<i>Υπερπροστατευτικότητα -</i>	34,29	8,77
<i>Αγχώδης Ανατροφή Μητέρας</i>		
<i>Απόρριψη Μητέρας</i>	12,21	4,32
<i>Συναισθηματική Ζεστασιά</i>	35,96	6,17
<i>Πατέρα</i>		
<i>Υπερπροστατευτικότητα -</i>	29,89	8,13
<i>Αγχώδης Ανατροφή Πατέρα</i>		
<i>Απόρριψη Πατέρα</i>	13,96	4,32
Προβλήματα εσωτερίκευσης και εξωτερίκευσης		
<i>Εσωτερίκευσης σύμφωνα με</i>	9,19	8,90
<i>μητέρα</i>		
<i>Εξωτερίκευσης σύμφωνα με</i>	6,52	5,55
<i>μητέρα</i>		
<i>Εσωτερίκευσης σύμφωνα με</i>	13,64	12,49
<i>πατέρα</i>		
<i>Εξωτερίκευσης σύμφωνα με</i>	8,26	7,47
<i>μητέρα</i>		

Πίνακας 10

Συσχετίσεις μεταξύ γονικών πρακτικών ανατροφής και των προβλημάτων εσωτερίκευσης και εξωτερίκευσης

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Warmth1	-	.098	-.526**	.853**	.229*	-.392**	-.152	-.264*	-.172	-.309**
2. Over1		-	.257*	.052	.871**	.325**	.348**	.434**	.530**	.452**
3. Reject1			-	-.342**	.046	.742**	.228*	.457**	.408**	.587**
4. Warmth2				-	.142	-.415**	-.211*	-.200	-.081	-.142
5. Over2					-	.242*	.280**	.317**	.453**	.335**
6. Reject2						-	.409**	.362**	.362**	.466**
7. Intern1							-	.460**	.699**	.493**
8. Extern1								-	.569**	.789**
9. Intern2									-	.792**
10. Extern2										-

*p<.05 **p<.01

Πίνακας 11

Συσχετίσεις μεταξύ ΚΟΕ και γονικών πρακτικών ανατροφής (μη στατιστικά σημαντικές)

ΚΟΕ	Pearson r	Sig
<i>Συναισθηματική Ζεστασιά Μητέρας</i>	-.20	p = .06
<i>Υπερπροστατευτικότητα - Αγχώδης Ανατροφή Μητέρας</i>	-.09	p = .35
<i>Απόρριψη Μητέρας</i>	.22	p = .07
<i>Συναισθηματική Ζεστασιά Πατέρα</i>	-.12.	p = .25
<i>Υπερπροστατευτικότητα - Αγχώδης Ανατροφή Πατέρα</i>	-.12	p = .27
<i>Απόρριψη Πατέρα</i>	.04	p = .66

*p<.05 **p<.01

Πίνακας 12

Συσχετίσεις μεταξύ ΚΟΕ και προβλημάτων εσωτερίκευσης και εξωτερίκευσης (μη στατιστικά σημαντικές)

ΚΟΕ	Pearson r	Sig
<i>Προβλήματα Εσωτερίκευσης σύμφωνα με μητέρα</i>	-.01	p = .92
<i>Προβλήματα Εξωτερίκευσης σύμφωνα με μητέρα</i>	.06	p = .59
<i>Προβλήματα Εσωτερίκευσης σύμφωνα με πατέρα</i>	.02	p = .89
<i>Προβλήματα Εξωτερίκευσης σύμφωνα με μητέρα</i>	.12	p = .25

*p<.05 **p<.01